

מדשן ביתך

נצבים וילך
תשע"ז

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א
נערך לדפוס לע"נ המחנך רבי דוד ב"ר חיים הכהן עדני זצ"ל

גליון
מס' 99

פרשת ניצבים

"אתם ניצבים" (כ"ט - ט')

בספר "אמונת עיתך" כותב: פרשיות ניצבים וילך האזינו, נקראים בזמן שבין ראש השנה יום כיפור וסוכות, והגמ' בראש השנה [כ"ט:] אומרת, צדיקים נחתמים לאלתר לחיים, בינוניים תלויים ועומדים עד יום הכיפורים, רשעים לאלתר למיתה. והנה מצאנו דבר פלא, פרשת ניצבים יש בה ארבעים פסוקים, פרשת וילך שלושים פסוקים ופרשת האזינו חמישים ושתיים פסוקים. פרשת וילך שלושים פסוקים, כנגד שלושים יום של חודש אלול שבו הצדיקים ממהרים לחזור בתשובה. פרשת ניצבים ארבעים פסוקים, כנגד הבינוניים שעדיין תלויים ועומדים עד יום הכיפורים, שהוא יום הארבעים מחודש אלול. פרשת האזינו חמישים ושתיים פסוקים, כנגד הרשעים שנזכרים לשוב בהושענא רבה, יום החמישים ושתיים, שהוא יום מסירת הפתקים, ואם זוכה האדם לשוב בתשובה, זוכה ל"זאת הברכה".

סיפר "האמרי אמת", כשהייתי בן שלוש, שאל אותי אבי ה"שפת אמת", איזו פרשה יקראו בשבת? ענית לו, ניצבים וילך. שאל אותי אבי, איך זה יכול להיות שני דברים סותרים, ניצבים אנו עומדים או הולכים (וילך)? אלא, הסביר לו אביו, כל ספר משנה תורה הם דברי תוכחה שהוכיח משה רבנו לבני ישראל, כמו כן, כאן אמר להם משה רבנו, ראו מצבכם, "אתם ניצבים" - עומדים באותו מקום ואינם מתעלים ברוחניות, "וילך משה", ותפקידו של יהודי זה "וילך", ללכת ולהתעלות.

"אתם ניצבים וכו' טפכם נשיכם" (כ"ט - ט')

שואל רבי שמשון רפאל הירש, לאן נעלמה ו' החיבור, מדוע לא כתוב טפכם ונשיכם? ומתריך, פסוקים אלו עוסקים בכריתות הברית בין הקב"ה לעם ישראל, ובהתחייבותם של עם ישראל לקבל עליהם ועל זרעם, לשמור, לעשות ולקיים את כל דברי התורה. ובהתחייבות זו נכלל גם הטף שהם מומשיכי הדרך בדורות הבאים, אבל אין הקב"ה יכול לסמוך על התחייבות הילדים לא התחייבות אימותיהם, כי כל עתידם הרוחני והמוסרי של הבנים תלוי בהתמסרותה המוחלטת של האם, לחינוך הבנים בדרך ישראל סבא. לכן לא כתוב "טפכם ונשיכם", כי הטף והנשים הם דבר וענין אחד, ומסירותן של האמהות היא הערובה להצלחת הבנים בתורה ויראת שמים.

בקובץ "מי ירפא לך" [עמוד 10] הביא בשם רבי שמואל הלוי וואזנר שעורר על גודל מעלתה וערכה הרב של אם בישראל המתמסרת כל כולה לגידול בניה לתורה ויראת שמים, שמצינו אצל דוד המלך שכאשר העלה את ארון הקודש לעיר דוד, היה שמח ורוקד בכל עוז, ומיכל אשתו שהשקיפה בעד החלון בזה לו בלבה וייסרה אותו בלשונה החריף ואמרה לו [שמואל ב', ו' - כ'] "מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות אחד הריקים". ודוד המלך השיב

לה "ונקלותי עוד מזאת, והיית שפל בעיני", שאדרבה, ברצוני להשפיל עצמי עוד ועוד לכבוד השי"ת, והוסיף ואמר לה דבר נורא, "ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה", ודרשו חז"ל במדרש רבה [במדבר ד' - כ] שאמר לה "אותן בנות ישראל שצווחות וקראות אותן אמהות אינן אמהות, ולוואי יהא לי חלק עמהם לעתיד לבוא". כלומר, דוד המלך ומר למיכל בת שאול, את מכנה את נשות ישראל "שפחות" על שעוסקות במלאכות הבית ובגידול הבנים, ואומרת שאני משפיל את כבוד המלכות בכך שאני רוקד לפניך, הרי שטועה את טעות חמורה בדברך, כי נשות ישראל אינן שפחות אלא "אימהות" - "אידישע מאמע", כי בזכות התמסרותן לחינוך הבנים ממשיכה שרשרת התורה לדורי דורות. דוד המלך, עם כל גדלותו וקדושתו מבקש שהלוואי שיתכבד ויזכה שיהיה חלקו לעולם הבא עם אותה אמה יהודיה שאין לשער ואין לתאר את גודל מעלתה העצומה ועד כמה מחשיבים אותה ואת מעשיה בשמים. ובמדרש שם אמרו שמיכל נענשה שלא היו לה בנים עד יום מותה, לא בגלל שזלזלה בריקוד לכבוד התורה, אלא בגלל שזלזלה בנשות ישראל.

"אתם ניצבים היום מולכם" (כ"ט - ט')

כותב הרב רבי שמשון רפאל הירש, ניצבים מלשון מצבה, וכמו שמביא המדרש [תנחומא ניצבים א'], משה עשאן מצבה, רמז להם, כל כלל ישראל הוא הבסיס הנאמן והכח הנצחי של נושאי דגל ה'. אני הנני רק מנהיג עובר, בן חלוף, וכן כל המנהיגים שיבואו אחרי, כולם יעברו ויחלפו, אבל אתם, הכלל, הנכם מצבתו יתברך, ועליכם לקבל הברית ולהישאר השומרים הנאמנים של הברית הזאת לדור דור.

"אתם ניצבים היום מולכם" (כ"ט - ט')

רש"י מביא [פסוק י"ב] את המדרש תנחומא "למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים, חוץ ממ"ט שבתורת כהנים הוריקו פניהם ואמרו: מי יכול לעמוד באלה". נשאלת השאלה למה רק עכשיו "הוריקו פניהם" ולא קודם, בשעה ששמעו הקללות שבתורת כהנים בפרשת בחוקות? ומתמצים, הקללות שבפרשת בחוקות נאמרו בלשון רבים, ו"צרת רבים חצי נחמה", וכמו שכתוב במדרש רבה כאן: "בצר לך - כל צרה שהיא של יחיד היא צרה, וכל צרה של רבים אינה צרה", כל אחד חשב בליבו, לא אלי הדברים מכוונים אלא לרבים, לכלל, אבל כאן נאמרו הקללות בלשון יחיד, לכל אחד, לכן "הוריקו פניהם".

ה"כלי יקר" מתריך בהקדם מה שיש להוסיף ולשאול, מהו הלשון מאה קללות חסר שתיים, מדוע לא כתוב צ"ח קללות? אלא צריך לומר, שכוונת המדרש, שעיקר הורקת פניהם היתה בגלל שתי הקללות שלא נתפרשו בתוכחה, היינו "כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר" [כ"ח - ס"א], "כל חלי" אחת, "וכל מכה" שתיים. אמנם יראו מאוד מן הצ"ח קללות הכתובות בפירוש, אבל לא הוריקו

פניהם, מאחר שיודעים את המכות ואת טיבן, יוכלו לדרוש ברפואתן, או לקדם פני הרעה. אבל משתי הקללות שלא נתפרשו, נבהלו והוריקו פניהם, כי מי יודע מה הן הקללות הללו, אולי הן יותר גרועות מכל הצ"ח קללות, הראיה, שהתורה חששה לגלותן, גם לא יוכלו לבקש רפואות להן מאחר שאינן יודעים מה הן. וזו כוונת המדרש, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים, היינו בגלל אותן השתיים שלא נתפרשו, הוריקו פניהם.

"אתם ניצבים היום כולכם" (כ"ט - ט)

אומר ה"בן איש חי", "אתם" אותיות "אמת", בזכות האמת אתם יכולים לעמוד לפני ה' אלקיכם. ידוע המעשה באדם שהתחבר לחבורת פושעים ועבר על כל העבירות שבתורה. יום אחד בא לרב, ואמר לו כי הוא רוצה לחזור בתשובה, אך הוא אינו יכול. אמר לו הרב, גם אם אינך יכול, תקבל על עצמך לפחות דבר אחד, שאותו תשמור מכל משמר, ועליו תקפיד הקפדה מוחלטת. הסכים. אמר לו הרב, מכאן ולהבא תקפיד לא לשקר, תאמר רק אמת. קיבל האיש על עצמו. למחרת, באו חבריו לאסוף אותו כדי לבצע גניבה. תחילה הצטרף אליהם, אבל אז חשב בליבו, הרי אחרי שיודע דבר הגניבה, יבואו לחקור אותי ואלץ לשקר ולהכחיש כל קשר למעשה, והרי התחייבתי לומר רק את האמת. אמר לחבריו, שהחליט לא להצטרף אליהם. למחרת, חזר מעשה זה על עצמו, וכך בכל פעם כשעמד לפשוט עצר את עצמו, כדי שלא יאלץ לשקר, עד שנהיה בעל תשובה גמור. אומר ה"בן איש חי", "אתם", אדם שהולך עם האמת, "ניצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם".

"אתם ניצבים היום כולכם" (כ"ט - ט)

בספר "תכלת מרדכי" מביא בשם המגיד רבי מיכל מז'לוטשוב, בתפלת נשמת כל חי אנו אומרים "וכל קומה לפניך תשתחוה". האדם השלם, גם כשעומד זקוף, הוא משתחוה לפני הקב"ה, שכן עצם הדבר שהוא מקבל עליו עול מלכות שמים ועול מצוות, ויש בו יראת שמים ויראת חטא, בזה הוא משתחוה לקב"ה. לעומת זאת הרשע, גם כשהוא נראה שהוא משתחוה, הוא עושה זאת רק כלפי חוץ, וכמאמר הנביא ישעיה [כ"ט - ג] "בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני וכו' הלכף כאגמן ראשו". כלומר, האם להשתחויה מעין זו התכוון הקב"ה? ודאי שלא. הקב"ה רוצה שאדם ישתחוה באמת, בפנימיות נפשו, לא בגופו בלבד. וזה הפרוש כאן בפרשתנו, "אתם ניצבים היום כולכם", למרות היותכם "עומדים", הנכם "לפני ה' אלקיכם", משתחווים וכפופים לפניו יתברך.

"אתם ניצבים היום כולכם" (כ"ט - ט)

הילקוט שמעוני מביא כאן, "כולכם ערבים זה בזה, ואפילו צדיק אחד ביניהם כולכם עומדים בזכותו". רבי ברוך בער מביא את הגמ' בשבת [ל"ג], בזמן שהצדיקים בדור, צדיקים נתפסים על הדור, אין צדיקים בדור, תינוקות של בית רבן נתפסים על הדור. והסיבה, בגלל ערבות, שכל ישראל ערבים זה בזה. וא"כ קשה, הרי הגמ' בבבא בתרא [קע"ג] אומרת, אין נפרעין מן הערב תחילה, וא"כ מדוע נפרעים מהצדיקים לפני שנפרעים מהדור? ומתוך, ישנם שני סוגי ערבים, ערב רגיל וערב קבלן, ההבדל ביניהם, לערב רגיל אפשר לפנות רק כאשר הלווה אינו משלם, ואילו מערב קבלן אפשר לגבות גם לפני שניגשים ללווה. ומדוע? שערב רגיל אינו מקבל על עצמו את עצם החוב, הוא רק מתחייב לשלם במידה והלווה לא ישלם, אבל ערב קבלן מתחייב על עצם החוב, וכאילו הוא עצמו לווה, ולכן ניתן לגשת אליו ישירות לפני שניגשו לתבוע את החוב מהלווה. לכן אצלנו, צריכים לברר מהי הערבות שהתחייבו בה ישראל, האם נעשו ערבים

בעל השואל ומשיב מתוך, שאם מזהירים אדם שילקה מלקות ולא אומרים לו כמה, או שאומרים לו מספר עגול, חמישים או מאה, יש להניח שהמספר אינו אלא לשון הבאי וגוזמא, ויכול להיות שיקבל הרבה פחות. אבל אם מוזכרים מספר לא עגול, ניכר שזה מדוקדק וקצוב, ולכן הוריקו פניהם.

"אתם ניצבים היום כולכם" (כ"ט - ט)

ואם תאמרו שמא לרעתכם נתן לכם את התורה, לא נתתי אותה אלא לטובתכם. [דבר"ר ח' א'].

וצריך להבין, מדוע יעלה בדעתם של ישראל שהתורה ניתנה לרעתם? בספר "קהלת יצחק" מביא לתוך בשם רבי יעקב מוגיד מישרים דק"ק וילנא, על פי משל. מקובל שבבתי ספר ללימודים גבוהים, לא מענישים, אלא תלמיד שלא לומד הדבר משתקף בציונים, תלמיד טוב מקבל ציון גבוה ותלמיד גרוע ציון פחות טוב. לעומת זאת, יש מוסדות ששם כן מטיילים עונשים גופניים, אלו הם בתי חולים לחולי רוח, אנשים אלו אינם מבינים מה רוצים מהם, ולא שולטים במעשיהם, ואין ברירה אחרת אלא להענישם בעונשים גופניים כדי שלא יזיקו לאחרים וההבדל, במוסדות להשכלה גבוהה, מי שלא רוצה ללמוד, זאת בעיה שלו, אבל עדיין הוא נשאר בגדר "אדם" ואין סיבה להענישו, אבל בבתי חולים לחולי נפש, לפעמים אנשים אלו יכולים לאבד צלם אנושי, לכן צריך להכותם ולייסרם, כדי להרגילם להתנהג כבני אדם.

עם ישראל, כשקיבל את התורה, התפארו באומנם כי התורה תרוממם מכל העמים - "כי היא חכמתכם ובינתכם", ובלימודה יהיו הם מובחרים מכל עם ומרוממים מכל לשון, אך באמת אפשר היה לומר שישראל גרועים הם מכל האומות ולכן התורה ניתנה דווקא להם, וכמו שהגמ' אומרת במסכת ביצה [כ"ה], מפני מה ניתנה תורה לישראל, מפני שהם עזים, ולכן קיבלו תורה שיעסקו בתורה ותתייש כחם ויכנע ליבם. מכיון שאפשר לומר כך וכך, השאלה היא מהם האמצעים שנקט הקב"ה כדי שיעסקו בתורה, אם התורה נועדה לרוממם מכל העמים, אין סיבה להענישם, ואם אנו רואים שבכל זאת התורה מזהירה אותם בעונשים כבדים, אין זאת אלא בגלל שבעיני הקב"ה ישראל הם כאותם חסרי דעת, שצריכים לאיים עליהם במקל חובלים כדי לעשותם בני אדם, ולכן הקב"ה מתרה את ישראל בעונשים כבדים כדי לקיים את התורה וכדי להנכם להיות ככל העמים.

לכן כשישראל שמעו צ"ח קללות, הוריקו פניהם ואמרו, א"כ, אנחנו ככל חסרי הדעת והתורה לא ניתנה לנו בגלל מעלתנו. התחיל משה לפייסם, אתם צודקים במחשבותיכם, אך כל זה אם המלמד הוא איש זר, אבל אם המלמד הוא האב עצמו, הוא יעשה את הכל כדי שבנו יתחנך, ואם יהיה צורך יכהו וייסרהו בעונשים קשים ומרים, לכן אמר להם משה "אתם ניצבים היום כולכם", אל יפלו פניכם מקללות והעונשים, אדרבה, דעו שהקללות והייסורים מקימים אתכם ומציבים אתכם לפניו, וכל כך למה? מפני שאתם "לפני ה' אלקיכם" שהוא לכם כ"אב", וכמו שכתוב "בנים אתם לה' אלקיכם", ומאהבתו אתכם הוא מייסרכם

המילה "היום" מורכבת מ-ה' ו-יום. ואמר הגר"א מוילנא, זה רמז לכך שישנם חמש ימי דין בשנה בהם ניצבים כל עם ישראל לפני ה' אלקיכם. ואלו הם, שני ימי ראש השנה, יום הכיפורים, הושענא רבא (גמר החיתום) ושמיני עצרת שבו נותנים את הפתקאות לשלוחים לבצע גזר הדין.

"אתם ניצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם וכו'" (כ"ט - ט')
 שואל האלשיך, רש"י בתחילת פרשת מטות כותב "חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחילה ואחר כך לכלל ישראל ומנין שאף שאר הדברות כן ת"ל [שמות ל"ד - ל"ב] וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואהרי כן נגשו כל בני ישראל". ומדוע כאן נאמרו הדברים לכל ישראל יחד, כמו שנאמר "ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם"? התירוץ הוא בדברי הפסוק עצמו, "אתם ניצבים היום כולכם", זה שאתם ניצבים היום כולכם בלי הבדל מעמד ודרגה, הנשיאים יחד עם שואבי המים, כי המעמד הוא "לפני ה' אלקיכם", ואי אפשר לנו לבחון מי חשוב יותר בעיניו יתברך. יתכן שמי שחשוב בעינינו, שאנו חושבים אותו לראש ונשיא, הוא בעיניו יתברך פחות מיהודי פשוט, כי שם במרום, החשבונות אחרים הם "עליונים למטה ותחתונים למעלה". "ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם" בעמדם "לפני ה'" הם "כל איש ישראל".

ההפלאה כותב כעין זה, "אע"פ שמיניתי ראשים ושופטים, כולכם שוין לפני שנאמר כל איש ישראל" [מדרש תנחומא]. אצלכם הם ראשים לשבטיכם, אבל אצל הבורא יתברך כולם שווים. מול גדלות הבורא שאין קץ ואין גבול לו, אין הבדל בין קטן לגדול, כי כולם כאין ואפס נגדו.

"אתם ניצבים היום כולכם וכו' כל איש ישראל" (כ"ט - ט')
 לכאורה אם כתוב "כולכם", מה הסיוע "כל איש ישראל"? בספר "לחם אשר" מתרץ לפי מה שכתוב במסורה על הפסוק "אפס קצוהו תראה וכולו לא תראה" [במדבר כ"ג - י"ג] וכן בשיר השירים [ה' - ט"ז] "וכלו מחמדים". ופירושו, כל אדם כיחיד, הוא מלא חסרונות, רק בכלל ישראל הוא מלא מעלות. והוא "אפס קצוהו תראה", אצל יהודים בודדים תמצא חסרונות, "וכלו לא תראה", כלל ישראל הוא בלי פגם, "כולו מחמדים" ולא תחול עליהם כל קללה. ואפשר להוסיף, "כולך יפה רעיתי", כשאת "כולך", מעורבת בכלל, את יפה "ומום אין בך". וזו כוונת חז"ל בגמ' בברכות [י"ג], אפילו ריקנין שבך מלאים מצוות כרימון, הדגש הוא על מילת "שבך" וכלולים עמך, הם מלאים במצוות כרימון. וזהו "אתם ניצבים היום כולכם לפני ה'", שאתם בבחינת כולכם, מחוברים זה לזה, צמודים לכלל ישראל, אז "כל איש ישראל", כל איש ביניכם הוא בחינת "ישראל אשר בך אתפאר".

"מחוטב עציך ועד שואב מימין" (כ"ט - ט')
 לכאורה, כאשר רוצים לכלול כמות גדולה של אנשים, אומרים "מי" "עד". למשל, במכות מצרים אמר הקב"ה, שבמכת בכורות יקבלו מכה "מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור בהמה", וזה כולל את כל מה שביניהם. וא"כ, כשאומרים "מחוטב עציך עד שואב מימין" למה הכוונה? הלא אלו שני בעלי מלאכה שיושבים באותו ספסל בבית הכנסת, ובדרך כלל לא ב"מזרח", מתרץ ה"קהלת יצחק", אנשים מעריכים את האדם לפי הכסף שיש לו, אבל התורה מתייחסת לבני אדם לפי מה שהוא תורם או מזיק לבריאה. חוטב עצים שובר את הבריאה, שואב המים מוחיה את הבריאה, בין שני אלה נמצאים כל היתר. תירוץ נוסף על דרך הרמז אומר ה"קהלת יצחק", יש אנשים שנוכרים לשוב בתשובה לאחר שחודש אלול עובר, ויש כאלה שנוכרים לאחר חודש תשרי.

על עצם קיום המצוות והם ערבים שבני ישראל לא יקיימו את המצוות, או שהם נהיו ערבים שבמידה ובני ישראל לא יקיימו את המצוות הם יקבלו את העונש. ומביא, שרבי חיים מברסק סבר שבני ישראל הם כמו ערב קבלן, והם ערבים לעצם קיום המצוות, והראיה, שאדם יכול להוציא את חברו בברכה ולומר "וציוונו" על אף שהוא עצמו כבר יצא ידי חובה, כי הערב חייב גם בקיום המצוה של חברו. וא"כ, מובן מדוע נפרעים מהצדיקים תחילה, כיון שהם כמו ערב קבלן, שהתחייבו על עצם קיום המצוה, והכלל הוא שמערב קבלן ניתן לגבות ישירות את החוב לפני שניגשים ללווה.

"אתם ניצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם" (כ"ט - ט')
 רש"י כותב [בפסוק י"ב] "ומדרש אגדה למה נסמכה פרשת "אתם ניצבים" לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים, חוץ ממ"ט שבתורת כהנים הוריקו פניהם ואמרו: מי יוכל לעמוד באלו? התחיל משה לפייסם "אתם ניצבים היום", הרבה הכעסתם למקום, ולא עשה אתכם כליה והרי אתם קיימים לפניו". תוספות בפסחים [ק"י:] אומר, שבספר תהילים יש קמ"ז פרקים (ואף שבספרי תהילים שבזמננו יש ק"נ פרקים, מ"מ לפי החלוקה המובאת בהז"ל פרקים א'- ב' מחוברים, ויש בפרקי הלל שני פרקים שצריכים להיות מחוברים ויש סה"כ קמ"ז) כנגד חיי של יעקב אבינו - קמ"ז שנים.

אומר ה"חתם סופר" גם קללות יש קמ"ז, מ"ט קללות בתורת כהנים (פרשת בחוקותי) ועוד תשעים ושמונה בפרשת כי תבוא, בסה"כ מאה ארבעים ושבע קללות, "תהילים" כנגד הקללות. ה"תהילים" מגינים מכל הקללות.

אבל בני ישראל שמעו יותר ממאה ארבעים ושבע קללות, כמו "כל חולי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם ה' עליך עד השמדך" [כ"ה - ס"א], יוצא, שתהילים לא מספיקים נגד הקללות שהרי יש יותר ממאה ארבעים ושבע קללות! וזה מה שאומר רש"י, בני ישראל שמעו זאת והוריקו פניהם ואמרו: "מי יכול לעמוד באלו, שאין לנו תהילים כנגד זה"? ואז התחיל משה לפייסם "אתם ניצבים היום כולכם". ובמה פייסם, אמר להם, הכוונה ב"כל חולי וכל מכה אשר לא כתוב" לייסורים ומיתת צדיקים, אם כך, אין לכם מה לדאוג, שתי קללות אלו, הייסורים של הצדיקים והמיתה של הצדיקים, הם עצמם מקימים אתכם, וזה שאמר להם משה "כיום הזה שהוא קיים הוא מאפיל ומאיר", הנה משה עומד למות וכבר יהושע נמצא.

"אתם ניצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם" (כ"ט - ט')
 שואל ה"חתם סופר", בשעת מתן תורה כתוב [דברים ה' - ה'] "אנכי עומד בין ה' וביניכם", ואילו בפרשתנו משה רבנו אומר שהוא עומד יחד עם ישראל לפני הקב"ה? ומתוך בשם רבו רבי נתן אדלר, שכל ימי חיי הרב, אין התלמיד זוכה להגיע לשיא יכולתו, כמו שיהושע לא זכה להתגלות אורו רק לאחר פטירת משה רבנו. וכן אצל יצחק אבינו, לא נזכרה השראת שכינה על יצחק עד "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק" [בראשית כ"ה - י"א]. וכל זמן שיעקב היה בבית אביו, לא נודע ממנו דבר ה', וכש"ו יצא יעקב מבאר שבע" אז "ויחלום והנה סולם מוצב ארצה". וכן הוא הדבר אצלנו, משה אמר להם לישראל, אז בהר סיני אני הייתי המעכב שלא זכיתם להתקרב אל ה' - "אנכי עומד בין ה' וביניכם" כמחיצה המבדלת, "ולא עליתם בהר", לא הייתם במדרגה שתעלו אל ההר לפני ה'. אבל היום שנמלאו שנותי וימי, וקרוב יום הסתלקותי, ואין שלטון ביום המוות, עכשיו "אתם ניצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם" בלי כל מחיצה.

"ותראו את שיקוציהם ואת גילוליהם עץ ואבן כסף וזהב אשר עמהם" (כ"ט - ט"ז)
 אומר רבי יעקב גלינסקי, כך דרך העולם, בתחילה העבודה זרה היה אצלכם שיקוץ, התייחסתם אליהם כמו גללים, נגעלתם מדרך חיים זו. לאחר זמן, כשאתה מתרגל, זה בחזקת עץ ואבן, לא כל כך נורא. לאחר מספר שנים זה הופך לכסף וזהב, ויותר מזה "אשר עמהם", זה כבר נהיה חלק ממכם.

"פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פונה היום וכו' ללכת לעבד את אלהי הגוים ההם" (כ"ט - י"ז)

שואל רבי חיים קניבסקי, מדוע הרחיבה התורה מעבר ל"איש" או "אשה" גם ל"משפחה או שבט"? ומתריך, פסוק זה מכוון לפסל מיכה שאמו נתנה לו כסף לעשיית הפסל, משפחתו תמכה בו, ושבת שלם, שבת דן, התעסק בעשייתו ובעבודתו. וזהו איש אשה משפחה ו"שבט" האמורים כאן בפסוק.

"פן יש בכם שורש פורה ראש ולענה" (כ"ט - י"ז)
 "היהודי הקדוש" מפשיסחא היה אומר, "פן", הסקרנות, החקרנות היתירה, "בכם שורש פורה ראש ולענה", הוא שורש כל הרע.

"שורש פורה ראש ולענה" (כ"ט - י"ז)
 כותב הגאון, משמעות הכתוב, כי הפירות הרעים הצומחים במהלך הדורות, מהשורש הם באים, וכמו שאמרו חז"ל, פסל מיכה עבר עם ישראל בים, והרי כמה מאות שנים חלפו מיציאת מצרים ועד לפסל מיכה, אלא ה"שורש" ממנו צמח האיש מיכה, שעבד לפסול, הוא שעבר איתם כבר אז. ולכן הסתלקה מיעקב השכינה כשראה את אפרים, ממנו עתיד לצאת ירבעם בן נבט. וכן אמרו בגמ' סנהדרין פ"ב, הוא זמרי בן סלוא הוא שלומיאל בן צורישידי הוא שאול בן הכנענית, וחלילה לומר שזמרי היה נשמה אחת עם שלומיאל הצדיק נשיא שבט מישראל, אלא הכוונה שגנאי הדבר לשבטו ולמשפחתו שיצא מהם זמרי, והיה החטא פורח מן השורש משאול בן הכנענית, וזהו "שורש פורה ראש ולענה".

"והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי" (כ"ט - י"ח)

צריך להבין מדוע שהאדם יחשוב "שלום יהיה לי", וקללות להיכן הלכו? בספר "לב אריה" מתריך ע"פ מש"כ האלשיך על הפסוק (שמות ל"ב - י"ד) "וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו", פי' האלשיך, כשאדם מתרגל ומוציא את חמתו בדיבורים, הרתיחה הפנימית שבו מתקררת, וכאילו בא על סיפוקו. אבל אם מבליג ומשאיר את כעסו בליבו, אז ליבו בוער כאש, והוא לא ינוח ולא ישקוט עד שיעשה מעשה בידים. לפי זה אפשר לבאר את הפסוק, "וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו", כיון שהקב"ה כביכול הוציא בפיו, כביכול כבר עשה מעשה בפועל, לכן "וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו" ורוגזו נח. ולכן גם כאן לא התייראו מהקללות, כיון שהיו בדיבור לא חששו שיוציא את זה בפועל, ומה שפניהם הוריקו זה בגלל שתי קללות שחסרו ולא יצאו בדיבור גלוי. לפי זה מובן מה ש"התברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי". על זה אומרת התורה "לא יאבה ה' סלוח לו וכו' ורבעה בו כל האלה הכתובה בספר הזה" - בפועל.

ההפלאה בספרו "פנים יפות" מתריך, הגמ' בקידושין פ"ג אומרת, כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, נעשית לו כהיתר, וכיון שהאומר מותר שוגג הוא, מסית אותו יצר הרע לחשוב ששוב לא יענש על חטאיו, כיון שנעשו לו כהיתר והריהו שוגג עליהם. על זה נאמר "והתברך בלבבו לאמר וכו' כי בשרירות ליבי אלך",

"ותראו את שיקוציהם ואת גילוליהם עץ ואבן כסף וזהב אשר עמהם" (כ"ט - ט"ז)
 "ותראו את שיקוציהם" על שם שהיו מאוסים כשקצים, "גלוליהם", שהיו מוסרחים ומאוסין כגלל "עץ ואבן", אותן של עצים ושל אבנים ראיתם בגלוי לפי שאין העובדי כוכבים יראים שמה יגנובו אבל של כסף וזהב עמהם בחדרי משכיתם הם לפי שהם יראים שמה יגנובו [רש"י].

מבאר רבי איצלה וולוז'ינר בספרו "פה קדוש", מאחר שישיראל רואים שלגוים העובדים לשקצים ולגילולים יש כסף וזהב ויש להם הצלחה בתחום הכספי, הם עלולים לחשוב שאולי בכל זאת יש משהו... ולכן מזהירה התורה "פן יש בכם איש או אשה וכו' שרש פורה ראש ולענה" החושב כי אפשר לעבור עבירות וגם לחיות טוב, ולמרות שבשרירות ליבו ילך, הוא משוכנע כי "שלום יהיה לי".

בענין זה כותב ה"ערבי נחל", לגבי נביא השקר המנסה לפתות לעבוד עבודה זרה, אמרה התורה "לא תשמע אל דברי הנביא ההוא וכו' כי מנסה ה' אלקיכם אתכם" [דברים י"ג - ד], כלומר, הקב"ה רוצה להרגיל אותנו לעבוד אותו מתוך אהבה, למרות ההצלחה והתועלת המדומה שרואים אצל עובדי כוכבים.

בדרך הלצה אמר על כך ה"תולדות יעקב ויוסף", התורה אומרת (בראשית י"ד - כ"א) "ויאמר מלך סדום אל אברם תן לי הנפש והרכוש קח לך", מלך סדום הוא רמז ליצר הרע, והוא אומר ל"אברם" שהוא הצדיק, "תן לי הנפש", הפקר את נשמתך כרצונו של היצר, ועל ידי זה "והרכוש קח לך", אתן לך הצלחה מדומה, שכן בגלל הצלחה מדומה זו יכול האדם לאבד את עולמו, וזה הרי רוצה היצר.

"ותראו את שיקוציהם ואת גילוליהם עץ ואבן כסף וזהב וכו'" (כ"ט - ט"ז - י"ח)
 "ותראו את שיקוציהם" על שם שהיו מאוסים כשקצים, "גלוליהם", שהיו מוסרחים ומאוסין כגלל "פן יש בכם", לפיכך אני צריך להשביעכם [רש"י].

שואל הרב מבריסק, אם רואים את העבודה זרה שמאוסה כשקצים ורמשים, לשם מה צריך להשביע שלא יפנו אליהם? ומתריך, התורה מלמדת אותנו, שגם אם אנו רואים את העבודה זרה כמלוא כיעורה ומיאוסה, בכל זאת, עצם הראייה היא מסוכנת ועלולה להשפיע לרעה עד שצריך להשביעו "פן יש בכם" "אשר לבו פונה".

בפטרבורג היה צנזור, יהודי מומר ששמו ישראל לנדא. לפני שהמיר דתו, חי חיים כפולים, בין הגויים נהג כמותם ואילו בביתו נהג כיהודי ירא שמים, התפלל כל יום, הקפיד על כשרות וגם עסק בלימוד הזוהר, וראה עצמו משהו מקובל. יום אחד בא אליו רבי יצחק אלחנן ספקטור, רבה של קובנא, בענין מסוים שהצריך שתדלנות בממשלה. התחיל להתפאר בפניו, שהוא מניח תפילין יום יום, וסיים, שהעיקר זה הלב, לא ההתנהגות החיצונית היא העיקר אלא הפנימיות, ובליבו הרי הוא צדיק גמור. ענה לו ר' יצחק אלחנן, "ותראו את שיקוציהם ואת גילוליהם", אע"פ שלא תהיו אלא רואים את שיקוציהם, אפילו שבלבכם תהיו רחוקים מהם מאוד, ומתחברים איתם רק בגלל "כסף וזהב אשר עמהם", כלומר, מתוך שאיפה להתקדמות כמעמד ובעושר, "לא יאבה ה' סלוח

שהגמ' בברכות [י"ד.] אומרת, "בלל בלבן" בשני צדין, ביצר הטוב וביצר הרע, אבל כשהחטאים נעשים לאדם כהיתר, מאבד היצר הטוב מוכחו, ואין באפשרותו להטות את האדם לטובה, כי הוא אומר שהחטאים הם היתר. לכן, בהתחלה "והתברך בלבבו", כשעדיין יש לו שני לבבות, יצר הטוב ויצר הרע, והוא חושב שבגלל שנעשה לו כהיתר שוב לא יענש, אבל אח"כ, אחרי שנעשה לו כהיתר, הוא כבר אומר "כי בשרירות ליבי אלך", אין ליצר הטוב עוד כח להשפיע עליו, והוא נשאר רק עם לב אחד. ומי שהחטאים נעשים אצלו כהיתר, הוא הרבה יותר חמור מהמוזיא, כיון שעצם המחשבה שאותם ציוויים שהקב"ה הזהיר עליהם נעשים לו כהיתר, זהו ממש מרד נגד הקב"ה, והוא יענש על מחשבתו הרעה, וכמו שהגמ' אומרת [יזמא פ"א:], עבר עבירה ושנה בה, אין מספיקין בידו לעשות תשובה, לכן אומרת התורה "לא יאבה ה' סלוח לו".

"והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות ליבי אלך" (כ"ט - י"ח)
אומר ה"כ"לי יקר", הרי בפסוק זה מדובר רק בחטא במחשבה, כמו שכתוב "אשר לבבו פונה היום מעם ה' וכו' והתברך בלבבו וכו' כי בשרירות ליבי אלך", ומדוע נענש, הרי חטא רק בלב? ומתריץ, עבודה זרה עיקרה במחשבה, שהרי האמונה בלב היא, לפיכך יסמוך על עצמו, שהוא יושב בתוך הכלל "למען ספות הרווח את הצמאה", כמו מי שמשקה שדה שהיא צמאה למים, הוא גם משקה דרך אגב גם את השדה הרווחה, גם פה הוא יאמר לעצמו, כשהעולם נידון לפי רובו, ובזכות הצדיקים גם הוא יזכה, לכן נאמר "לא יאבה ה' סלוח לו", כי הרהורי עבירה קשים מעבירה, ולכן "אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא", בו בלבד, מאחר שחטא בסתר, אין אחרים נתפסים בעונו.

"למען ספות הרווח את הצמאה" (כ"ט - י"ח)
בספר "תורות ועובדות מבית רבותינו" מביא בשם בעל ה"קדושת יום טוב", שהיה מפרש פסוק זה, יש רשעים שעוברים על כל התורה, אבל עושים צדקה ועוזרים לעניים וחושבים שע"י זה יזכו לעולם הבא. אבל אין הדברים כך. וזה מה שכתוב במסכת אבות "אין לפניו... מקח שוחד" [אבות סוף פרק ד].
וה"כתב סופר" פירש בזה את הפסוק "אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד עושה משפט יתום ואלמנה", שהקב"ה לא לוקח שוחד מהאיש הזה שעושה משפט יתום ואלמנה. וזו הכוונה "והתברך בלבבו", הרשע יתברך בלבבו באומרו "למען ספות הרווח את הצמאה", אני אתן לחם לרעבים, "לא יאבה" לעשות את "כל" דברי התורה.

"והיה בשמעו את דברי האלה הזאת וכו' ורצצה בו כל האלה הכתובה בספר הזה" (כ"ט - י"ח - י"ט)
שואל ה"בית יצחק", מה ההבדל בין דברי האלה, לבין האלה הכתובה? ומסביר, הגמ' בסנהדרין [ק"ח.] אומרת, הקב"ה מתנחם על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו [שמות ל"ב - י"ד], כלומר, הקב"ה מתנחם על הרעה שחשב (דיבר) לעשות לעמו, אבל כשנביא קם ומנבא שתהיה רעה, אי אפשר לפטור את דבריו במשיכת כתף ולקוות לטוב, אלא חייבים לנקוט מיידית בצעדי תשובה. יבוא פלוני ויאמר בליבו דברי האלה הזאת, כלומר: האלה הזאת עלתה במחשבתו של ה', אך הוא מתנחם על הרעה ולא יביאה, באה התורה ואומרת לו שרצצה בו כל האלה הכתובה בספר הזה, אם זה כבר כתוב בספר, הדרך היחידה לבטלה היא בעשיית התשובה, אחרת הנבואה הרעה תגשים את עצמה חלילה.

"לא יאבה ה' סלוח לו" (כ"ט - י"ט)
כותב בעל ה"שואל ומשיב", לכאורה המשמעות של הפסוק שלא מועילה התשובה על עוון זה, ובוודאי מדובר שהוא חזר בתשובה, כי אם הוא עדיין לא חזר בתשובה, מה החידוש בכך ש"לא יאבה ה' סלוח לו". ולכאורה זה דבר פלא, במה חמור כל כך חטאו, עד שאין לו דרך לשוב בתשובה? ומכאן ראייה ברורה לדברי הרמב"ם בהלכות תשובה [פרק ד' הלכה ב'] שמונה את הדברים הנועלים בפני האדם את דרכי התשובה, ואחד מהם הוא מי שפורש מן הציבור, שבזמן שכולם עושים תשובה הוא לא עושה איתם, וזה נקרא "כי בשרירות ליבי אלך", לכן נועלים בפניו דרכי התשובה, ולכן "לא יאבה ה' סלוח לו".

בספר "ערבי נחל" מתריץ, שהגמ' במסכת סנהדרין אומרת שבית דין שראו כולם לחובה, פוטרין את הנידון לגמרי, אבל דין זה נאמר רק בבן ישראל ולא בבן נח. וזה כוונת הפסוק "והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי", מדוע? אני אחטא ואעבור על העבירות ואסמוך שלא יאונה לי כל רע, כי כל הדיינים ידונו אותי לחובה, וממילא אפטר. על זה אומרת התורה "והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל", שיוציא אותו מכלל דין ישראל, אלא ישפטנו כדין בן נח, וימחה את שמו מתחת השמים.

המלבי"ם מתריץ בהקדם מה שיש להוסיף ולשאול, מדוע נאמר "דברי האלה" ולא נאמר בפשטות "בשמעו את האלה הזאת"? ומתריץ, ידועה דרשת חז"ל על הפסוק "גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת" זו מיתת צדיקים, היינו, שמיתת צדיקים מכפרת על עוון הדור. אם כן, כאשר ישמע האדם את "דברי האלה", את הדרשה שדרשו חז"ל על האלה, ופירשו כי מדובר במיתת הצדיקים, יאמר ההולך בשרירות ליבו, אני אלך בדרכי ו"שלום יהיה לי", כי הצדיקים במיתתם יכפרו על כך. מזהירה התורה ואומרת: אל תדמה בנפשך להימלט ולהיפטר מהעונש, "כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא ורצצה בו כל האלה הכתובה בספר הזה", הרשע עצמו יענש ותגענה אליו כל הקללות הכתובות בתורה בפירוש ולא רק ברמז.

ה"בן איש חי" בספרו "אדרת אליהו" מתריץ, הגמ' אומרת שיש ללמד זכות על ישראל במעשה העגל, עם ישראל חשבו שהציווי "אנכי ה' אלקיך" "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" נאמר למשה ולא להם, וכך אומר רש"י [שמות כ' - ב'] למה כתוב בלשון יחיד "אנכי ה' אלקיך"? ליתן פתחון פה למשה, ללמד סנגוריה במעשה העגל, וזהו שנאמר [שמות ל"ב - י"א] "למה ה' יחרה אפך בעמך", לא להם ציוית "לא יהיה לכם אלהים אחרים", אלא לי לבדי. זהו שמתברכים ישראל בלבבם ואומרים: אף אם נעבוד אלהים אחרים, מובטחים אנו כי "שלום יהיה לנו, וזאת בגלל טענת "לי" - להם לא ציוית אלא לי. ועל כך אומרת התורה "לא יאבה ה' סלוח לו", טענה זו אינה מתקבלת על ידי הקב"ה.

עוד יש מתרצים ע"פ מה שאומרת הגמ' במגילה [ל"א:], שבקריאת התוכחה הראשונה שבפרשת בחוקות אינו רשאי להפסיק, כי הקללות נאמרו בלשון רבים, אבל בתוכחה השנייה שבפרשת כי תבוא יכול להפסיק, כי הם נאמרו בלשון יחיד, כאילו נאמר לכל כלל ישראל יחד. לפי זה מובן כאן הפסוק, "והיה בשמעו את דברי האלה הזאת", דהיינו, הקללות שבפרשתנו שנאמרו לכלל ישראל, "והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי", מדוע? כי אני יחיד, ואילו

"לא יאבה ה' סלוח לו" (כ"ט - י"ט)
 שואל ה"בית יצחק", מדוע כתבה התורה לשון "לא יאבה", שמשמעו שאין הקב"ה רוצה לסלוח לו, ולא אמר בפשטות "לא יסלח לו"? מתרץ ה"בית יצחק" בשם הט"ז, כאשר אדם חותם ערבות [ערב קבלן] לחבירו, בעל החוב יכול לגבות את חובו ממי שהוא רוצה, או מהלווה עצמו או מהערב, והואיל וישראל נכנסו בערבות הדדית, עשוי הרשע לבוא ולומר: אמשך לדבוק במנהגי הרעים ובדרכי המעוותים, ובשרירות ליבי אלך, ומי שישלם אלו הערבים, כלומר כלל ישראל. לכן אומרת התורה "לא יאבה ה' סלוח לו", הקב"ה שהוא בעל החוב, יכול להחליט לבדו ממי לגבות את החוב וממי לא לקחתו, ומכיון שכך, לא ירצה ה' לגבות מן הערבים, אלא מהחוטא עצמו.

"מה חרי האף הגדול הזה ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' וכו' וישליכם" (כ"ט - כ"ג - כ"ד)
 כתב בספר "ארץ החיים" [פירוש תהילים מרבתינו ז"ל מזמור כ"ז], לפני בריאת העולם, אותיות הא'-ב' היו כתובות כמילואן, והאות א' היתה כתובה "אף" בלי ה', וראה הקב"ה שאין העולם מתקיים ב"אף", והטיל ל' ונעשה "אלף", וכשמבטלים תורה מסתלקת ה' ונשאר "אף", עכ"ד. לפי זה מבאר החיד"א את הפסוק, כששואלים "מה חרי האף הגדול הזה" הלא כבר הוסיף הקב"ה למ"ד? והתשובה היא, "על אשר עזבו את ברית ה'", שביטלו תורה, ולכן נסתלקה ה' ונשאר "אף", וזהו "חרי האף הגדול".

מוסיף על זה ה"בן איש חי", זהו שאמר שלמה המלך בקהלת [י' - ט'] "טובים השניים", בזכות מה נהיו שתי האותיות "אף" טובות ורצויות? "מן האחד", בגלל האות ל' שנוספה בהן. ואפשר לרמוז "מן האחד", בגלל האות השלוש עשרה שבמנין הא'-ב' כמנין "אחד", הלא היא האות ל' (שבאה לאחר כ'-ד'). וזהו שנאמר בהמשך [פסוק י"ב] "והחוט המושלש", "א-ל-ף" "לא במהרה ינתק". ועוד אפשר להמליץ על כך את הפסוק [שמות י"ז - י"א] "נורא תהילות עושה פלא", וכן בישעיהו [כ"ה - א'] "ארוממך אודה שמך כי עשית פלא", שהוסיף ל' ל"אף" ונהיה פלא. ומוסיף, לפי זה יש לפרש בדרך צחות את הפסוק בשיר השירים [ה' - ב'] "כרמי שלי לפני", בזכות לימוד התורה (כרם כינוי לשיבה, כמו שהמשנה בכתובות [פ"ד - מ"ן] אומרת "כרם ביבנה", ואמרו חז"ל [ירושלמי ברכות ד' - א'] "וכי כרם היה שם? אלא אלו תלמידי חכמים שהיו עשויין שורות שורות ככרם) "האלף לך שלמה", האלף שלימה ואינה "אף".
 ועוד הוסיף הפסוק לרמוז ענין זה, שכתב את המילה "וישליכם" עם ל' גדולה, כדי ללמדנו שבגלל ה' שסילקו נהיה "וישליכם".

בספר "פנינים משולחן גבוה" מביא בשם הרידב"ז מביא פירוש נוסף מדוע ה' של וישליכם גדולה, כיון שנאמר "וישליכם אל ארץ אחרת", הרי לכאורה דינם כאבידה מדעת והרי היא הפקר, ובפרט לשיטת הטור [חושן משפט סימן רס"א] שהמשליך כיסו ברשות הרבים זה הפקר, א"כ, גם ישראל היו ח"ו הפקר לכל. אבל ההלכה, שאם קשר בחבל את החפץ, גם אם הוא השליך אותו, אבל כל זמן שמוחזק בו, אסור לזכות בו. כך גם אומרת התורה להלן [ל"ב - ט'] "יעקב חבל נחלתו", גם כשהקב"ה מגלה אותם מארצו, אבל עדיין קשור יעקב עם החבל למעלה ואינו הפקר. לכן ה' של "וישליכם" כתוב עם צוואר המשוך כלפי מעלה, ללמד, כי גם אם "וישליכם אל ארץ אחרת", אבל גם בהשלכה זו החבל קשור למעלה, ובני ישראל אינם הפקר חלילה.

"ויתשם ה' מעל אדמתם כאף ובחמה וכו' וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה" (כ"ט - כ"ג)
 מה הפירוש "כיום הזה"? אומר ה"בן איש חי", היום בחורף ובקיץ הוא לא באותו אורך, בחורף היום קצר, וכאילו הלילה לוהה ממנו, ובקיץ היום ארוך והוא הלווה מן הלילה. הקב"ה אמר שישליך אותנו מן האדמה, מתי? כאשר תתמלא שבת. כמה זמן זה יקח? הגמ' בסנהדרין [כ"א]. אומרת, חמישים ושתיים שנה

"לא יאבה ה' סלוח לו" (כ"ט - י"ט)
 שואל ה"בית יצחק", מדוע כתבה התורה לשון "לא יאבה", שמשמעו שאין הקב"ה רוצה לסלוח לו, ולא אמר בפשטות "לא יסלח לו"? מתרץ ה"בית יצחק" בשם הט"ז, כאשר אדם חותם ערבות [ערב קבלן] לחבירו, בעל החוב יכול לגבות את חובו ממי שהוא רוצה, או מהלווה עצמו או מהערב, והואיל וישראל נכנסו בערבות הדדית, עשוי הרשע לבוא ולומר: אמשך לדבוק במנהגי הרעים ובדרכי המעוותים, ובשרירות ליבי אלך, ומי שישלם אלו הערבים, כלומר כלל ישראל. לכן אומרת התורה "לא יאבה ה' סלוח לו", הקב"ה שהוא בעל החוב, יכול להחליט לבדו ממי לגבות את החוב וממי לא לקחתו, ומכיון שכך, לא ירצה ה' לגבות מן הערבים, אלא מהחוטא עצמו.

"לא יאבה ה' סלוח לו" (כ"ט - י"ט)
 שואל ה"שואל ומשיב" בספרו "דברי שאול", הלשון לא מובנת, היה צריך להיות כתוב לא יסלח לו, שהרי הלשון "לא יאבה" שייך במי שמבקש איזה דבר והשני מסרב ולא רוצה לתת לו, אבל כאן חרי מדובר במי שרוצה ללכת בשרירות ליבו ולא מבקש שייסלחו לו, א"כ מה שייך לשון לא יאבה. ואפשר לומר, התורה מודגישה פה "לא יאבה ה'" - הכוונה שמידת הרחמים לא תאבה לסלוח לו, כי מידת הרחמים צריכה לסלוח גם לאלה שאינם שבים, גם לבני אדם שליכם רחוק מה' ומחסדיו, ועל זה נאמר "לא יאבה ה' סלוח לו", לאנשים כאלה גם מידת הרחמים לא תרצה לסלוח.

בספר "דברי שמואל" מתרץ, שהכוונה, שהוא עצמו לא יאבה שהקב"ה יסלח לו, מכיון שלפי דעתו והבנתו אינו זקוק בכלל לסליחתו יתברך, כי אינו מרגיש שחטא, ואין לבבו נשבר בקרבו.

"ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבוא מארץ רחוקה" (כ"ט - כ"א)
 אומרים בשם רבי חיים מבריסק, זוהי נבואה מרה ואיומה והשוואה נוראה, שהדור האחרון, הדור של אחרית הימים בתקופת הגאולה, יידע על היהדות כמו הנכרי אשר בא מארץ רחוקה.

"ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת מה חרי האף הגדול הזה" (כ"ט - כ"ג)
 "ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבתם אשר כרת עמם בהוציאו אתם מארץ מצרים" (כ"ט - כ"ד)

בדעת זקנים מבעלי התוספות מסביר את שאלת הנכרים, הרי גם אצל האומות יש עוונות של רציחה וניאוף, ועם כל זה אינם נענשים בעונשים כה חמורים, ואין ארצם שממה כארץ ישראל. ועונים להם: כי בדין עשה הקב"ה כך, כי בני ישראל באו בבריתו של אברהם אבינו מרצונם ואח"כ עזבוהו. אבל שאר האומות לא באו בברית, לכן לא מגיע להם עונש כה חמור.

כותב הרב שך [מאמרים, חלק א' מאמר י"ט], לגוים יש שבע מצוות בני נח, אבל אין להם ברית, אבל ליהודים יש ציווי עם ברית, ועל עקירתה מגיע להם עונש כבד! גם אם מחללים שבת ושאר עבירות אך שומרים את הברית, עדיין יש תקווה, אך חמור הוא אם ניתקו את הברית עם הקב"ה. כל חוקי המדינה הם ניתוק הברית, השבת היא "אות ברית" בין הקב"ה לבין בני ישראל, ואם יש חוק המתיר חילול שבת, הרי זה ניתוק האות והורדת השלט של כלל ישראל, וזהו גרוע מחילול שבת עצמו! כך כאשר יש חוק האומר שחוקי המדינה הם מעל חוקי התורה

כמונין "ונושנתם" [דברים ד' - כ"ה], אבל לבסוף עשה איתנו הקב"ה חסד גדול והקדים שנתיים לפני שתמלא הסאה, כדי שיוכל להחזיר אותנו. "וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה", הקב"ה לווה שנתיים מהמועד שהיו ישראל צריכים להיות בארץ, כדי להחזיר אותם אח"ז, כמו שהיום לווה מן הלילה והלילה לווה מן היום. "כיום הזה", כלומר, באותו היום, לפני הזמן.

"הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת" (כ"ט - כ"ח)

מובא בשם הגר"א מוילנא שאמר, מי שאינו מאמין בנגלה (בפרהסייה) בנסתר (בחכמת הסוד של התורה), סימן שבנסתר (בסתר ליבו) אינו מאמין אפילו בנגלה.

"והיה כי יבוא עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך" (ל' - א')

בספר "שפתי כהן" שואל, איך התורה אומרת "כי יבוא עליך וכו' הברכה והקללה", והרי אם תבוא ברכה לא תבוא קללה, ואם קללה תבוא קללה לא תבוא ברכה? ויותר קשה, מהו הסיוע של הפסוק "והשבות אל לבבך", בשלמא ע"י הקללה והצרות שיבואו מובן שישב אל ליבו להתעורר לתשובה, אבל אם יראה את הברכה, איך יביא אותה הדבר להשיב אל ליבו? ומתריך, בתחילה שבני ישראל יהיו בארצות העמים, תבוא עליהם ברכה, אבל לפני שיתגאו כמצבם, יביא עליהם הקב"ה קללה, כדי שיוכלו להבין כי לולי שעזבו את ה' ושכחו את תורתו, לא היתה מתרגשת עליהם קללה זו, ואז ישיבו אל ליבם לומר כי ודאי ה' לא עזבם ושכחם, כי אם היה עוזבם ושוכחם, לא היו באים עליהם בתחילה הברכות, ועכשיו הם יבינו, כי גם הברכה וגם הקללה הם מאיתו יתברך, ובוה "והשבות אל לבבך".

"והיה כי יבוא עליך וכו' הברכה והקללה וכו' והשבת אל לבבך" (ל' - א')
שואל המגיד מדובנא, מדוע נזכרה כאן ה"ברכה", הלא התשובה באה כתוצאה מהעונש, מהקללה? ומתריך, כשבאה קללה כללית על כל העולם, שכולם סובלים ממנה, כמו דבר, רעש ורעב, עדיין זה לא סיבה לתשובה, כי אומרים מקרה הוא. אבל אם באות הברכה והקללה ביחד, שברכה והצלחה מצויות אצל עמים אחרים, והקללה רובצת עלינו ואנו סובלים מנגישות וייסורים, אז רואים את יד ה' בכל זה, ותביעת ההשגחה, וזה מביא "והשבות אל לבבך".

"והיה כי יבוא עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו" (ל' - א' - ב')

הילקוט גרשוני מביא בשם שו"ת הריב"א ששואל, הפסוק נפסק באמצע, התורה אומרת "והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה" - התורה לא אומרת מה יש להשיב את לבבנו? ומתריך, מה תשיב אל לבבך? צא וראה "בכל הגוים אשר הדיחך", בכל מקום שישראל שרויים בגלות "ה' אלקיך שמה", ה' נמצא איתכם. וכך הגמ' אומרת במסכת מגילה [ט"ז], בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה, שבכל מקום שגלו, שכינה עמהן.

רבי יהונתן אייבשיץ מפרש: "והשבות אל לבבך", צא וראה וחשוב בלבבך "בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה" מה עלה בגורלם של כל אותם עמים גדולים ואומות חזקות ששלטו בישראל? היכן הם היום? אם תשיב אל לבבך ענין זה, תראה את יד ה' ואת נפלאות ההשגחה העליונה, ואזי "ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו".

"הנסתרות לה' אלקינו" (כ"ט - כ"ח)
רבי יהושע טרונק מוקטנא אומר: אפילו שהנסתרות לה' אלוקינו, לכל מצוה יש סודות עמוקים ורמזים טמונים, אבל ע"י קיום המצוות ועשייתן, הן נעשות "נגלות לנו ולבנינו", האור הגנוז בתורה מתגלה ללומדיה ולמקיימי מצוותיה. והרבי מקוצק אומר: נעשה ונשמע, ע"י עשיה נשמע, נבין את סודות התורה.

"הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את וכו' התורה הזאת" (כ"ט - כ"ח)

בספר "פניני קדם" מביא בשם החיד"א, התורה לא גילתה לנו מתן שכתן של מצוות, רק על שתי מצוות כתבה התורה את שכתן: שילוח הקן וכיבוד אב ואם. מסבירים חז"ל, שילוח הקן היא מצוה קלה שבקלות, אין היא עולה כסף. לעומתה מצות כיבוד אב ואם, היא מצוה חמורה שבחמורות, ועל שתיהן מקבלים את אותו השכר, ללמדנו, שאין אתה יודע באמת מה קל ומה חמור. זה הפירוש: "הנסתרות לה' אלוקינו", הקב"ה הסתיר מאיתנו את השכר של המצוות, רק בשתי מצוות הוא גילה לנו את שכתן, אחת "לנו", מצוות "שילוח הקן", ואחת "לבנינו" - "כיבוד אב ואם". ולמה גילה רק את שתיהן? כדי ללמד אותנו "לעשות את כל דברי התורה הזאת", עכשיו שאינך יודע את השכר של כל מצווה, תרוץ במידה שווה אחרי כל המצוות.

"והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את וכו' התורה הזאת" (כ"ט - כ"ח)
כותב ה"חתם סופר", רבותינו אמרו "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", על כך אומר הפסוק "והנגלות לנו", מה שתלוי במעשינו ובבחירתנו הוא "לעשות את כל דברי התורה הזאת".

מוסיף ה"חתם סופר", גם כאשר הנהגת ה' איתנו היא בהסתר פנים, הרי באמת בכל רגע ורגע ניסיו ונפלאותיו איתנו, אלא שהם ניסים נסתרים ואין בעל הנס מכיר בניסו, כמו שנאמר "לעושה נפלאות גדולות לבדו", שאין אדם מכיר בהן. אבל הגלוי הוא, שעל אף כל הצרות והגלויות עם היותינו בין שיני אריות בכל אורך הגלות הזאת, הרי נס גלוי לכל באי עולם, שבס"ד שומרים אנו על דת התורה הקדושה. וזה מה שרומז הפסוק "הנסתרות", הניסים הנסתרים "ה' אלקינו", אבל "הנגלות לנו", הניסים הגלויים לעין כל, הם "לעשות את כל דברי התורה הזאת", שעדיין ישראל דבקים בתורה ובקיום מצוותיה.

"הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת" (כ"ט - כ"ח)

כותב ה"כתב סופר", שני זמנים ניתנו לגאולה העתידה, אחד "זמן נסתר", שאינו ידוע לשום נברא והוא סתום וחתום, עד שאפילו משה רבנו אדון הנביאים לא ידעו, והשני "זמן גלוי לכל", כמו שכתוב "היום אם בקולו תשמעו". משה רבנו נתנבא על הגלות "וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה", אבל מתי יגאלו ומתי יהיה הקץ? גם משה רבנו לא ידע, כי זמן הגאולה ידוע רק להקב"ה. וזה פירוש הפסוק, "הנסתרות", הגאולה הנסתרת הוא "לה' אלוקינו" אשר לא גילה סודו

המגיד מקוונץ אומר, אדם שרוצה לחזור בתשובה, לא ישים לב למה שהיה, אלא יסתכל תמיד קדימה, לפתוח דף חדש, ויתאמץ לעבוד את הקב"ה במידות האהבה והיראה. משל לאיש מלחמה שהאויב רדף אחריו לאחר שהרביץ לו מכות חזקות, אם לא יתעכב ללקק את פצעיו, ישיגוהו אויביו ושוב יכוהו מכות נאמנות, לכן, קודם כל הוא צריך לברוח עד שיהיה ליבו סמוך ובטוח שהוא לא בסכנה, ורק אז יטפל בפצעיו. אותו הדבר בעל תשובה, עליו לברוח קודם כל מהעבירות ומהדברים הגורמים לחטא, ורק לאחר זמן, לאחר שירגיש שתיקן את מידותיו, ישתדל לתקן את פגם החטאים.

"ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר" (י' - ב')

שואל החיד"א, למה הכוונה "עד ה' אלקיך"? אומר החיד"א בספרו "נחל קדומים", כתוב ברמב"ם, תשובה אמיתית היא שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לחטא, ולכן כתוב "ושבת עד ה' אלקיך", "עד" מלשון עדות, שהקב"ה כביכול יעיד עליך שלא תשוב יותר לחטא.

"ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום" (י' - ב')

שואל רבי שלמה זלמן ארנרייך בספרו "אבן שלמה", מדוע מציינת התורה את זמן הציווי היום? ומתריץ, יבוא דור, שיקומו אנשים שיאמרו: אפשר לקיים תורה ומצוות, אבל למה להיות כמו בדורות הקודמים המיושנים, אפשר ליצור "יהדות חדשה". אומרת התורה לא! "ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום", בדיוק כפי שזה היום כל יהיה כל הדורות. התורה היא נצחית ואינה משנה את פניה, מה שהיה הוא שיהיה.

סיפר רבי גרשון העניך מראדזין, כשהרבי ר' בנימין מפשיסחא היה בדנציג לרגל מסחרו, הוא פגש ביריד הרבה סוחרים יהודים פורקי עול. הוא הזמין את עצמו לשחק איתם שחמט, ובעודו חושב על המהלך הבא, היה מפזם לעצמו בנעימה: לפני שעושים מהלך, צריכים לחשוב, שלא יתחרט על המהלך שעשה, והיו דבריו חודרים כליות ולב ומעוררים לתשובה ומצילים מן העבירה. פעם אחת שיחק עם אחד הפורקים, ובכוונה תחילה עשה מהלך שגוי ומיד הביע חרטה, וביקש שיאפשרו לו לחזור בו ולהימלט מהפסד, ודאי, אף שזה נוגד את כללי המשחק. הסכים איתו פוקר עול, והרשה לו לחזור בו מאותו מהלך. המשחק נמשך ושוב "טעה" והסגיר עצמו במהלכו לידי המתחרה. ביקש פעם נוספת שירשה לו לחזור ולתקן את טעותו. אמר לו יריבו, פעם אחת ויתרתי, עכשיו אינני מוותר. אמר לו הרבי ר' בונים, "אוי לו לאדם שטעה עד כדי כך שכבר אין תחינתו נענית לשוב בתשובה". הדברים נכנסו לליבו של אותו האיש, והחליט שאם לא עכשיו אימתי, וחזר בתשובה.

"ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום" (י' - ב')

שואל ה"חתם סופר", מהי המשמעות של פסוק זה, והלא כבר נכתב בפסוק ב' לעיל "ושבת עד ה' אלקיך"? ומתריץ, הרמב"ם כותב בהלכות תשובה [פרק ב' הלכה א'], תשובה מעולה היא כשבעל תשובה עושה את התשובה דווקא באותו מקום בו חטא, ובאותו הכח שיש לו ולא מפחד של אף אחד, ולא יחטא שוב באותו חטא בו בעבר, ואז הוא נהיה בעל תשובה הטוב ביותר. ומה יהיה אם אדם כבר זקן ותש כוחו ואין לו את אותם יצרים שהיו לו כשחטא, האם הוא יכול לחזור בתשובה? התשובה היא, הוא יכול גם יכול, אבל זאת לא תהיה

הרב מפוניבז', באחת ממסעותיו במדינות העולם הגיע לאיטליה, וביקש לראות את שער טיטוס. למרות שלוח הזמנים היה צפוף, הוא התעקש שלא לעזוב את המדינה לפני שיבקר בשער טיטוס. כשהגיע למקום, יצא מן המכונית, וניגש קרוב לשער העתיק שעליו נחרת תבליט של כלי המקדש המובלים לרומי ביד חיילים רומאים. קרא הרב מפוניבז' בקול נרגש: טיטוס טיטוס, חשבת כי תוכל להכרית שם ושארית מעם ישראל, היכן אתה והיכן עם ישראל? מלכות רומי הגדולה, חשבת כי תוכל לנו, היכן אתה והיכן אנחנו? עם ישראל חי וקיים, ומטיטוס וכל מלכות רומי לא נשאר זכר.

"והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וכו' ושבתי עד ה' אלקיך ושמעת בקולו" (י' - א' - ב')

מביא ה"ילקוט גרשוני" בשם "בעל העקידה", כשבאה רעה על האדם, לא תמיד הוא מתעורר לעשות תשובה ולשוב אל ה', לפעמים מתוך היותו שקוע בצרתו, כבר התרגל למצבו השפל והוא לא עושה כלום כדי להיחלץ ממנו. אדם זה זקוק לטלטלה כדי שתנער אותו משוויון נפשו, ותעורר אותו לעשות תשובה. מה עושה הקב"ה? מרומם אותו מעלה מעלה, ומשפיע עליו ברכה רבה, וכשהוא נמצא ברום עושרו, הוא מורידו ומשפילו בבת אחת לבירא עמוקתא, מביא עליו עוד רעה רבה. אדם בר דעת לא יוכל להישאר שווה נפש לשינוי הקיצוני במצבו, ובוודאי יעשה הכל כדי לשוב אל ה' בתשובה שלימה. זה שאומרת התורה "והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה", קודם תבוא עליו "ברכה" ולאחריה "קללה", ואז מובטח כי "ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו".

"והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וכו' (י' - א')

"ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו" (י' - ב')

"ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך" (י' - ב')

אומר ה"חתם סופר", בפסוק זה כתוב סדר ההנהגה של הקב"ה איתנו. בהתחלה באה הברכה, אח"כ כשלא שומעים בקול ה' באה הקללה, אח"כ עושים תשובה, ואז מגיע החסד "ורחמך".

מוסיף ה"חתם סופר", מעין זה אנו תוקעים בשופר, קודם תקיעה ישרה, הרומזת לחסד, אחריה שברים דהיינו הקללה, ואז תרועה (יללה) שהיא תשובה וחרטה, ובסוף תקיעה שהיא שוב חסד. אך יש הרי גם מצב שבו נשוב בתשובה אל ה' בלי שיעמיד עלינו מלך קשה כהמן, ובלי ייסורים, ולכן גם תוקעים תקיעה תרועה תקיעה בלי שברים, והואיל שלפעמים גם מקבלים את העונש ולא מבינים מה הקב"ה רוצה, ולמרות שלא נשוב בתשובה, בסוף ה' יגאל אותנו, כמו שנאמר בסוף שירת האזינו "כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב", וה' יושענו בלי שום תשובה, והיא דעת ר' עקיבא בירושלמי [תענית פרק ראשון הלכה א'], וזהו סדר של שברים בלי תרועה.

"ושבת עד ה' אלקיך" (י' - ב')

אומרים בשם הבעש"ט, כמו שמכניסים נר דולק למקום חשוך, החושך סר ואינו ניכר, כאילו לא היה כלל, כך כשהאדם חוזר בתשובה, אפילו שחטא מקודם והשחית את דרכו וקלקל את נפשו, על ידי התשובה הוא נעשה לבריה חדשה, "ושבת" ואז תגיע "עד ה' אלקיך".

עם ישראל מחוליו, וא"כ כופר הוא בעיקר.

"ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים" (י' - ג')

מדוע חזרה התורה וכפלה על המילה "ושב"? אומר הר"ן [בדרשותיו], כפל הלשון בא לומר, שמתחילה יתן הקב"ה את עמו לחן ולחסד בעיני העמים שהם שרויים בתוכם, שיקלו מעליהם את עול הגלות, ואח"כ תהיה גאולה שלימה.

המלבי"ם מסביר את כפל הלשון "ושב", שכשם שמתעורר האדם לחזור ולהתקרב לקב"ה, כך לעומת זה ישוב אליו הקב"ה, כמו שנאמר "שובו אלי ושובה אליכם", וגם כאן התורה אומרת "ושב וכו' את שבותך".

ה"משך חכמה" מסביר, יש שני מיני גלויות ושני מיני בני גולה. "ושב ה' אלקיך את שבותך" נאמר על יושבי הגולה שמרגישים בצער הגלות ומשתוקקים לארץ ישראל, אותם הקב"ה יחזיר ראשונים, ואילו "ורחמך ושב וקבצך מכל העמים" מכוון לאותם מבני ישראל שהשתקעו בשעבוד הגלות ונח להם שם, ואין להם רצון לעלות לארץ ישראל, גם אותם יחזיר הקב"ה לארץ ישראל. וזה משמעותן של הנבואות הכפולות, קודם כל צריך לעורר את העם שישתוקקו לגאולה, אבל גם שירגישו בצורך של הגאולה, ואז צריך לשוב ולעוררם שיעלו בפועל לארץ ישראל.

כתב הרמב"ם בהלכות מלכים [פ"א - הל"א] "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה, לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל. וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמיטין ויובלות, ככל מצותה האמורה בתורה. וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר הנביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורת משה רבינו, שהרי התורה העידה עליו, שנאמר, "ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וכו' אם יהיה נדחך בקצה השמים, משם יקבצך ה' אלהיך וכו' אל הארץ וכו'". ואלו הדברים המפורשים בתורה, הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים". ולפי"ז יש לבאר, החלק הראשון ברמב"ם "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה, לממשלה הראשונה, ובונה המקדש", הולך על ה"ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך", ומה שכתב הרמב"ם ומקבץ נדחי ישראל וכו' זה נלמד מה"ושב וקבצך מכל העמים".

בספר "זכרון ישראל" מתרץ, עשרת השבטים גלו מעבר לנהר הסמבטיון ואי אפשר להגיע לשם, וכשיבוא מלך המשיח הוא יגאל אותם משם ויביאם לארץ ישראל. אבל יש יהודים בכל מקום בעולם, והם משבט יהודה ובנימין שנפוצו על פני כל כדור הארץ. לכן, בהתחלה "ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך", חלק זה מתייחס לעשרת השבטים, "ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלקיך שמה", זה מתייחס לשבט יהודה ובנימין.

"אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלקיך" (י' - ד')

כותב רבי יהונתן אייבשיץ בספרו "תפארת יהונתן", כשאדם צדיק ועושה רצון בוראו, הרי הוא קרוב לשמים. אם הוא חטא קצת, הרי הוא מתרחק מעט מהשמים, ככל שהוא מרבה לחטוא, כך הוא מתרחק יותר ויותר מהשמים עד שהוא עלול להתדרדר למצב שהוא נמצא "בקצה השמים". עם כל זאת מבטיחה התורה כי גם "אם יהיה נדחך בקצה השמים", מכל מקום השי"ת לא יעזבך - "משם יקבצך" ויעזורך לשוב בתשובה.

לפי זה יובן הקשר בין הפסוקים, עם ישראל היו בארץ ישראל וחטא, וכעונש על כך הקב"ה הגלה אותנו בין העמים. והיכן עם ישראל יעשה את התשובה? שם בחו"ל. האם זוהי תשובה מעולה? ודאי שלא! ודומים אנו לאותו אדם שהיה עשיר ומכובד, וחטא ונהיה עני, ואז חזר בתשובה והקב"ה ברוב חסדיו השיבו למצבו הקודם, ואז הוא יכול לעמוד בניסיונות ולחזור בתשובה מעולה, והכל בחסדיו ה'. הדבר מתבטא היטב בפסוקים: בפסוק הראשון בני ישראל מקבלים עונש, ובפסוק שני חוזרים בתשובה, היכן, בחו"ל, והקב"ה ברוב חסדיו מביא אותנו לארץ ישראל למרות שלא עשינו תשובה מעולה, ואז בפסוק ח' בני ישראל חוזרים בתשובה מלאה ומעולה כאן, בארץ ישראל.

"ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו וכו' בכל לבבך ובכל נפשך" (י' - ב')

הגמ' בעבודה זרה [י"ג]. אומרת, כל הפורש ממינות, מת. ופירש"י, ממהרין למות מתוך צרה וכפיית יצרם וזו גזירת מלך עליהם למות. שואלת הגמ' האם רק מי שפורש ממינות מת ומי שפורש מעבירות אחרות לא מת, והרי רבי אלעזר בן דורדיא שפרש מחטא גילוי עריות, ואע"פ כן מת מתוך תשובתו, רואים שגם אם פורש מעבירה אחת מת. ותירצה הגמ', כיון שבעבירה זו היה מורגל ביותר, הרי זו כמינות.

אומר רבי חיים מוואלוז'ין, למדנו איפוא מדברי חז"ל, כי מי ששב בתשובה שלימה ורוצה באמת לפרוש מחטאיו, ואפילו מאותם חטאים שנעשו לו כהרגל, חוטא כזה שהורגל והושרש בדרך רעה, אם באמת ירצה לפרוש מהרע, הרי הוא קרוב למיתה ח"ו, אבל עם כל זאת, יקבל עליו במסירות נפש לשוב מדרכו הרעה כדי להציל נשמתו מפח יקוש. על זה אומרת התורה "ושבת עד ה' אלקיך וכו' בכל לבבך ובכל נפשך", אפילו הוא נוטל את נפשך על ידי תשובה זו, הרי מחויב אתה לשוב בתשובה.

"ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך" (י' - ג')

הרמב"ם [פרק י"א מהלכות מלכים הלכה א'] כותב, וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר הנביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבנו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר "ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וכו'". מסביר הרב מבריסק, כוונת הרמב"ם בחידושו, שלא רק מי שאינו מאמין בגאולה כופר הוא, אלא אפילו מי שאינו מחכה ומצפה לו. והרב מבריסק הדגיש, שאדם צריך לקיים "לישועתך קיוונו כל היום" כפשוטו ממש, למלאות את כל היום בצפייה לישועה.

תיאור מיוחד לצפייה לביאת המשיח תיאר רבי נחום זאב זיו מקלם, משל לחולה שהיה במצב סכנה, הזמינו רופא מומחה, ומשפחת החולה ציפו בכליון עיניים לבואו. לפתע שמעו נקישה בדלת, והיו בטוחים שהנה הרופא הגיע, הם רצו אל הדלת לפותחה, ולאכזבתם הגיע שכנה שרצתה להחזיר מוצר שהשאילה. הם חזרו לצפות לרופא, והנה שוב נקישה, הפעם היה זה הדוור שהביא מכתב. וכן פעם אחר פעם, הם ציפו לבואו, וכל נקישה בדלת הקפיצה את בני המשפחה, ועם כל האכזבות שהיו להם בנקישות הדלת, בכל זאת האכזבה לא הרפתה את המתח והציפיה. כך צריכה להיות הציפיה לבואו של המשיח, ושעם ישראל הוא כמו חולה מסוכן, ולהאמין באמונה שלימה כי המשיח הוא שירפא תחלואי העם ע"י הגאולה.

לפי זה מובן דיוקו של הרב מבריסק ברמב"ם, כי מי שאינו מחכה לביאת המשיח הרי הוא ככופר, כי מי שרק מאמין אבל לא מצפה, אז או שהוא אינו מאמין

בפסוק כתוב שיש ברית חושה! לא ידעו זה לענות - אמר לו הרב, בדברי הרמב"ן בפרשתנו מבואר שהברית החדשה מדברת על ימות המשיח שלא ישלוט אז יצר הרע וטבע האדם יחפך, ולאדם לא תהיה בחירה והלב יעשה בטבעו את מעשהו הראוי, הטוב והרצוי, וזה נקרא "ברית חדשה". [הובא בעלון "אש דת"].

"ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על אויבך ועל שונאיך" (ז' - ו')
שואל ה"מגיד מדובנא", מה זה משנה אם הקללות יחולו על האויבים או לא, העיקר שעלינו לא יחול? ומתריך במשל: אדם אחד רצה להגיע ליעד רחוק, קנה סוס ועגלה אבל לא ידע את מלאכת העגלונות, מה עשה? ביקש מאדם אחד שיתלווה אליו ובשכר זה יתן לו בסוף המסע את הסוס והעגלה. כך עם ישראל: כדי להגיע ליעדו הסופי, היה צריך לקבל בדרך מכות, בכדי לכפר על העוונות ולהגיע לתיקונו, לקח הקב"ה את הגויים, שהם אלו שיתנו את המכות, אבל כשהעם יגיע ליעדו, ניתן להם במתנה את המכות שהיכו את עם ישראל, שזה יהיה ה"שכר" שלהם.

רבי יהונתן אייבשיץ אומר: אם לא יראו מישהו שחולה בקדחת, איך יידעו האנשים כמה טוב להיות בריא, לכן צריך את הגויים. המהרי"ל דיסקין מתריך: בפסוק הקודם כתוב "ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לב זרעך", שיתבטל מהם היצר הרע, ותהיה תשובתם תשובה מאהבה, והרי החוזר בתשובה נעשים לו זדונות כזכויות, וכל הרדיפות שאנחנו נרדפים ע"י אומות העולם זה בגלל העבירות, אבל אחרי שהזדונות ייחפכו לזכויות, ממילא כיון שהכל בגללם, בדין הוא שכל הרדיפות האלו יתהפכו אל שונאיהם, לכן "ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על אויבך ועל שונאיך".

"ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על אויבך ועל שונאך אשר רדפוך" (ז' - ו')
מי הם האויבים ומי הם השונאים, ומה ההבדל ביניהם? כותב רבנו בחיי, "אויבך" אלה הישמעאלים, "שונאיך" אלו בני עשיו, ומה ההבדל בין אויב לשונא? אדם ששונא, לא יעשה הכל באכזריות, כי יש בליבו קצת רחמנות, אבל האויב שבליבו איבה עולמית, אין בו רחמים בכלל. לכן ישמעאל הוא אויב ואין בליבו בכלל רחמים, ואילו עשיו עם כל שנאתו, הרי הוא בן רבקה ואח של יעקב, ומסתמא מידותיה הטובות השפיעו גם עליו קצת. ומה שהתחיל אויבך ואח"כ שונאיך, כדי להסמיק את "אשר רדפוך" אל השונאים שהם בני עשיו, כי גלותינו לרוב אצלם.

"ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על אויבך ועל שונאיך אשר רדפוך" (ז' - ו')
את האשמה שבגללה יבואו כל האלות האלה, על "מסיג גבול רעהו" "הטיית משפט" ו"לא יקים את דברי התורה הזאת" יטיל "על אויבך ועל שונאיך" שהם הם שהביאונו למעשים מגונים אלה, ובכך מקורן של כל האלות "אשר רדפוך".

"ואתה תשוב ושמעת בקול ה' אלקיך" (ח - ו')
שואל רבי שלמה מרודמסק בעל "חשק שלמה", הרי כבר נאמר קודם "ושבת עד ה' אלקיך", משמע שעשה תשובה, א"כ למה נאמר פעם שנייה "ואתה תשוב"? ותריך, יש פעמים שאדם נמצא במצב שאינו יודע אפילו את חטאיו, בבחינת אינו יודע שאינו יודע, כ"כ הוא מתבוסס בחטאו, עד שלא מרגיש באיזה מצב גרוע הוא נמצא. רק לאחר הצעדים הראשונים של תשובה, הוא מתחיל להשיג את גודל הפגם של חטאיו, במה חטא ולמי חטא, וכך הוא עולה ממדרגה

"משם יבנך ה' אלקיך ומשם יקחך" (ז' - ד)
בספר "פניני קדם" מביא בשם ספר "הרי בשמים", בפיוט "י- ה רבון עולם" שחיבר רבי ישראל נג'ארה נאמר בה "פרוק ית ענך מפום אריותא ואפיק ית עמך מגו גלותא", מה הפירוש? פרוק ית ענך, הצל את הצאן שלך, אלו ישראל, שהם הצאן של הקב"ה. ממי יצילנו? "מפום אריותא", מפי האריות, אלו הגויים ההורגים אותנו, "ואפיק ית עמך מגו גלותא" - הוצא את עמך מתוך הגלות. ולכאורה זו חזרה על הרעיון הקודם, מדוע? אנו אומרים בתפילת שמונה עשרה "ראה בעינינו וריבה ריבנו וגאלנו מהרה למען שמך", על איזו גאולה מדובר? אם על הגאולה העתידה, הרי על כך אנו מתפללים בברכת בונה ירושלים. תשובה לכך נוכל להבין ע"י הדוגמא דלהלן, ברוסיה בעונת החורף שורר כפור מקפיא, ובכל כפר יש בית מרזח כדי לשתות ולחמם את הגוף. הלכו קבוצת אנשים יחד, וכפור ששרר בחוץ חדר לעצמותיהם, אחד מהאנשים אמר, צריך לשתות משהו וכך נתחמם, ענה אחד מהם, עוד מעט יגיעו ל... אמרו לו, אבל עד אז צריך גם להכניס משהו לפה כדי להתחמם.

"ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך" (ז' - ו')
כותב החיד"א בספרו "נחל קדומים", הראשונים כתבו, "את לבבך ואת לבב ר"ת אלול, רמז להתעוררות בתשובה בחודש אלול. וסופי תיבות "תכתב", לרמוז שעל ידי התשובה נזכה לכתובה וחתימה טובה.

"ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך" (ז' - ו')

הרמב"ן מבאר מה היא ה"מילה" האמורה בפסוק זה. ומבאר כך, מזמן הבריאה היתה רשות ביד האדם לעשות כרצונו צדיק או רשע, וכל זמן התורה כן כדי שיהיה להם זכות בבחירתם בטוב ועונש ברצותם ברע, אבל לימות המשיח תהיה הבחירה בטוב להם טבע, לא יתאוה להם הלב למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו כלל והיא המילה הנזכרת כאן כי החמדה והתאוה ערלה ללב ומול הלב הוא שלא יחמוד ולא יתאוה וישוב האדם בזמן ההוא לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות ולא היה לו ברצונו דבר והפכו, וזהו מה שאמר הכתוב בירמיה (לא ל- לב) "הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותם וגו' כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההם נתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה וזהו בטול יצר הרע ועשות הלב בטבעו מעשהו הראוי.

יהודי עבד אצל מסיונר מומר, המסיונר פנה אלה יהודי וביקש ממנו להסביר כמה פסוקים בירמיהו [א' - ל' - ז'] "הנה ימים באים נאום ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי וכו' כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם ה' וכו'". כלומר,

למדרגה, ובכל מדרגה הוא מרבה בתשובה. ולכן, קודם נאמר "ושבת עד ה' אלקיך", אבל לאחר שעשה את ההתחלה והתקרב אל הקב"ה, בא השלב השני "ואתה תשוב", כל פעם יותר, בלי הפסק, תלך ממדרגה למדרגה במעלות התשובה.

וכך גם מסביר ה"שפת אמת", אדם שחוזר בתשובה נכנע בגלל החטאים הרבים שעשה, אבל בהתחלה, שרואה עד היכן נפל בגלל החטא, זוהי לא הכנעה אמיתית, ורק כאשר זכה להתקרב ולעלות מעלה מעלה על ידי התשובה ואע"פ כן הוא עומד בתשובה ובהכנעה, זו התשובה האמיתית, וזה הפירוש "ואתה תשוב", ועל זה אומרת הגמרא בברכות [ד:ה] "במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם עומדים".

"כ"י המצוה הזאת וכו' לא נפלאות היא ממך וכו' לא בשמים היא וכו' ולא מעבר לים וכו' כי קרוב אליך הדבר מאוד" (ל' - י"א - י"ד)

כותב רבי חיים מוואלוז'ין, לשיטת הרמב"ן ש"המצוה הזאת" היא מצות התשובה המוזכרת לעיל, יבואר הענין כך: האדם בחטאו פוגם בעולמות העליונים שבשמים ושמי השמים, כיון שכך, מן הדין היה שלא תועיל התשובה אלא אם כן יעלה לתקן המעוות במקום שנתקלקל. לכן אומרת התורה "לא בשמים היא", אינך צריך לעלות השמימה כדי לחזור בתשובה, כי דווקא בעולם הזה מועילה התשובה לתקן הפגם. ולא זו אף זו, "ולא מעבר לים היא", שהגמ' בקידושין [י:ב] אומרת, האדם בחטאו יכול להכריע את כל העולם כולו לכף חובה, אם כן, יכול להיות אפוא שבעבירה זו שעבר האדם, הזיק הרחק מעבר לים, וגרם שמה פורעניות וצרות רבות, אע"פ כן אמרה תורה "לא מעבר לים היא", פירושו, אינך צריך ללכת ולתקן הפגם דווקא במקום הפורענות, "כי קרוב אליך הדבר מאוד" לעשותו כאן במקומך, בעזיבת החטא וחזרה בתשובה.

"כ"י המצוה הזאת וכו' לא נפלאות היא ממך וכו' בפ"ך ובלבבך לעשותו" (ל' - י"א - י"ד)

שואל בספר "נפש יהונתן" לרבי יהונתן בנימין כהן [הובא בעלון "לאור הנר"], בפסוק זה יש פעמיים כפל לשון או תיאורים מקבילים. א'. "לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה", ב'. "לא בשמים היא ולא מעבר לים", ומתוך, ידוע כי יש חוב על כל יהודי לקיים תרי"ג מצוות. אבל יש מצוות שאינן בהישג יד, כמו שילוח הקן, או מצוות פטר חמור. אבל כבר הורו לנו חז"ל, שגם מצוות כאלו אפשר להשיג על ידי לימוד הלכותיהן, וכמו שהגמ' במנחות [ק"י] אומרת, "כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה".

לפי"ז מובן כפילות הלשון בפסוק, "מי יעלה לנו השמימה" הוא באמת דבר בלתי אפשרי, אבל "מי יעבור לנו את הים", הרי זה דבר שלא רק שאפשרי אלא נעשה יום יום על ידי הרבה אנשים הסוחרים מעבר לים.

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום", דהיינו תרי"ג המצוות, "לא נפלאות היא ממך", כלומר, לא תוכל לומר שאי אפשר לקיים, וגם "לא רחוקה היא" - כאילו שהמצוה היא נדירה ורחוקה ממך שתוכל לקיים אותה. "לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה", זה מדבר על המצוות שאי אפשר לכאורה לעשותן כגון אם אני צריך לקבור את המת, או אם אני ישראל ורוצה לקיים ברכת כהנים, "ולא מעבר לים היא", היינו אותן מצוות שאי אפשר לומר שמן הנמנע לעשותן, אבל על כל פנים הן רחוקות וקשה לקיימן. על כל זה אומרת התורה "כי קרוב אליך הדבר מאוד בפ"ך ובלבבך לעשותו", דהיינו, שתלמד בפ"ך את הפרשה של המצוה, ובלבבך - ותקח את מחשבתך במחשבה אמיתית לקיים את המצוה כשתיגיע לידך, ואז "לעשותו", זה נחשב כאילו עשית בפועל. בדפי השבת לאור הנר

"והותירך ה' אלקיך בכל מעשה ידיך בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטובה" (ל' - ט')

שואל ה"משך חכמה", בפרשת כי תבוא [כ"א - כ"ב] כתוב את אותו פסוק מילה במילה, רק בלי התוספת "בכל מעשה ידיך"? ומתוך, ישנם שני דרכים בעבודת ה', האחת כרבי שמעון בר יוחאי שתורתו אומנותו וצדיקים גמורים נעשית מלאכתם ע"י אחרים, ויש מי שכבר היה שקוע בחטא וחוזר בתשובה עליו לנהוג כרבי ישמעאל, ולקיים "בכל מעשה ידיך", כי אם רק יעסוק ברוחניות, יכול להיות שיחזור לסורו, וההנהגה הטובה ביותר עבורו היא כמו שאמר ר' ישמעאל במסכת אבות [ב - ג] שיגיעת דרך ארץ עם תורה משכחת עוון. לכן, בפרשה זו שנכתבה אחרי שכבר חזר בתשובה, כתוב "בכל מעשה ידיך".

בספר "טעם ודעת" העיר, שכוונת ה"משך חכמה" היא רק בתקופה הראשונה לפרישתו מהחטא ולחזרתו בתשובה, אז צריך לעסוק גם במעשה ידי, אבל לאחר שהשתרש בדרך הישרה ועסק כמה שנים בתורה, ודאי שיכול הוא וראוי הוא לפרוש מיגיעת דרך ארץ ולעסוק רק בתורה.

"כי תשמע בקול ה' אלקיך לשמור מצוותיו וחוקותיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך" (ל' - י')

בספר הזכרון [פזריה] לרב אברמסקי מובא בשמו: שלוש בחינות של חזרה בתשובה אנו מוצאים בפרשה זו. הנמוכה שבהם, שעה שכבר פוגעת בו מידת הדין, והוא נותן אל ליבו כי הדבר בא לו כעונש על מעשיו. על זה כתוב [פסוק א'] "והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה וכו' והשבות אל לבבך וכו' ושבת וכו'". הדרגה הבינונית, כאשר רואה פורענות שפוקדת את חבירו ומבין כי יש להתעורר לתשובה ולתיקון המעשים. זו שכתוב "ונתן ה' אלקיך את כל האלות האלה על אויבך וכו' ואתה תשוב ושמעת בקול ה'". ואילו הדרגה השלישית, והיא המעולה שביניהם, כשמתבונן אדם מעצמו, בדרכיו ומעשיו, ומתעורר לתקנם ללא כל תזכורת משמים. על זה אומרת התורה בפסוק שלפנינו "כי תשוב אל ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך", תשוב אתה לבדך מתוך התבוננות פנימית וללא כל סיבה חיצונית אשר איננה מוזכרת בפסוק זה.

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא" (ל' - י"א)

שואל ה"משך חכמה", בספר העיקרים כתוב, ש"המצוה הזאת" הכוונה לתשובה, ולכאורה אצלנו להלן פסוק ט"ז התורה אומרת: "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע", ואילו בפרשת ראה [י"א - כ"ן] כתוב "ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה", מדוע השוני בלשון? ומתוך,

שואל ה"פרי מגדים", לכאורה היה צריך לכתוב לעשותה? ומתוך, "המצוה הזאת" - מצוות התשובה, איננה כמו כל המצוות שלפעמים הוא לא יכול לקיימן, שהרי בתשובה מספיק בהרהור הלב ובדיוי פה, כמו שכתוב "בפיך ובלבך לעשותו", וגם ע"י שחזור בתשובה גם יקיים מצוות נוספות כמו שכתוב [לעיל פס' ה'] "אתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצוותיו", כי מי שחזור מאהבה זדונות נעשות לו כזכויות, כל העבירות נעשות מצוות, א"כ לעשותו הוא על כל המצוות ולא רק על מצוות תשובה.

"לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא" (י"א - י"ד)

אומר הגר"א מוילנא, כתוב במשלי [י"ג - י"ד] "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום", כסף וזהב יכולים להועיל לאדם, אבל לפעמים הדרך להגיע אליהם מסוכנת מאוד. התורה שלנו יקרה יותר מכסף וזהב, ויש לה מעלה יתירה שגם כל "דרכיה דרכי נועם", גם הדרך להגיע אליה טובה ונעימה, אין סכנה לא לגוף ולא לנפש. ועוד, יש דרך ויש נתיב, דרך היא סלולה, ונתיב שביל, מצד אחד הנתיב נוח יותר להליכה, כי לא הלכו בו הרבה אנשים ולא שיבשו אותו, לעומת הדרך שרבים השתמשו בה, ופעמים רבות שיבשו אותה. מצד שני, דרך שהרבה אנשים מהלכים בה אינה מסוכנת, לעומת זאת הנתיב מסוכן יותר, אבל התורה דרכיה דרכי נועם, וגם כל נתיבותיה שלום.

"לא בשמים היא" (י"ב - י"ג)

אילו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה ללמדה [רש"י].

אומר החידושי הרי"ם, מי שרוצה ומבקש את התורה בכל לבו ונפשו, עד שאפילו אם בשמים היא, הוא טורח ועמל לבקש אחריה, אליו קרובה התורה באמת.

הרבי מקוצק אמר: לא תמצא תורה אצל יהודים החושבים שכבר הגיעו לשמים.

בספר "תולדות אדם על רבי זלמלה מוילנא מסופר, מעשה שהיה, רבי זלמלה ישב לילה אחד בבית המדרש שבשניפישוק, פרבר וילנאי מרוחק, ובתוך לימודו היה צריך ספר שהיה נדיר ויקר המציאות, והיה באיזה בית מדרש שבמרכז העיר. ושום דבר לא עצר אותו מלכת, לא השעה המאוחרת, ולא הדרכים המושלגות והכפור החזק, ויצא אל תוך הלילה תוך ששפתיו ממלמלות כרגיל דברי תורה. כשהגיע לאותו בית מדרש, לפנות בוקר, לא הבין מדוע אנשים שראו אותו הרימו גבה, וכי בשביל זה היה לכתת רגליו מרחק כה רב? התפלא רבי זלמלה לעומתם, הרי חז"ל אמרו "לא בשמים היא" - שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה, ולא מעבר לים היא, שאם מעבר לים היא, אתה צריך לעבור אחריה", והרי עיניכם רואות כי מרחק זה שהלכתי אינו גדול ממרחק שבין שמים לארץ, וגם קרוב הוא ממקומות שמעבר לים. ושוב קרה שנוקם לספר, וכדי להגיע אליו הוצרך להזיז ארגז גדול וכבד שניתן להזיזו רק על ידי שלושה אנשים, ור' זלמלה היה כידוע איש כחוש וחלוש, עד שכונה בפי גדולים וטובים "נשמה בלא גוף", אבל הרי "לא בשמים היא", קם ר' זלמן וצעד בחדרו הלך ושוב תוך שהוא משנן את הגמ' "שואם בשמים אתה צריך לעלות אחריה", וכל פעם שחזר על המאמר, היה הולך ומתגבר כארי, עד שמרוב תשוקתו התעצם בגבורתו הרים את הארגז לבדו ולקח את הספר.

אילו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה ללמדה [רש"י].

הרב מפוניבז' היה אומר תמיד משמו של ה"חפץ חיים", במדרש רבה בתחילת "קהלת" מסופר, רבי חנינא בן דוסא ראה בני עירו מעלין נדרים ונדבות לירושלים, אמר, הכל מעלין לירושלים ואני איני מעלה דבר? יצא מחוץ לעיר, וראה אבן אחת וסיתת אותה וניקה אותה, וביקש לשכור פועלים להעלותה. אמרו, תן חמשה סלעים ולא היה בידו הכסף. זימן לו הקב"ה חמשה מלאכים, והסכימו להעלותו ואמרו לו, ובלבד שתתן ירך ואצבעך עמנו. נתן ידו ואצבעו עמהם, וברגע עפו ופרחו ונמצאו עומדים בירושלים. שואל ה"חפץ חיים", למה עיכב אותו עד ששכר פועלים, ולא שלח לו תיכף מלאכים, תיכף בתחילת הענין? וגם, מהו התנאי שהעמידו המלאכים לר' חנינא בן דוסא "ובלבד שתתן ירך ואצבעך עמנו"? ענה החפץ חיים, ללמדנו, שהאדם מחויב לפועל בכל מצב שהוא, ולעשות מצידו את כל מה שניתן לעשות, אפילו אם בדרך הטבע המשימה שלו נראית כבלתי אפשרי, ולא מסתבר כלל שיספיק לבצע מחשבתו, רק אז שולח הקב"ה עזרתו בדרך נס. רק אחרי שעשית מצידך את כל מה שיכולים לעשות, יבוא הסיוע ממעל. ראינו לדברינו בפרשתנו, "לא בשמים היא", וכתב רש"י, שאילו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללמדה, ואיך אמר "היית צריך לעלות", הרי אפילו אם נעשה אלף סולמות לא נגיע לשמים? משמע אם כן, שאנחנו מצידנו חייבים לעשות כל מה שביכולתנו לעשות, אפילו אם ברור מראש שאין כח עשייתנו להשיג את המטרה, כי אז הקב"ה עוזר לנו מחוץ לדרך הטבע.

"לא בשמים היא" (י"ב - י"ג)

הגמ' בברכות [י"ג]. אומרת, רבן גמליאל היה מכריז ואומר, כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש. שואל הרבי מקוצק, מי זה שיכול לקבוע אם תלמיד הוא תוכו כברו? ומתוך, בפתח בית מדרשו של רבן גמליאל לא היה שומר, אלא רק סגרו את השער, ולא מעבר לזה. מי שהלימוד יקר לו, עשה כל מיני תחבולות להיכנס לבית המדרש, נכנס דרך החלון, או עלה לגג כהלל וכדומה. ואילו אותם תלמידים שבאו כמצוות אנשים מלומדה, סובבו על עקביהם וחזרו לביתם, וכי מה הם יכולים לעשות שהשער סגור? ושם בהמשך הגמ', שבאותו היום שמינו את רבי אלעזר בן עזריה ונתן רשות לכל אחד להיכנס, נוספו ספסלים, לא כתוב שנוספו תלמידים, ומדוע? כי אחרי הכל אלה שנוספו לא היו תוכם כברם, ולכן לא נקראו "תלמידים" אלא ספסלים.

"לא בשמים היא" (י"ב - י"ג)

הגמ' בבבא מציעא [י"ג]. לגבי המחלוקת שהיתה בין רבי אליעזר לחכמים, לגבי תנורו של עכנאי טהור או טמא, והביא רבי אליעזר ראייה מהחרוב, מאמת המים, מכותלי בית המדרש ומהבת קול שיצאה ואמרה שההלכה בכל מקום כרבי אליעזר. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר "לא בשמים היא", כבר ניתנה לבני אדם. שאלו את אליהו הנביא, מה אמר הקב"ה באותו זמן. ענה, ניצחוני בני ניצחוני.

שואל הגר"א מוילנא, [ומובא גם ב"תולדות אדם" בשם רבי זלמלה]. למה השתמש רבי אליעזר דווקא בשלוש דוגמאות אלו? ועוד קשה, אחרי שאמר שאמת המים תוכיה והחרוב וכו' וזה לא עוזר, מדוע חשב שכותלי בית המדרש כן יעזור? ומתוך, כדי שיוכח אדם שיפסקו הלכה כמותו, צריך שתהיה בו אחת משלוש מעלות, או שהוא המתמיד הכי גדול בדור, או שהוא מסתפק במועט, או שהוא

עניו גדול. אמר ר' אליעזר: אם הלכה כמותי, החרוב יוכיח ככל חיי אני מסתפק המועט, והחרוב נעקר ממקומו. אמר ר' יהושע, אין מביאים מזה ראייה. אם הלכה כמותי, אמת המים תוכיח כי אני עניו, ואמת המים חזרה לאחוריה. אמר רבי יהושע, אין מביאין ראייה מאמת המים. אמר ר' אליעזר, אם כך, כותלי בית המדרש יוכיחו כי אני המתמיד הכי גדול. וגם זה ר' יהושע דחה שאין מביאין ראייה. ולכן אמר בת קול תוכיח, ואז ר' יהושע אמר "לא בשמים היא", כבר ניתנה לבני אדם. אמר הקב"ה, ניצחוני בני ניצחוני. אומר הגאון מוילנא, "ניצחוני" מלשון נצח, אם היו נכנעים מפני מופתים שעשה, היה זה סוף התורה כולה, ומדוע? בדור ההוא היה ר' אליעזר עושה מופתים, ומולו עמדו חכמים, וכולם היו גדולים בתורה, ואם כך, איך היו פוסקים הלכה בדור שלנו? וכי יש מי שיכול לעשות מופתים כאלה?! אך הם לא נכנעו, ואמרו שפסיקת ההלכה אינה ע"י מופתים, אלא רק בידי עמלי התורה. בזה קיבלה התורה נצח, כי גם בדורותינו יש בידי מי לפסוק הלכה, עמלי התורה יש גם היום, רק בידם לפסוק הלכה ורק כך פוסקים הלכה.

"כי קרוב אליך הדבר מאוד" (ז' - י"ד)

בספר "דברי אמת" לרבי אלכסנדר מושה לפידות כותב: הגמ' בעבודה זרה [י] אומרת, יש קונה עולמו בשעה אחת. ונראה לבאר הכוונה על דרך הרמז, יש קונה עולמו לחיי עולם הבא, בשעה אחת שהוגה בתורה כל יום, שאף אם בשאר שעות היום נצרך לעסוק לפרנסתו ולמחייתו, כיון שדעתו ולבו נתונים לתורה ורצונו שיוכל לקבוע עיתים לתורה, לשמור מצוותיה ולגדל גם את בניו לתורה, הרי זה כאילו עסק כל היום בתורה. וזהו פירוש הפסוק "כי קרוב אליך הדבר מאוד" ובלבבך לעשותו, אך אם יאמר בפיו ויהרהר בליבו, שמכוין בכל מעשיו כדי שיוכל לעבוד את ה' ולקיים מצוותיו, כי אז גם בשעות שעסק בענייני העולם, נחשבים לו לקיום התורה.

"כי קרוב אליך הדבר מאוד בפין ובלבבך לעשותו" (ז' - י"ד)

בספר "עטרת ישועה" לרבי יהושע הורביץ כותב, פסוק זה רומז לעסק של יששכר וזבולון, יש בני אדם שאין באפשרותם ללמוד, אבל הקב"ה תיקן לאלו שתהיה להם שותפות בעסק התורה ע"י עסקת יששכר וזבולון. מאוד פירוש - כסף, כמו שכתוב בכל מאורך - ופירשו חז"ל בכל ממנו, וזה אומר הפסוק לפנינו "לא בשמים היא", שלא תאמרו אין ביכולתנו לעלות במדרגות הגבוהות האלה לקחת דברי תורה, "כי קרוב אליך הדבר מאוד", כי ע"י הכסף שתתמוך בלומדי התורה ייחשב לך בעולם הבא כאילו אתה בעצמך עסקת בתורה ותזכה לשכר ולאור של תורה.

"כי קרוב אליך הדבר מאוד בפין ובלבבך לעשותו" (ז' - י"ד)

כותב רבנו בחיי: מוזכר כאן שלושה דברים, "בפין" "בלבבך" "לעשותו", דהיינו, הפה, הלב והמעשה, כי כל המצוות שבתורה נכללות בשלושה חלקים אלו. יש מצוות התלויות בפה, ויש התלויות בלב ויש התלויות במעשה. על זה דרשו חז"ל "על שלושה דברים העולם עומד", "על התורה" זה "בפין", "ועל העבודה" זה "בלבבך" כמו שכתוב בחז"ח איזו עבודה שבלב זו תפילה, "ועל גמילות חסדים" זה במעשה - "לעשותו".

"כי קרוב אליך הדבר מאוד בפין ובלבבך לעשותו" (ז' - י"ד)

אומר ה"משך חכמה", הגמ' ביבמות [ק"ט] אומרת, האומר אין לי אלא תורה, שלומד תורה על מנת לא לקיימה, אפילו תורה אין לו ואין היא נחשבת לימוד. לכן אמרה תורה "בפין", כשאתה לומד תורה בפין, יהיה זה על מנת ש"בלבבך לעשותו".

ה"דברי חיים" אומר, יש לומר "כי קרוב אליך הדבר מאוד בפין", קל מאוד לקבל על עצמו לעשות טוב ולומר כן מן השפה ולחוץ, אבל מה בצע בפיו, העיקר הוא שיהיה ובלבבך לעשותו, שיהיו פיו וליבו שווין.

עניו גדול. אמר ר' אליעזר: אם הלכה כמותי, החרוב יוכיח ככל חיי אני מסתפק המועט, והחרוב נעקר ממקומו. אמר ר' יהושע, אין מביאים מזה ראייה. אם הלכה כמותי, אמת המים תוכיח כי אני עניו, ואמת המים חזרה לאחוריה. אמר רבי יהושע, אין מביאין ראייה מאמת המים. אמר ר' אליעזר, אם כך, כותלי בית המדרש יוכיחו כי אני המתמיד הכי גדול. וגם זה ר' יהושע דחה שאין מביאין ראייה. ולכן אמר בת קול תוכיח, ואז ר' יהושע אמר "לא בשמים היא", כבר ניתנה לבני אדם. אמר הקב"ה, ניצחוני בני ניצחוני. אומר הגאון מוילנא, "ניצחוני" מלשון נצח, אם היו נכנעים מפני מופתים שעשה, היה זה סוף התורה כולה, ומדוע? בדור ההוא היה ר' אליעזר עושה מופתים, ומולו עמדו חכמים, וכולם היו גדולים בתורה, ואם כך, איך היו פוסקים הלכה בדור שלנו? וכי יש מי שיכול לעשות מופתים כאלה?! אך הם לא נכנעו, ואמרו שפסיקת ההלכה אינה ע"י מופתים, אלא רק בידי עמלי התורה. בזה קיבלה התורה נצח, כי גם בדורותינו יש בידי מי לפסוק הלכה, עמלי התורה יש גם היום, רק בידם לפסוק הלכה ורק כך פוסקים הלכה.

"לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו" (ז' - י"ד)

הגמ' בבבא מציעא [ט"ז] מביאה את המחלוקת הידועה בכינויה "תנורו של עכנאי", בה נחלקו רבי אליעזר וחכמים. אמר ר' אליעזר, אם הלכה כמותי "מן השמים יוכיחו", וחז"ל מספרים כיצד נשתנו סדרי טבע להוכיח שהלכה כרבי אליעזר, עד שיצתה בת קול מן השמים ואמרה "מה לכם אצל ר' אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום". עמד ר' יהושע על רגליו ואמר: "לא בשמים היא" ואין משגיחין בבת קול. שואלים התוספות, הרי בגמ' ביבמות נפסקה ההלכה כבית הלל, כי יצאה בת קול שהלכה כמותו? תירצו התוספות, כיון שאמר ר' אליעזר "מן השמים יוכיחו" יצאה הבת קול לכבודו, ואין מכאן ראייה שאכן הלכה כמותו. אבל לגבי בית הלל שלא ביקשו סיוע מהשמים, בודאי יש ראייה שהלכה כמותם. כותב החיד"א בספרו "ראש דוד", שמעתי בשם רבי משה גאלנטי, שלזה כיוונה התורה באמרה "לא בשמים היא" שאין משגיחין בבת קול, אך כל זאת רק במקום שמבקש החולק כי "מן השמים יוכיחו", וכמו שאומרת התורה "לאמר - מי יעלה לנו השמימה", אזי "לא בשמים היא", אבל אם יצאה בת קול מאליה, שם ודאי הלכה כמותו.

"לא בשמים היא וכו' ולא מעבר לים היא" (ז' - י"ב - י"ג)

הגמ' בעירובין [נה] אומרת, רבי יוחנן אומר "לא בשמים היא", לא תמצא בגסי הרוח, "ולא מעבר לים היא", לא תמצא לא בסרחנים ולא בתגרים. נמצא שאדם העוסק במסחר לא תמצא אצלו התורה, אבל אומר האדמו"ר מסדיגורא, כתוב בתורה [שמות כ"ג - ה] "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו", אתה חייב לעזור לו, זאת בתנאי שהחמור הוא רובץ, ולא שהוא רבצן. קורה שהוא כורע ונופל, אך אם בטבעו הוא רבצן, דהיינו חמור עצלן אין חובה לעזור לו. "לא בסרחנים ולא בתגרים", אין הכוונה שלא ימצא אדם שהוא גם סוחר וגם ת"ח, אבל אדם שכל המהות שלו הוא מסחר, אדם כזה לא יכול להיות תלמיד חכם אמיתי, סחרן רבצן זאת המהות שלו.

"לא בשמים היא וכו' ולא מעבר לים היא וכו' כי קרוב אליך הדבר מאוד בפין ובלבבך לעשותו" (ז' - י"ב - י"ג)

בספר "המאיר לעולם" מרבי מאיר מיכל רבינוביץ כותב: בצרכי הגוף הוא, ככל שהדבר יותר נצרך לחיי האדם, כך יותר קל להשיגו ויותר הוא מצוי בשפע. כגון,

"בפיך ובלבבך לעשותו" (ל' - י"ד)
האדם רבי נח מלזוביין שואל, הרי היה צריך להיות כתוב קודם בלבבך ואח"כ בפיך, שהרי המחשבה קודמת לדיבור? ומתוך, בפיך - אם אתה רוצה לומר מוסר לחברך, בדוק עצמך תחילה, אם הדבר יוצא מליבך, ואם אתה מוכן ומזומן בלבך לעשותו בעצמך, קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים.
ויש שהסבירו, שגם אם מחשבתך עדיין לא זכה, תעסוק בתורה ובתפילה, שע"י העיסוק בפה תשיג התעוררות בלב, כי אחרי הפעולות ימשכו המעשים וזה יעורר את מחשבתך להיות טהור.

"בפיך ובלבבך לעשותו" (ל' - י"ד)

רבי צבי לוינסון, חתן החפץ חיים, הסביר פסוק זה, שאפילו אם האדם טרוד לפעמים בדאגות וקשה לו להתרכז בדברי תורה, שלא ימתין שישתפר מצב רוחו ויוכל לעסוק בתורה כמות, אלא יוציא מפיו דבר תורה גם בלי מחשבה, והם ישיעו על הלב והמוח, כי הדיבור ובמיוחד בנגינה ובנעימה יש בהם כח רב להשפיע על מחשבת האדם, וכך יעלה בידם בידו לשעבד ליבו להגות בתורה. וזה פירוש הפסוק "בפיך ובלבבך לעשותו", אפילו כאשר ליבך עסוק במושהו אחר ואין לו חשק לעסוק בתורה, הרי "אחר הפעולות נמשכים הלבבות", ובפעולה חיצונית שבדיבור פה יוכל לעורר את ליבו ונפשו אל עבודת השי"ת לעשות ולקיים.

"ובחרת בחיים" (ל' - י"ט)

אומר הרבי מסאטמר, ואתה מוכרח לבחור בין שניהם ואי אפשר לך ללכת בשתי הדרכים, קצת מזה וקצת מזה, אתה מוכרח לבחור את הדרך, והתורה מייעצת לך "ובחרת בחיים".

"ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך" (ל' - י"ט)

"ובחרת בחיים למען תחיה", ודאי שאם בוחרים בחיים, אז נשארים בחיים, א"כ למה הכוונה בפסוק? אומר ה"תכלת מרדכי", יש הרבה אנשים בעולם שאם תשאל אותם מדוע הם עובדים, יגידו, כדי שיהיה להם מה לאכול. ולמה הוא אוכל? כדי שיהיה לו כח לעבוד. ולמה הוא עובד? וכו', כך מסתובב האדם במעגל כל חייו, אוכל כדי לעבוד ועובד כדי לאכול. תשאל אותו למה אתה חי? חי לעבוד ולאכול, החיים עצמם אינם סיבה עבורו, ועל זה נאמר "סביב רשעים יתהלכון" [תהילים י"ב - ט]. אבל התורה אומרת "ובחרת בחיים", אילו חיים? של "למען תחיה", חיים שהם עצמם אף המטרה, חיים של עבודת ה', אתה חי לא על מנת לאכול ואתה לא אוכל כדי לעבוד, אתה אוכל כדי לעבוד את ה', צריך לשלם עבור זה, ולכן צריך גם לעבוד, אבל כל זה בשביל עבודת ה'.

"ראה נתתי לפניך היום" (ל' - ט"ו)

שואל רבי משה פיינשטיין, מהו הלשון "היום"? ומתוך, הכוונה שבכל יום ויום, בכל מצב ובכל מדרגה בו נמצא האדם, אפילו שנכשל בחטא ובחר בדרך רעה, צריך הוא לבחור בחיים, וגם אם בחר בחיים ובדרך הטובה שלא יסמוך על כך וירגיש בטוח בעצמו גם להבא, אלא עליו לדעת, כי בכל יום ובכל דרגה ודרגה עדיין שתי דרכים לפניו, ועלול לבחור בחיים ובטוב.

בספר "עבד המלך" מביא בשם "ספר חסידים", כל רגע אם מזדמן לבן אדם איסור או ספק איסור והוא פורש ממנו, הוא מקיים מצוות עשה של "ובחרת בחיים". משמעות המצווה הזאת היא גם כפשוטה, לרצות לחיות, מצווה על בן אדם לרצות לחיות.

"ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע וכו' העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה" (ל' - ט"ו - י"ט)

שואל ה"משך חכמה", מדוע נשמטו הטוב והרע שהופיעו בפסוק ט"ו ביחד עם החיים והמוות, ולא חוזרים בפסוק י"ט? ומתוך, חיים ומוות אנו מכירים, אבל טוב ורע מיוחסים לעולם הבא, דהיינו, הטוב והרע המוחלט הם גן עדן וגיהנום. לכן, כשהקב"ה מדבר לישראל, הוא נותן לפניהם את החיים והמוות, את הטוב ואת הרע. אך כשה' מעיד בנו את השמים ואת הארץ, איך יכולים שמים וארץ הנמצאים כאן בעולם הזה להבין את הנעשה בגן עדן ובגיהנום? לכן בפסוק זה נאמר רק את מה שהשמים והארץ רואים לנגד עיניהם, את החיים והמוות.

ומסיף, בעשרת ימי תשובה אנו אומרים "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלוקים חיים", גם בזה אנו מקיימים מצוות עשה של "ובחרת בחיים". ועוד: אם אדם שומר על עצמו שלא ללכת במקום סכנה, מקיים מצוות עשה של "ובחרת בחיים", כל רגע שאדם שומר על בריאותו, הריהו מקיים "ובחרת בחיים".

מסופר על רבי אברהם מרדכי, בנו של החידושי הרי"ם, שבצעירותו חלה מאוד ונטה למות. החידושי הרי"ם ניגש אליו ולחש לו באוזן: תדע שמצווה על האדם שירצה לחיות בעולם, ויש דעה שזו המצווה של "ובחרת בחיים", ואני מקווה שתמצא לחיות ותתרפא ותוליד בן זכר. לשמע דברים אלו התאמץ ר' אברהם מרדכי, התיישב על מיטתו ואמר: רבש"ע, תן לי במתנה עוד שנות חיים, ותזכני להוליד בן זכר, ואקרא את שמו יהודה, ואקיים מה שנאמר [בראשית כ"ט - ל"ה] "הפעם אודה את ה'". הקב"ה הקים אותו מחוליו, ובאותה שנה נולד לו בן שנודע לימים כבעל השפת אמת.

"נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע וכו' ובחרת בחיים" (ל' - ט"ו - י"ט)

שואל ה"מגיד מדובנא", מדוע לא כתוב "ובחרת בחיים ובטוב"? ועונה במשל: יהודי נסע ליריד עם בנו לצורך עסקים, בדרך ממהרים ואין זמן לאכול. סוף סוף חנו באכסניה, והבן אכל עד להתפקע, ונרדם. לאחר כשעה, העיר האבא את הבן

"ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך" (ל' - י"ט)
אומר המגיד מדובנא, התורה מפרשת לנו את ההוראה "ובחרת בחיים" על דרך שאנו מבקשים בימי הדין: זכרנו לחיים מלך לחפץ בחיים למענך וכו', שאין בקשתנו את החיים למענינו, לצרכי הגוף, להשיגם ביתר קלות וביתר נעימות, לחיי "עולם הזה" טובים יותר, רק כל כוונתנו היא להישאר בחיים כדי לעבדך בלב שלם - "למענך אלקים", לכן אנו מבקשים "וכתבנו בספר החיים" - לא למענינו אלא למענך, כי "לא המתים יהללו קה", על כן מבקשים אנו חיים. זהו מאמר התורה "ובחרת בחיים", לא למען עניינים פחותים, רק "למען תחיה ואתה וזרעך לאהבה את ה' אלקיך לשמוע בקולו ולדבקה בו כי הוא חייד", אלו הם החיים האמיתיים.

רבי חיים שמואלביץ אמר, כשאגיע לשמים אחרי מאה ועשרים, ישאלו אותי לאן אני רוצה ללכת, ואומר, שאני רוצה לגן עדן. למה לגן עדן? "כי למדתי תורה". אבל אצלך כל לימוד התורה היתה הנאה, אז מה אומר להם? אומר להם שהם צודקים, אבל תסכימו איתי שגם גיהנום לא מגיע לי, אלא שאני מציע פשרה, תביאו לי סטנדר וכוס תה ומסכת נדרים, ואמשיך ללמוד.

"ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך" (ל' - י"ט)
אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים [רש"י].

שואל ה"חתם סופר", לשם מה צריך הקב"ה להורות להם לבחור בחלק החיים, וכי מי לא ירצה לבחור בדרך זו? ומסביר, "הז' אומרים במסכת תמיד: מה יעשה אדם ויחיה, ימית עצמו. מה יעשה אדם וימות, יחיה עצמו. נמצא, שבכל אחת מהדרכים יש שתי בחינות, חיים ומוות, לכן היה צריך ליעץ להם "בחרת בחיים", תבחרו בחיים של נצח, "למען תחיה אתה וזרעך", וזהו כמובן שימית עצמו בעולם הזה, היינו מענייני העולם הזה.

"ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך" (ל' - י"ט)
יש שחוזר בתשובה בסוף ימיו סמוך למיתתו, ובוה אמנם הציל עצמו, אך לא את זרעו, ואילו שב בעודו בחיים, בצעירותו, אזי היה מציל גם את זרעו מדרת שחת, וזהו שאומרת התורה "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך".

"כי הוא חייד" (ל' - ב')

רבי גדל אייזנר, משגיח בשיבת "חידושי הרי"ם, היה פונה לבחור חסר חשק בלימוד ומשמיע לו דברי טעם, אדם שאין לו תיאבון, יאכל בסופו של דבר גם בלעדיו, כי הוא יודע שבלי אוכל לא יוכל לחיות, ואם לא יהיה מסוגל לאכול, יבקש שיאלצוהו לעשות כן, שיתנו לו זריקה שידחפו לו בכח, מדוע אם כן אדם שאין לו חשק ללמוד לא יזדעזע ויעשה הכל כדי שיאלצוהו ללמוד, והרי "הם חיינו".

"כי הוא חייד ואורך ימיו" (ל' - ב')

לכאורה הרי זה כפל דברים? מסביר בספר "קול שמחה" במשל, רופא הנותן לחולה תרופה מרה, כשהחולה טועם אותה מר לו מאוד, אלא שבסוף היא מביאה לו אורך ימים, ולפעמים ההיפך, אדם אוכל הרבה מעדנים ומתוק לו בפה, אבל התוצאה היא מחלה וקיצור ימים. אבל בתורה נאמר: "כי הוא חייד - חיות ותענוג - ואורך ימיו", כי הנפש המשכלת חיה לעולם. התוס' בכבא בתרא [פ"ה:] אומרים בשם רב ניסים גאון, שהטעם שמחלקים

פרשת וילך

"וילך משה" (ל"א - א')

לשון זה של "וילך" אין בכל התורה, בכל מקום נאמר: "ויאמר" "וידבר" "ויקהל", וכאן "וילך"? ויש לומר, שהכוונה לדברי הגמ' בברכות [ל"א], אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרהו, וכאן עמד משה להיפטר מהעולם, לכן נפטר בדבר הלכה, הלכות תשובה ומצוות הוכיח תוכיח. וזהו שאמר התנחומא, אין וילך אלא לשון תוכחה, שנאמר "לכו חזו מפעלות אלקים".

מספרים על רב גדול אחד שיגרשו אותו מהעיר, משום שהציק לקהל בתוכחותיו. אמר בדרך צחות: אין וילך אלא לשון תוכחה, התוכחה היא סיבת ההליכה.

"וילך משה" (ל"א - א')

בספר "קטורת סמים" כתב: "וילך" בגימטריה "בו ביום", כי באותו יום גם נולד וגם נפטר.

"וילך משה וידבר את הדברים האלה וכו'" (ל"א - א')

התרגום עוזיאל מתרגם "וילך משה - ואזל משה למשכן בית אולפנא" (משה רבנו הלך לבית המדרש). מהי ההדגשה הזאת? בספר "דבש וחלב" מבאר רש"י [במדבר ל"א - ה'] כותב על הפסוק "וימסרו מאלפי ישראל - להודיע שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבים על ישראל, עד שלא שמעו במיתתו מהו אומר [שמות י"ז - ד'] "עוד מעט וסקלוני", ומשמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין ("נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך"), לא רצו ללכת עד שנמסרו בעל כרחן". וגם כאן, לאחר שאמר משה "אתם ניצבים היום", וכתב רש"י שכנסם משה לפני הקב"ה ביום מותו, והגמ' בסוף מכות אומרת "תורה צוה לנו משה" בגימטריא תרי"א [אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו], וכבר נאמר על ידו תר"ט מצוות, ועדיין היו חסרות ה' מצוות (הקהל, ו"כתבו לכם את השירה הזאת") שנאמרו על ידו באותו היום, ומוכרחים היו להיאמר על ידי משה, לכן החליטו בני ישראל לא ללכת אל משה, ובוה יתאחר יום מותו. וכשהרגיש בזה משה, מיד "וילך משה", הלך הוא אליהם לומר להם שתי מצוות אלו, שלא תתאחר כניסתן לארץ ישראל על ידו.

מנחם שנתתיהם, שכתוב [שמות כ"ג - כ"ד] "אך ימנעו מלא אמונה", מלא בגימטריה שבעים ואחד, שבעים שנות אדם ועוד יום אחד שהקב"ה מוסיף לו, ויום אחד בשנה נחשב שנה.

"ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא" (ל"א - ב) רבי אהרון כהן, ראש ישיבת חברון, שואל בספרו "בית אהרן", מדוע רש"י מפרש את סופו של הפסוק לפני ראשיתו, שכתב "לא אוכל לצאת ולבוא" - איני רשאי שניטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע, ורק אח"כ ביאר את תחילת הפסוק "אנכי היום" - כבר מלאו ימי ושנותי ביום הזה? ומתוך, מלשון הפסוק היה לכאורה משתמע שבגלל שהוא בן מאה ועשרים לכן לא יוכל לצאת ולבוא, לכן מדגיש רש"י שההפך הוא הנכון, שמכיון שניטלה ממנו הרשות וניתנה ליהושע, לכן אינו יכול עוד לצאת ולבוא, ומכיון שנגמרה תפקידו, ממילא מלאו ימיו.

"ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא" (ל"א - ב) בספר "ברית יצחק" שואל, מדוע רש"י קודם מפרש "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", ורק אח"כ פירש את "אנכי היום"? ומתוך, בילקוט שמעוני [שמואל א', ו' - ט"ז] על הפסוק "והלך מידי שנה בשנה וסבב בית א-ל והגלגל והמצפה" שאמר שמואל הנביא. משה אמר [שמות י"ח - ט"ז] "כי יהיה להם דבר בא אלי", ואני לא עשיתי כן, אלא אני טורח והולך אצלם". ולכאורה משה רבנו בענוותנותו מדוע לא נהג כשמואל, לעבור משבט לשבט ולשופטם? והתירוץ, כיון שמשה רבנו אבי הנביאים, נתעלה מכל הנביאים, שהיתה השכינה מדברת מתוך גרונו, שהרי כל הנביאים נתנבאו ב"כה" ומשה רבנו ב"זה הדבר", וכמו שמביא רש"י בחומש במדבר [ב' - ג], לכן לא יכל משה רבנו ללכת למחנה ישראל, בגלל כבוד השכינה, היו צריכים לבוא אליו. אבל שמואל שלא היה במדרגה זו, יכל להסתובב וללכת לעם. אם כן קשה, מדוע כתוב "וילך משה וידבר את הדברים וכו'", מדוע שינה ממנהגו ולא קרא את בני ישראל אליו, הרי כשהולך אליהם זולזל בכבוד השכינה, ח"ו? לכן מפרש רש"י מיד בתחילת הפרשה מה שכתוב "לא אוכל עוד לצאת ולבוא" - שניטלה ממנו הרשות וניתנה ליהושע, וא"כ בוודאי לא היה במדרגה זו ששכינה מדברת מתוך גרונו, ולכן חזר לענוותנותו הגדולה שהלך אל בני ישראל.

"בן מאה ועשרים שנה אנכי היום" (ל"א - ב)

היום מלאו ימי ושנותי, ביום זה נולדתי וביום זה אמות [רש"י].

שואל בעל השואל ומשיב בספרו "דברי שאול", מהו הלשון "אנוכי"? ותירץ, חז"ל אומרים על הפסוק במשלי [כ"ג - כ"ד] "ויש נספה בלא משפט" - בלא זמנו, ושאל ר' ביבי בר אבבי את מלאך המוות, ומה אתם עושים בשנותיהם הנשארים, א"ל, מוסיפים למי שהוא מעביר על מידותיו, היינו שהוא עניו גדול. על משה רבנו העידה התורה "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה", וא"כ, היה מקום לחשוב כאילו חלק משנותיו של משה ניתנו לו מאחרים, לכן אומר להם משה רבנו "בן מאה ועשרים שנה אנוכי היום", אלו הם שנותי שלי גופא.

"בן מאה ועשרים שנה אנכי היום" (ל"א - ב)

היום מלאו ימי ושנותי, ביום זה נולדתי וביום זה אמות [רש"י].

כותב רבי חיים קניבסקי, אנו מוצאים מוחז"ל שהקב"ה ממלא שנותיהם של

"וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל" (ל"א - א) שואל הכלי יקר, הליכה זו מה טיבה? ומתוך, מכיון שאמר "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", שהמשמעות אני יכול אבל איני רשאי, מלשון "לא אוכל לצאת ולבוא", בשעריך", אבל הרי יש לטעות שהוא פשוטו כמשמעו - לא אוכל מלשון יכולת, לכן הלך אל כל שבט ושבט, והלך בזריות כדרכו תמיד, כדי להראותם שכוחו עדיין במוותניו כאז גם היום, רק לא אוכל, איני רשאי.

"וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל" (ל"א - א)

כתב הרב "נטפי המים" זצ"ל: הגע עצמך, משה רבנו בן מאה ועשרים שנה, נושא את העם ארעים שנה כאשר ישא האומן את היונק, היו ודאי כאלו שהיו קרובים אליו יותר, תלמידים מסורים, היו ראשי העם, הזקנים, ראשי השבטים, הדיינים, מזרי האלפים ועד שרי העשרות דרגות דרגות, אבל משה רבנו הלך להיפרד מכל ישראל, עד האחרון שבהם, לא דילג על אחד! כלום חביבים, כבנים יחידים.

"וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל ויאמר אליהם וכו'" (ל"א - א - ב) בפסוק הראשון נאמר "וידבר", ובפסוק השני נאמר "ויאמר". מה ההבדל בין דיבור לאמירה, ומדוע שינתה התורה בין דיבור לאמירה? וההסבר, דיבור נעשה בלשון קשה, ואלו אמירה בלשון רכה. מבאר ה"ליקוטי בתר ליקוטי" בשם "תולדות יעקב יוסף", לצדיקים דיבר משה בלשון קשה, ואילו לאנשים הפשוטים דיבר בלשון רכה, על מנת שלא יברחו מבוהלים לפניו. נמצינו למדים, שיש להתאים את סגנון הדיבור לשומע, לדעת עם מי מתאים לדבר קשות, ועם מי אפשר להצליח יותר בדיבורים רכים ומסבירי פנים. בדפי השבת "לאור הנר" מביא לספר: באחד הימים הגיע המשגיח של ישיבת מיר, ר' ירוחם ליבוביץ למקום כלשהו והחל לדבר בלשון קשה ובתוכחה גלויה אל השומעים. בעלי הבתים ששמעו את סגנון דיבורו התובעני, התקשו לעמוד בכך, והחלו להשמט מן האולם אחד אחד בעיצומה של השיחה. ראה זאת רבי ירוחם, הגיב ואמר: כאשר הספרדים הגיעו ליבשת אמריקה לפני מאות שנים, הם רכבו על סוסים האינדיאנים שראו אותם, נבהלו מאד ונפוצו לכל עבר בזעקות אימה, מימיהם לא ראו יצור משנה כזה, חצי אדם וחצי חיה... אלה שעוזבים את המקום, לא הבינו אותי, אני דברתי אל הסוס שבהם, הלא הוא היצר הרע, שאלי ילך לדבר קשות, אך הם נעלבו כי הסיקו שאני מדבר אליהם.

"ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום" (ל"א - ב)

"אנכי היום" - היום מלאו ימי ושנותי, ביום זה נולדתי וביום זה אמות [רש"י].

התוס' במנחות [ג'] אומר: מה שנהגין לומר צידוק הדין בשבת במנחה (צדקתך צדק), פירש רב שר שלום גאון, על שנפטר משה רבינו באותה שעה, לפיכך נמנעו מלעסוק בתורה משום דאמרינן: חכם שמת כל בתי מדרשות בעיר בטלין. שואלים התוספות, אם משה רבנו נפטר בשבת אחר הצהריים, איך יתכן באותה שבת לכתוב שתים עשרה ספרי תורה שמסרם לכל ישראל? ואם תאמר שהוא ביום שישי ולא בשבת, היתכן שגם על יום שישי אמר "היום מלאו ימי ושנותי"? המהרש"א במסכת ראש השנה [א"א] שואל, איך ניתן לומר שהיום מלאו ימי ושנותי, הלא אם אדם נולד בראש השנה הוא מסיים את שנתו בכ"ט באלול, כי בראש השנה הוא נהיה בן שנה ועוד יום? אומר ה"ענף יוסף" בפירושו על ה"עין יעקב", כאשר אומר משה רבנו שמלאו ימי ושנותיו, היה זה ביום ו' אדר, ביום שישי, ואז גם כתב את ספרי התורה, ולפי זה קושיית התוס' מתורצת, ולמה אם כן הוא חי עד למחרת? כי הקב"ה מוסיף לצדיקים עוד יום אחד על

צדיקים מיום ליום. וצריך להבין בדרך הפשט, מהו היוזם והאות בדבר זה, שהצדיק מסתלק מן העולם ביום הולדתו? ומבאר, חז"ל בירושלמי ראש השנה [פ"ג - ה"ח] אומרים, עמלק מכשף היה, והיה לוקח למלחמה בני אדם ביום הולדתם, משום שביום הולדת האדם מזלו חזק ו תקיף, ולכן לא במהרה נופל וניזוק ביום הולדתו. אמנם, כותב ר' חיים, זה בכלל בני אדם שאצלם המיתה היא "עונש", אבל בצדיקים הגמורים, יום הסתלקותם מהעולם היא טובה גדולה ועילוי גדול להם, שהרי הולכים הם מחיל אל חיל, לעולם שכולו טוב ועידון. א"כ, אדרבה, דווקא ביום הולדתם שאז בריא ו תקיף מזלם, מסתלקים הם מכח זה מהעולם אלא עולם שכולו טוב.

"ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ" (ל"א - י)
 כותב המשך חכמה, אפשר לפרש בדרך צחות: המלך הרי מצווה "לבלתי רום לבבו מאחיו", וצריך להתנהג עם כל אחד מישראל באהבה ואחוה, אבל זה רק בצנעה, כי בפרהסיה לעיני העם - "מלך שמחל על כבודו, אין כבודו מחול", ושאל ענינו על שמחל על כבודו. וזהו "לעיני כל ישראל - חזק ואמץ", אז לא תתנהג בענווה ושפלות רוח, לא תראה להם מורך לב, אלא היה קשה כברזל וגיבור כארי.

"ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ כי אתה תבא את העם הזה" (ל"א - י)

משה אמר לו ליהושע: זקנים שבדור יהיו עמך, הכל לפי דעתך ועצתך, אבל הקב"ה אמר ליהושע "כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם", תביא, על כרחם, הכל תלוי בך, טול מקל והך על קדקדן דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור [רש"י].

כותב ה"משך חכמה", לדברי חז"ל במסכת בבא בתרא [ע"ה] זקנים שבדור היו אומרים אוי לה לאותה בושה, פני משה כפני חמה, ופני יהושע כפני לבנה. כוונתם היתה כדמותם את יהושע ל"לבנה", כי בניגוד לשמש, אין ללבנה אור עצמי אלא את כל אורה היא מקבלת מהשמש, ולכן אין בכחה של הלבנה להעניק מאורה לדבר אחר, כך שגם הוא יוכל להאיר, שכל כוחה הוא להאיר על הארץ ולא יותר. לכן דימו את יהושע ל"לבנה", שאמרו, כי אמנם יש ליהושע כח להנהיג את ישראל ולהאיר מאורו לזקני הדור, אבל אין בו כח לתת לזקנים, עד שיוכלו גם הם עצמם להשפיע מאורם לאחרים, אבל משה רבנו דימה וקיווה כי כוחו של יהושע יהיה כמעלתו כשם שאורו היה כאור ה"חמה" כך שהוא יוכל להשפיע על אחרים שיתנו הם מאורם הלאה, כך יזכה גם יהושע למעלה זו. לכן אמר: "כי אתה תבוא את העם הזה", היינו תשפיע על הזקנים מאורך, עד שהם יחד איתך ינהיגו את כלל ישראל. אבל לפני הקב"ה היה גלוי שלא ישיג יהושע מדרגה זו של השפעה, אלא רק הוא עצמו יזכה למעלה זו של הנהגה, לכן אמר הקב"ה "כי אתה תביא את בני ישראל", אתה לבדך, המושפע מהאור שקיבלת ממשך רבנו, תנהיג את העם, אבל לא יהיה בכוחך להשפיע על אחרים שיהפכו אף למשפיעים - דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור.

"ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו וכו' כי אתה תבא את העם הזה" (ל"א - י)
 משה אמר ליהושע: זקנים שבדור יהיו עמך, הכל לפי דעתך ועצתך, אבל הקב"ה אמר ליהושע [ע"י משה - לקמן פסוק כ"ג] "כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם", תביא על כרחם, הכל תלוי בך טול מקל והך על קדקדן, דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור [רש"י].

שואל הרב מבריסק, וכי משה מדעתו אמר, הרי מפי הגבורה אמר, ותורה היא, וכאן נראה שדברי הקב"ה סותרים למה שאמר משה. וגם, מה הלשון "טול מקל והך על קדקדן"? מתרץ הרב מבריסק, הרמב"ם [פ"ו מהלכות בית הבחירה ה"א] אומר, משה רבנו היה לו דין של מלך וגם של ראש הסנהדרין, וכן מופיע הלכה זו ברמב"ם [הלכות סנהדרין פ"א - ה"ג ובפ"א מהלכות מלכים ה"ג], וגם יהושע היה מלך, וכמו

צדיקים מיום ליום. וצריך להבין בדרך הפשט, מהו היוזם והאות בדבר זה, שהצדיק מסתלק מן העולם ביום הולדתו? ומבאר, חז"ל בירושלמי ראש השנה [פ"ג - ה"ח] אומרים, עמלק מכשף היה, והיה לוקח למלחמה בני אדם ביום הולדתם, משום שביום הולדת האדם מזלו חזק ו תקיף, ולכן לא במהרה נופל וניזוק ביום הולדתו. אמנם, כותב ר' חיים, זה בכלל בני אדם שאצלם המיתה היא "עונש", אבל בצדיקים הגמורים, יום הסתלקותם מהעולם היא טובה גדולה ועילוי גדול להם, שהרי הולכים הם מחיל אל חיל, לעולם שכולו טוב ועידון. א"כ, אדרבה, דווקא ביום הולדתם שאז בריא ו תקיף מזלם, מסתלקים הם מכח זה מהעולם אלא עולם שכולו טוב.

רבי יעקב אורנשטיין בעל ישועות יעקב כותב, באמת מבקש הקב"ה להראות לעין כל שמיתת הצדיקים היא לטובתם, שמתעלים הם מעולם הזה אל עולם שכולו טוב, ומכיון שרואים כולם שמתים הצדיקים ביום לידתם, והרי אין אדם נופל ביום גנוסיא שלו, א"כ אין במיתתם "נפילה" אלא התעלות. לפי"ז מובן הפסוק "טוב שם משמן טוב ויום המוות מיום היוולדו", כלומר שיום היוולדו הוא הגורם למיתתו, וזו אות ועדות שמיתתו לטובה היא.

"בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא" (ל"א - ב)
 לצאת ולבוא בדברי תורה, מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות חכמה [רש"י]. כותב ה"שואל ומשיב" בספרו "דברי שאול", הגמ' בשבת [ל"ג] מספרת, כי ביום בו אמור היה דוד המלך להסתלק מהעולם הזה, ישב ועסק בתורה ולא יכול היה מלאך המוות להתקרב אליו, עד שמצא עצה להפסיקו ממשנתו, וכתב שם רש"י, שהתורה מציילה ממוות לפי שנאמר בתורה: כי חיים הם למוצאיהם. גם משה רבנו, בהיותו דבוק במעיינות החכמה, לא יכול מלאך המוות להתקרב אליו, עד שלקח ממנו הקב"ה את מעיינות החכמה, ורק אז שלטה בו ידו של מלאך המוות.

בספר קהלת יצחק מביא בשם ר' משה צייטלין, אב"ד דק"ק ראיסין, טעם נוסף, שהגמ' בגיטין [ל"ו] מספרת על מלמד דרדקי שהיה מכה את התינוקות יותר מידי, והדירו רב אחא על דעת רבי, אבל רבינא התיר את הנדר כיון שלא מצא מלמד המדייק כמותו. לכן, אלולי נסתמו ממשך רבנו מעיינות החכמה, היה הכרח להתיר את השבועה שנשבע הקב"ה שלא להכניסו לארץ ישראל, כיון שלא נמצא חכם כמותו, שהרי "פני משה כחמה", לכן היה הכרח לסתום את מעיינות החכמה, כדי שתתקיים השבועה.

"ונתנם ה' לפניכם ועשיתם להם ככל המצוה אשר ציויתי" (ל"א - ה)
 כותב ה"תפארת שלמה" מרודומסק, כשתלחמו בגויים ותכו בהם, לא תעשו זאת מתשוקה לשפיכת דמים ומצמאון לנקמה, תועבת ה' כל עושה אלה", כשתהיו מוכרחים לעשות מלחמה, יהיה זה "ככל המצוה אשר ציויתי", כמצוות ה', כי כן נצטוו מבעל הרחמים וא-ל נקמות.

"כי ה' אלקיך הוא ההלך עמך לא ירפך ולא יעזבך" (ל"א - ו)
 "לא ירפך" לא יתן לך רפיון להיות נעזב ממנו [רש"י].

כותב ה"שואל ומשיב", הרמב"ם ב"מורה נבוכים" כותב, השגחת הבורא על האדם קשורה ותלויה בהשגה שאדם משיג בו יתברך. ככל שמקווה האדם ומייחל להקב"ה ואמונתו חזקה בו, בה במידה משגיח עליו הקב"ה. לכן כאשר "לא ירפך", כשלא יהיה לך רפיון ותהיה חזק ביראתך ובדבקותך בו, הרי באותה מידה ממש "ולא יעזבך".

שכתוב ביהושע [א' - י"ח] "כל איש אשר ימרה את פיך וכו' יזמת, ודין זה הוא רק במלך, וגם היה ראש הסנהדרין. ההבדל בין מלך לראש הסנהדרין, א' ראש הסנהדרין אין לו שום כח לדון, אלא כשהוא עם הסנהדרין, אבל המלך, לו לבדו העוז והמשרה לעשות מדין המלכות. ב' סנהדרין דנים הכל לפי משפטי התורה, אבל המלך דן ורודה בעם כפי ראות עיניו, וזהו דין המלכות. וזו כוונת רש"י, מינוי מלך צריך להיות ע"פ נביא, אבל מינוי ראש הסנהדרין אין בזה שום דינים, ורק הגדול בחכמה מושיבים אותו לראש עליהם [רמב"ם פרק ראשון מהלכות סנהדרין ה"ג], וזה שאמר משה ליהושע "כי אתה תבוא את העם הזה", זקנים שבדור יהיו עמך, זה היה מינוי של ראש הסנהדרין, שבלעדי הזקנים אין לו שום כח וסמכות, וזה אמר משה מדעתו, אבל הקב"ה אמר ליהושע - ע"י משה "כי אתה תבוא על כרחם, הכל תלוי בך, דן ורודה, טול מקל והכה על קדקדן, כי אין לו משפטים ודינים לפיהם ישפוט וימלוך, אלא כפי ראות עיניו.

"ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון ברית ה'" (ל"א - ט)

חז"ל אומרים [סוטה ל"ה]. כי דוד המלך ע"ה נתבע על שאמר [תהילים ק"ט - ז"ה] "זמירות היו לי חוקיך", ונכשל בשל כך כשהורה להניח את ארון הברית על העגלה. שואל ר' יהונתן אייבשיץ, מהי המידה כנגד מידה שבחטא ובעונשו? ומתריך, עיקר קנין התורה הוא על ידי יגיעה, ורק האומר "יגעתי ומצאתי תאמין", ללא עמל ויגיעה אין דרך לזכות ולרכוש קנין אמיתי בתורה. דוד המלך ע"ה בהגדירו את התורה "זמירות", נתבע על כך שאין בלשון זו משמעות של יגיעה, לכן נענש בטעות זו שהורה לשים את הארון על העגלה, היינו, לשאת את הארון ללא עמל ויגיעה, בעוד שהתורה ציוותה על הלויים "בכתף ישאו" - ביגיעה, כשור לעול, וכחמור למשוא. וזה רמזה התורה כאן, "ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בלוי לוי", ומדוע ניתנה להם? כי הם "הנושאים את ארון ברית ה'", היינו, יגעים על התורה כדרך משא הארון.

"ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון ברית ה'" (ל"א - ט)

רבי לייב גורביץ הסביר, מדוע באמת נתן משה רבנו לבני לוי לשמור על התורה? ותריך, ששמע מחותנו רבי אלי' לאפיאן, שהסביר מדוע במחלוקת קרח טרחו חז"ל לכתוב שקרח היה מנושאי הארון, כי קרח טען כלפי משה רבנו שהוא מעמים על בני ישראל יותר מכוחם. טען לו משה רבנו, הרי אתה מנושאי הארון, ואתה יודע כי הארון היה נושא אתכם, א"כ כל טענתך שמצוות התורה מכבידות על ישראל, אין להם כל יסוד, כי לא הם נושאים את התורה, אלא התורה היא שנושאת אותם. לפי זה הסביר ר' לייב גורביץ, זאת הסיבה מדוע מסר משה רבנו דווקא לשבט לוי לשאת את התורה, כיון שרק הם ידעו שהארון נושא את נושאי, ידעו הם מהי ערכה של התורה וישמרו עליה מכל משמר. כי משה רבנו ראה בנבואה שיבואו ימים קשים על עם ישראל, חיי שמד וגזירות איומות, ורק בני לוי הם הם המתאימים לשומרה בכל המצבים.

"תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם" (ל"א - י"א)

לכאורה סדר המצוה הרי היה להקהיל את העם ולקרוא בתורה, והיה צריך לכתוב קודם הקהל את העם ואח"כ תקרא את התורה הזאת? ואפשר לומר, הכוונה היא "תקרא לפנים את התורה הזאת - הקהל את העם", שיקרא לפניהם תורת הקהל, תורת האחדות, והאיחוד, שיהיו בשלום ורעות. ובספר מעינה של תורה מביא בשם ה"שפת אמת" על הגמ' במגילה [ב:], "ג זמן קהילה לכל היא ולא צריך קרא, בזמן קהילה, שישראל באחדות, לא צריך קרא (קריאה), כי זה עצמו תורה.

"הקהל את העם" (ל"א - י"ב)

כותב ה"כלי יקר", הזמן המתאים ביותר לדבר על אחדות ושלום, היא בסוף שנת השמיטה, שנה של שיויון חומרי, שבה עשיר ורש נפגשו, והחובות נשטמו ואין בעלות על תבואת השדה והכרם - "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך

שכתוב ביהושע [א' - י"ח] "כל איש אשר ימרה את פיך וכו' יזמת, ודין זה הוא רק במלך, וגם היה ראש הסנהדרין. ההבדל בין מלך לראש הסנהדרין, א' ראש הסנהדרין אין לו שום כח לדון, אלא כשהוא עם הסנהדרין, אבל המלך, לו לבדו העוז והמשרה לעשות מדין המלכות. ב' סנהדרין דנים הכל לפי משפטי התורה, אבל המלך דן ורודה בעם כפי ראות עיניו, וזהו דין המלכות. וזו כוונת רש"י, מינוי מלך צריך להיות ע"פ נביא, אבל מינוי ראש הסנהדרין אין בזה שום דינים, ורק הגדול בחכמה מושיבים אותו לראש עליהם [רמב"ם פרק ראשון מהלכות סנהדרין ה"ג], וזה שאמר משה ליהושע "כי אתה תבוא את העם הזה", זקנים שבדור יהיו עמך, זה היה מינוי של ראש הסנהדרין, שבלעדי הזקנים אין לו שום כח וסמכות, וזה אמר משה מדעתו, אבל הקב"ה אמר ליהושע - ע"י משה "כי אתה תבוא על כרחם, הכל תלוי בך, דן ורודה, טול מקל והכה על קדקדן, כי אין לו משפטים ודינים לפיהם ישפוט וימלוך, אלא כפי ראות עיניו.

"חזק ואמץ כי אתה תבוא את העם הזה" (ל"א - יז)

רבי יחזקאל אברמסקי נשאל בדיון אודות דחיית גיוסם של בחורי הישיבה על ידי אחד השרים: וכי אינך חושב שחובת ההגנה על המדינה קודמת להגנה על התורה? קם הרב ואמר, בדיוק ההיפך, מצינו שיהושע הצטווה שני ציוויים לפני כניסתו לארץ, אחד על כיבוש הארץ, והשנייה על שמירת התורה. בציווי הראשון [יהושע א' - י] שהצטווה על כיבוש הארץ, כתוב "חזק ואמץ", ובציווי השני על שמירת התורה כתוב "רק חזק ואמץ מאוד", שבציווי השני נוספת התיבה "מאוד", ללמדנו, כי חובת ההגנה על התורה עדיפה.

"כי אתה תבוא את העם הזה" (ל"א - יז)

משה אמר ליהושע: זקנים שבדור יהיו עמך, הכל לפי דעתך ועצתך, אבל הקב"ה אמר ליהושע "כי אתה תבוא", הכל תלוי בך טול מקל והך על קדקדן, דבר אחד לדור ולא שני דברים [י"ח].

שואל רבי אלחנן וסרמן, איך משה רבנו יונה ממה ששמע מהקב"ה? ומתריך, באמת שני הדברים צודקים, כי זה וודאי שמנהיג הדור צריך לשמוע דעתם ועצתם של הזקנים והחכמים, ואסור לו להסתמך מראש רק על דעתו בלבד. אבל אחרי ששמע את כל הדעות של יועציו, צריך שתהיה ההכרעה למעשה מסורה בידו לבד, אחרת תשתרר אנדרלמוסיה בעם ואיש הישר בעיניו יעשה. מובא בשם רבי יהודה לייב פיין אב"ד סלונים הסבר נוסף. רוב האיברים החשובים של האדם הם זוגיים, ידיים, רגליים, אוזניים ועיניים, מדוע אין שני מוחות? והתשובה, אוי לו לאדם שיש לו דעות בראש. זה מה שאמר הקב"ה, כיון שאתה תהיה המנהיג, וכמנהיג יחיד תוכל להמחיש להם על ידי "טול מקל והך על קדקדן" ששם נמצא המוח שניתן כאבר אחד ולא זוגי, ומה ילמדו, שדבר אחד לדור, שהוא המוח והמנהיג של העם, אחד הוא יהיה ולא שני דברים לדור.

"ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון ברית ה'" (ל"א - ט)

אומר הש"ך, "התורה הזאת ויתנה" לשון נקבה, מדוע? מלאכי השרת רצו שהתורה תישאר אצלם במרום ולא תינתן לבני אדם, אמר משה רבנו למלאכי השרת: כלום קנאה יש ביניכם? כלום יצר הרע יש ביניכם? כלום משא ומתן יש ביניכם? לתורה יש לבושים רבים, אך כפי שניתנה למשה בהר סיני, היא לבשה צורה המתאימה רק לבני אדם ולישראל בלבד. ומדוע נאמרה תורה בלשון נקבה? אומר הש"ך, לפי שנלבשה במלבוש וכיסוי, שנראה כביכול שהיא סיפור

ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך, וזה גורם בלי ספק לשלום, כי כל דיב מקורו שלי שלי, שזה אומר כולה שלי, וזה אומר כולה שלי, משא"כ בשנת השמיטה. וכן מתאים הזמן בחג הסוכות, שכל אחד יוצא מדיירת קבע לדירת ארעי ויושב בסוכת שלומו, ולכן "מקץ שבע שנים במעד שנת השמיטה בחג הסוכות", ביום ראשון של חול המועד סוכות, נצטווה המלך לדבר על האחדות והשלום, וזה ענין ה"הקהל".

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף" (ז"א - י"ב)

הגמרא בחגיגה [ג:] שואלת, וטף למה באו? לתת שכר למביאייהם. כותב רבי נתן אדלר, האמת היא שהילדים הקטנים מבלבלים ומפריעים לגדולים, שלא יכולים להקשיב ולשמוע היטיב, ולכן השאלה טף למה באים, למה כל הטיפול והטורח בילדים אם רק מפריעים לגדולים, והרי יותר כדאי להשאירם בבית שלא יפריעו בתפילה. לכן באה התשובה, לתת שכר למביאייהם, יש שכר גדול בהבאת הילדים, והשכר הוא יותר גדול מההפסד. התרגשות הילדים ואווירת הקודש, עושים רושם עמוק בליבות הילדים ומקרבת אותם לעבודת ה', ויש שכר ותועלת בזה, אע"פ שיש בזה משום ביטול תורה. ולימוד גדול יש בזה, שכדאי לפגום בשלימות האישית לטובת חינוך הילדים, לתורה ולמעשים טובים.

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף" (ז"א - י"ב)

החתם סופר בספר "דעת חת"ס" מסביר כך את השאלה: אם אנשים באין ללמוד ונשים באות לשמוע, א"כ למה מביאים את הטף, הרי אם הטף יגיעו עם הוריהם, האנשים לא ילמדו והנשים לא ישמעו, כי התינוקות מפריעים ומבטלים אותם מללמוד ולשמוע. אלא, גם חינוך הילדים הוא מצוה בפני עצמה, וזה מה שהתורה באה להשמיענו, שאמנם התינוקות מבטלים קצת את הוריהם מללמוד ולשמוע, מ"מ זכות היא להם שיחנכו את בניהם בדרכי ה', וזה מה שאומרת הגמ' "כדי ליתן שכר למביאייהם", איזה שכר? על החינוך של הטף.

ה"חפץ חיים" אומר, מסר רב טמון באחד שזיכה אותו הקב"ה בילדים. והמשיל את זה במשל, עובד לו אדם במקום עבודתו הרבה שנים, מהבוקר ועד אחה"צ במשרה מלאה. באחד הימים, מגיע המעביד אל חדרו של העובד בלווית אדם זר ובלתי מוכר, הוא ערך ביניהם הכרות קצרה, הכר נא את העובד החדש שלנו. אני ממנה אותך ללמד אותו מה אנו עושים כאן, ולהדריך אותו בעבודה. מרגע זה הוא עובד כאן לצידך לתקופת חפיפה. העובד אינו יודע את סיבת השנוי, הוא אינו יכול לנחש אם הוא עומד להתקדם בדרגה, או שעומדים פשוט לפטר אותו. אך דבר אחד ברור לו היטב, אם התחילה חפיפה, הוא לא יישאר עוד בתפקידו. עומד אדם - מסיים ה"חפץ חיים" - ומחזיק בהתרגשות בבנו הנולד לו. כאן המקום להזכירו, נולד לך ילד? מזל טוב! תקופת החפיפה התחילה.

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף" (ז"א - י"ב)

החתם סופר בספר "דעת חת"ס" מסביר כך את השאלה: אם אנשים באין ללמוד ונשים באות לשמוע, א"כ למה מביאים את הטף, הרי אם הטף יגיעו עם הוריהם, האנשים לא ילמדו והנשים לא ישמעו, כי התינוקות מפריעים ומבטלים אותם מללמוד ולשמוע. אלא, גם חינוך הילדים הוא מצוה בפני עצמה, וזה מה שהתורה באה להשמיענו, שאמנם התינוקות מבטלים קצת את הוריהם מללמוד ולשמוע, מ"מ זכות היא להם שיחנכו את בניהם בדרכי ה', וזה מה שאומרת הגמ' "כדי ליתן שכר למביאייהם", איזה שכר? על החינוך של הטף.

האנשים ללמוד והנשים לשמוע והטף למה בא לתת שכר למביאייהם [רש"י]. אומר ה"משך חכמה", הגמ' בחגיגה [ג:] מספרת: מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ור' אלעזר בן חסמא, שהלכו להקביל את פני ר' יהושע בפקיעין. אמר להם, מה חידוש היה בבית המדרש היום? אמרו לו, תלמידיך אנו, ומימך אנו שותין. אמר להם, אף על פי כן, אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש, שבת של מי היתה? [במסכת ברכות [כ"ג:ג-ה]]. מסופר, שרבן גמליאל הודח מהנשיאות ונתמנה ר' אלעזר בן עזריה במקומו. כשרבן גמליאל הוחזר אח"כ לתפקידו, לא היה אפשר להוריד את ר' אלעזר בן עזריה בגלל הכלל "מעלין בקודש ואין מורידין", קבעו החכמים את חלוקת תפקיד הנשיאות ביניהם באופן שרבן גמליאל ידרוש שלוש שבתות בחודש, ור' אלעזר בן עזריה ידרוש בשבת הרביעית. מכיון שבית המדרש היה ביבנה ור' יהושע היה בפקיעין, לא היה ר' יהושע יודע של מי היה התורה לדרוש] אמרו לו, שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה. ובמה היה הגדה היום? אמרו לו, בפרשת "הקהל". ומה דרש בה? הטף למה באים? כדי לתן שכר למביאייהן. אמר להם: "מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה

ומכאן הוכחה לאותם אלה המביאים ילדים קטנים לבית הכנסת המפריעים את הכוונות וגורמים להקלת ראש בבית הכנסת, ואין להביא ראיה מהקהל, כי זה היה רק פעם בשבע שנים...

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף" (ז"א - י"ב)

כתב המכילתא בפרשת בא, דרש ר' אליעזר בן עזריה, אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באים? כדי ליתן שכר למביאייהם. אמר ר' יהושע, אשריך אברהם אבינו שר' אליעזר בן עזריה יצא מחלצך. שואל בספר "פרדס יוסף", מה ההוספה אשריך אברהם אבינו, ומדוע דווקא בדרשה זו? ויש לומר, לכאורה קשה, מה השאלה וטף למה באים? הרי מובא באבות [ב' - י"א] על ר' יהושע בן חנניה אשרי יולדתו, שאמו הביאה את עריסתו שיספוג דברי תורה, ולכן צריך להביא את הטף כדי שיספגו יראת שמים? הר"י מינץ בדרוש א' מפרש קושיית ר' אליעזר בן עזריה, כיון שאנשים ונשים באים, ממילא יביאו את הקטנים, ולמה צריך ציווי על זה? על אמר, להביא שכר למביאייהם, כי גדול המצווה ועושה ממנו שאינו מצווה ועושה ויגדל שכרם. א"כ, נשמע מכאן הדין של גדול המצווה ועושה, ונתיישב בזה מה שאברהם חיכה ולא קיים מצוות מילה עד שנצטווה אע"פ שקיים את כל התורה כולה, כי גדול המצווה ועושה.

על דברי הגמ' בחגיגה כי היו מביאים את הטף כדי ליתן שכר למביאייהן, אומרים שם התוספות: ועל זה סמכו להביא קטנים בבית הכנסת. מביא על כך ב"אוצר הידיעות" בשם השל"ה שכותב: "בזמן הזה יש טף בא לתת לבית הכנסת לתת עונש למביאייהן, לפי שהוא בא לחלל קדושת בית אלוקינו ולשחוק בו

כברחובות קריה, יקומו לצחק זה עם זה, זה מצק עם זה וזה מכה את זה, זה מרנן וזה בוכה, זה מדבר וזה צועק, זה רץ אילך וזה רץ אילך, רץ לקראת רץ ירוץ, ויש אשר יעשה צרכיו בבית הכנסת ואז יאמרו מים, מים, ויש אשר יתן אביו בידו ספר והוא ישליכו לארץ או יקרעוהו לשנים עשר קרעים. סוף דבר, מקול שטותם כוונת המתפללים נפסדת ונמצא שם שמים מתחלל, והמביא טף בזה האופן לבית הכנסת, אין ראוי לו לקוות על זה שכר, כי אם לדאוג מן הפורענות, הא למה זה דומה? לאיש שיש לו עבד שוטה, והלך לדבר עם המלך ועבדו עמו, עמד העבד בשטותו וביזה את המלך וחיירפו, ואדוניו ראה ושתק, הלוא יקצוף המלך על אדוני העבד, ויאמר לו: לא עבדך ביזני כי אם אתה, וייסרהו כדי רשעתו, ולעבד לא יעשה דבר כי אין לעבד חן. והנה כן הדבר הזה, ולא עוד אלא שלפעמים גם האבות משחקים עמם למען ספות הרווחה על הצמאה, והיותר רע, כי יגדלו הנערים על זה המנהג הרע והתכונה הזרה, וכל אשר יגדלו עוד יוסיפו סרה להבזות בעיניהם ענין בית הכנסת וקדושתו, ולא יתנו כבוד לתורה, וכיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, הותרה לו כי יזקין ממנה לא יסור. סוף דבר, ראוי לאדם שלא להביא הטף הקטן מאוד לבית הכנסת, כי יפסיד בהביאו ולא ירוויח. אך הטף הגדול קצת, יביאנו לבית הכנסת ולא ינחנו לזוז ממקומו, וילמדוהו ויזרוהו לענות אמן קדיש וקדושה, ולא ינחנו לדבר דברי הבאי, וילמדוהו לשבת שם באימה וביראה, ובוזה יהיה לו שכר טוב מאת השם יתברך תחייהו עץ החיים, כי התורה נקראת עץ חיים, והכוונה שיגדל בניו לתלמוד תורה, כי זה יהיה סיבה שיחיו ויגדלו הנערים, וגם עד זקנה ושיבה אלוקים לא יעזבם."

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף" (ל"א - י"ב)

בספר "מעייני השבוע" לרב שלום מאיר וואלך מביא שר' שלמה זלמן אוירבעך שאל: המשנה במכות [מ"ג] אומרת "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות", לכאורה, מי שרוצה לזכות את רעהו, מקל את עולו ואינו מכביד עליו, וכאן ביקש לזכותנו והכביד את העול, הרבה תורה ומצוות? שאלה ידועה ותשובות רבות לה. ר' שלמה זלמן הוסיף נופך משלו. כל מצווה מקנה לעושה חלק נוסף בעולם הבא שלו, ושכל חיי העולם הזה אינם משתווים לו, ולמען האמת, יכול היה הקב"ה לצמצם את מספר המצוות, תפילין, שבת, כשרות, אורחות הבית היהודי, אבל התורה לא משאירה רגע ביומו של האדם בלי הוראה, איזו נעל נועלים תחילה, איזה אבר רוחצים קודם ואיזה יד נוטלים קודם, יהדות תובענית, והכל כדי לזכות את ישראל ולהרבות בשכרם. אבל פעולות אלו הן לא פעולות חדשות, אלא כל הפעולות שיהודי עושה במשך היום כדבר שגרתו, תובעת ממנו ההלכה לשים לב למעשיו, כדי שגם פעולות אלו תתווספנה לשכרנו! שהרי גם גויים נועלים נעליים, אבל אין להם שכר. אומרים על זה בדרך צחות "אנו נועלים והם נועלים, אנו נועלים ומקבלים שכר והם נועלים ואינם מקבלים שכר". והדברים גם מדויקים בפרשתנו, וטף מדוע מגיעים? מסביר שאלה זו ר' יעקב מליסה, בעל "נתיבות המשפט", הרי אם ההורים מגיעים, ממילא הילדים באים, לשם מה היה צריך ציווי על זה? והתשובה: כדי ליתן שכר למביאייהם, כדי שתהא זו מצוה ויקבלו עליה שכר.

"ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלקיכם" (ל"א - י"ג)

שואל ה"משך חכמה", מדוע בפסוק הקודם כתוב "הקהל את העם וכו' למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת", ואילו אצל הבנים נאמר "ישמעו ולמדו ליראה" ולא כתוב "ושמרו לעשות"? והסיבה, כיון שבתורה יש מצוות עשה ולא תעשה, א"כ, "ילמדו

"ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלקיכם כל הימים" (ל"א - י"ג) כותב המלבי"ם, המעמד האדיר של "הקהל" שבו השתתפו כל ישראל ובראשם המלך, נועד להשאיר רושם שלא ימחק בלב העם כולו, ובעיקר הטף שעליו נצטוו הוריו להביאו להיות נוכח במעמד רב רושם זה. וכך הוא מסביר את הפסוק: "ובניהם אשר לא ידעו" מדובר על הטף, שדווקא בגל שהם לא מבינים, אבל עצם המעמד משאיר עליהם רושם לכל ימי חייהם, וממנו ישפטו וילמדו לכל הנהגת חייהם, "ישמעו", הם יבינו עד כמה חשובה שמיעת דברי התורה, הרי הם רואים את הקהל העצום עומדים שעות ארוכות כאילו אין להם שום דבר אחר לעשות, וכל רצונם לשמוע את הלקח שישמיעם המלך בקוראו מספר התורה, ומכאן ילמדו ויבינו עד כמה חשובה השמיעה מפי מוריהם ומלמדיהם, "ולמדו" כאשר המלך המעונג עומד שעות אחדות וקורא ללא הפסק מתוך ספר התורה, מכאן ישפטו בנפשם עד היכן מגיעה תשוקת הלימוד. "ליראה", יראו את גודל המעמד, איך שכל הקהל עומד שעות ארוכות כיראה ופחד מפני כבוד ה' השוכן במקום ההוא, וגם יראת המלך מוסיפה יראה על יראתם, שהרי המלך שעומד מול הקהל העצום, וכשמתבונן על עצמו שנבחר מכל ישראל להיות המלך, גוברת עליו היראה וההכנעה, כמו שאמר דוד המלך "ונקלותי עוד מזאת", מזה יבינו הטף "ליראה את ה' אלקיכם כל הימים", כי זכר המעמד והשפעתו שראו בקטנותם, לא ישכח מהם כל חייהם.

"ולמדו ליראה את ה' אלקיכם כל הימים" (ל"א - י"ד)

מסביר ה"דבר אברהם", אנו רואים שלכל בעלי החיים יש חוש מפותח להתגונן מבעלי חיים אחרים, חוש זה מפעילת בהם את ה"אינסטינקט" להתגוננות ושמירה על חייהם. גם לאדם יש את הכח הזה, הנקרא "יראה", שכאשר הוא נזהר מעבירה, וגם מגדוד עבירה, הזמן גורם אצלו לפתח "חוש" של יראה של זהירות, להרגיש ברע ולהתרחק ממנו, אבל למי שאין יראת שמים ויצר הרע קונה אצלו שביתה עד שנהיה בעל הבית עליו. זהו כוונת התורה "ליראה את ה' אלקיכם כל הימים", שיראה זו היא לא בת חלוף, אלא לאחור זמן היא נהיית חלק ממנו, והזהירות מרע נהיה חוש טבעי "כל הימים".

"ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע וכו'" (ל"א - י"ד)

לקמן [פסוק ט"ז] כתוב: "ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך", מדוע שינה הקב"ה בלשונו, שבהתחלה כתב לשון מיתה, ואח"כ כתב לשון שכיבה? ומתרגמים, הגמ' בבבא בתרא [קט"ז] שואלת, מפני מה נאמרה שכיבה בדוד ומיתה ביואב, דוד שהניח בן כמותו, נאמרה בו שכיבה, יואב שלא הניח בן שימלא את מקומו, נאמרה בו מיתה. אבל גם מי שלא הניח בן כמותו, אם הניח תלמיד הגון הראוי למלא את מקומו, הרי זה כאילו ילדו, וככנו הוא, ולכן אפשר לכתוב במיתתו שכיבה. והנה, על הפסוק [במדבר כ"ז - ט"ז] "יפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה" כתב רש"י, שמשה רבנו ביקש שבניו יירשו את גדולתו, אמר לו הקב"ה "לא כך עלתה במחשבה לפני כדאי הוא יהושע ליטול שכר שימוש שלא מש מתוך האוהל". ולכן, בתחילה אמר הקב"ה למשה רבנו

"הן קרבו ימיך למוות", כיו שלא הניח בן כמותו, ושייך בו לשון מיתו, אבל לאחר שאמר לו "קרא את יהושע וכו' ואצונו", וא"כ יש למשה רבנו תלמיד הראוי למלא את מקומו, שייך במיתתו לשון שכבה, לכן אמר לו אחר כך "הנך שוכב עם אבותיך".

"הן קרבו ימיך למוות קרא את יהושע" (ל"א - י"ד)

המדרש רבה בסוף פרשת וילך כותב: באותה שעה צעק משה רבנו, מאה מיתות ולא קנאה אחת. משה רבנו, העניו מכל אדם, איך הגיע למידת קנאה? ומה שייך קנאה לתלמיד, הרי הגמ' בסנהדרין [ק"ה]: אומרת, בכל אדם מתקנא, חוץ מבנו ותלמידו? מתרץ האדמו"ר ר' יחיאל מאיר מאוסטרובצא, רצו מהשמיים להפיג את צערו של משה ולהקל כאבו על שהולך למוות, והכניסו בו טיפה של קנאה, וצעק משה: כל ימי השתדלתי להמית בקרבי את המידות המגוננות ולהכניע את הנטיות הרעות, לבסוף, סמוך למיתתי, אני מרגיש בי את המידה הרעה של קנאה, טוב מותי מחיים כאלה, מאה מיתות ולא קנאה אחת.

"ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם" (ל"א - ט')

אומר החתם סופר, כשאדם חי, הוא נקרא "הולך", ואילו המלאכים עומדים. כשהאדם "מת", הוא נקרא עומד כי הוא לא יכול עוד לקיים יותר מצוות, אבל אם זרעו או תלמידיו יעשו מצוות, הם יעשו אותו "הולך". לכן אמר ה' למשה רבנו, שאמנם אתה שוכב כעת עם אבותיך, אבל אתה תהיה בחזקת "הולך", כי השארת פה תלמידים, אבל אם העם הזה יעבדו עבודה זרה ח"ו, אתה תהיה "עומד", כמו שכתוב "שוכב עם אבותיך וקם", קם במובן "עומד", אם יתקיים התנאי "העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ".

"ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה" (ל"א - ט')

במסכת יומא [נ"ב]: מנתה הגמ' פסוק זה בין חמישה פסוקים שאין להם הכרע, כלומר, שיש מילה בפסוק שלא ידוע לנו האם קוראים אותה עם החלק הראשון של הפסוק או עם החלק השני, זאת אומרת, האם כתוב כאן "ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם", ומכאן יש ראייה לתחיית המתים, או "וקם העם הזה וזנה". בספר נתיב ישר לר' אברהם הורביץ שואל, מה ההוא אמינא שהפסוק אומר "שוכב עם אבותיך וקם", אם נקרא כך, מה תהיה המשמעות של המשך הפסוק "העם הזה וזנה"? ומתרץ, לחז"ל היה הכרח מהמילה "וקם". כי אם נאמר שהכוונה היא "וקם העם הזה וזנה", אפשר היה לדלג לגמרי על המילה "וקם", ומה היה חסר אם היה כתוב בפסוק "הנך שוכב עם אבותיך וזנה העם הזה". אבל אם נאמר שהמילה שייכת לחצי הראשון של הפסוק, יש לה משמעות. וזה מה שהכריח את חז"ל לומר שהמילה הזאת נקראת עם שני חצאי הפסוק, גם כפשוטו וגם רמז לתחיית המתים.

"וקם העם הזה וזנה" (ל"א - ט')

לכאורה התורה קוראת לזה קימה, הרי זה ירידה ממש? אלא הפירוש, "וקם העם", העם יעמדו בראש, ולא המנהיגים ידריכו אותו, אלא העם ינהל את המנהיגים, "וזנה", יתדרדרו עד שאול תחתית.

"וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ" (ל"א - ט')

כתב רבנו אפרים, שמעתי שרבנו תם שאל לבעל החלום אם נרמז ישו ומרים אמו בתורה, והשיבו לו בחלום "אלהי נכר הארץ" בגימטריה ישו ומרים.

"והסתרתני פני מהם והיה לאכול" (ל"א - י"ז)

"הן קרבו ימיך למוות", כיו שלא הניח בן כמותו, ושייך בו לשון מיתו, אבל לאחר שאמר לו "קרא את יהושע וכו' ואצונו", וא"כ יש למשה רבנו תלמיד הראוי למלא את מקומו, שייך במיתתו לשון שכבה, לכן אמר לו אחר כך "הנך שוכב עם אבותיך".

"ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למוות קרא את יהושע וכו' ואצונו" (ל"א - י"ד)

הנצי"ב בספרו "העמק דבר" מסביר, מדוע הקדימה התורה "הן קרבו ימיך למוות" לציווי הקב"ה ליהושע, הרי ציווי זה יכל לצוותו לפני זה, או לא לאחר מות משה רבנו? ומתרץ, הגמ' בבבא בתרא [ע"ה]: אומרת, זקנים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה, שכשם שאור הלבנה ניוון מהשמש, כך אור יהושע בא מכוחו של משה רבנו, וכשם שהלבנה אינה זורחת רק כשהשמש מתחילה לשקוע, כך יהושע לא היה יכול לזרוח בעוד אורו של משה זורח. ולכן משה רבנו גער ביהושע פעמיים, הראשונה במעשה העגל, ובשניה כשאמר "אדוני משה כלאם", שכל זמן שמושה רבנו הנהיג את הדור, לא היה עדיים מקומו של יהושע בהנהגה, ורק כשאור משה התחיל לשקוע, החל אורו להזריח. לכן אומרת התורה "הן קרבו ימיך למוות" וזהו הזמן שתתחיל להעביר את אורך ליהושע, לכן "קרא את יהושע והתייצבו באוהל מועד".

"ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למוות קרא את יהושע והתייצבו באהל מועד

ואצונו וילך משה ויהושע ויתייצבו באוהל מועד" (ל"א - י"ד)

כתוב במדרש רבה, משנסתלק עמוד הענן, הלך משה אצל יהושע ואמר לו, מה אמר לך הדיבור? אמר לו יהושע: כשהיה הדיבור נגלה עליך, יודע הייתי מה מדבר עמך?! אותה שעה צעק משה "מאה מיתות ולא קנאה אחת". שואל הגאון מוילנא, מדוע באמת לא רצה יהושע לגלות למשה מה אמר לו הדיבור? והתירוץ, אותם הדברים ממש אמר הקב"ה ליהושע על מנת שיאמר למשה, שהרי משה ביקש להישאר בחיים בתור תלמידו של יהושע. ציווי הקב"ה על יהושע לומר לו כדברים האלה, כדי שמושה רבנו ירגיש היטב כמה קשה הדבר ליהפך מרב לתלמיד, כי אז כבר יסכים למוות, שכן מוטב "מאה מיתות ולא קנאה אחת".

"הן קרבו ימיך למוות" (ל"א - י"ד)

בספר "להתעדרן באהבתך" מביא שה"אמרי חיים" מסר שיעור מוסר מספר השל"ה, ואמר בשם ה"אמרי נועם", שהמסורה אצלנו כותב, בחמשה מקומות מופיעה המילה "הן". א'. "הן קרבו ימיך למוות". ב'. "הן אני עין יבש" [ישעיהו י"ו - ג]. ג'. "הן אני ערל שפתיים" [שמות י"ז - ד]. ד'. "הן אני נשארתי לבדי" [ישעיה מ"ט - כ"א]. ה'. "הן אני כפיך לאל" [איוב ל"ג - ו]. וכך הוא ההסבר: "הן קרבו ימיך למוות", יהודי זקן שוכב במיטתו ורואה כי ימיו כלים והגיע עיתו לפרוש מהעולם, ועושה חשבון נפש לעצמו, מה יהיה איתו אחרי שתעלה נשמתו למרומים. הוא שוכב ומסתכל סביבו וחושב, כל ימי השקעתי כספי וזמני ליפות את ביתי ברהיטים ובחפצים יקרים, והם עונים לו "הן אני עין יבש". הוא חושב על בניו, שבצעירותם שלח אותם ללמוד השכלה כדי שיצאו רופאים, מהנדסים ומדענים, ועכשיו הוא חושש שמא גם פרק משניות לא יוכלו ללמוד לעילוי נשמתו, והם עונים לו "הן אני ערל שפתיים", הרי לא שלחת אותנו ללמוד בחיידר או בשיבה ואיננו יודעים איך ללמוד פרק משניות. סופק האב את כפיו ואומר, הוי "הן אני נשארתי לבדי", אין מי שיגיד עלי קדיש בבוא היום. אבל בפנית החדר יושב נכד קטן, שאביו שלח אותו ללמוד תורה, והוא אומר לסבו: "הן אני כפיך לאל",

הוא? שאל האורח כאן גר עורך דין, ענה שאל האורח, איך יתכן שעורך דין גר בוילה יפה, ואילו הרב גר בדירה פשוטה ודלה? מדוע אינך מבין? ענה לו ה"אור שמח", הלא הוא מתפרנס מצרות של יהודים, וכאלו יש הרבה, אך אני מתפרנס משמחות של יהודים, וכמה יש כאלה?

"ואנכי הסתר אסתיר" (ל"א - י"ח)

כותב החידושי הרי"ם, אם יודעים ומרגישים שיש הסתר, אין זה הסתר והאסון הוא לא כל כך גדול, כי אז באים געגועים וכיסופים לגילוי שכינה, וזה פורץ ובוקע את כל הגדרים והפרגודים והמחיצות, ואין לך תשובה יותר גדולה מזו. הצרה היא שה"הסתר" הוא בהסתר, שלא מרגישים שיש הסתרת פנים, חכמת נבונים נסתרה, אין דרישה לאלוקים, ואין חפץ וצורך בחסד עליון וזוהר שמים, וזהו "ואנכי הסתר אסתיר", את ההסתר אסתיר מהם, אטמטם את ליבותיהם ואקחה את רגשותיהם שלא ירגישו שנוגה אלוקים חסר להם.

"ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא" (ל"א - י"ח)

שואל הספורנו, בפסוק הקודם נאמר כי בראות ישראל את הצרות הניתכות עליהם, אומרים הם "הלא כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה", אבל האמת שטעות בידם, כי בכל מקום שהם נמצאים, גם השכינה שרויה עמהם, אלא "ואנכי הסתר אסתיר פני" מלהצילם. והסיבה: "על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים", היינו, בזמן הצרות שבאות עליהם בגלל החטאים שלהם, הם לא חוזרים בתשובה ובתפילה לקב"ה, אלא פונים להימלט באמצעות עובדי עבודה זרה.

"ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא" (ל"א - י"ח)

המגיד ממזריטש הלך פעם בגן ציבורי, והנה הגיע לאזניו קול בכי דקיק. הלך המגיד בעקבות הקול, ומצא באחת מפיינות הגן ילדה קטנה עומדת וממרת בבכי. מדוע זה תבכי? הילדה התקשתה לענות והמשיכה לבכות. בין שברי הבכי המילים, הבין המגיד, היא שיחקה מחבואים עם חברותיה, אך הן הלכו לביתן וכלל לא חיפשו אחריה. "אינך צריכה להצטער", אמר לה המגיד, "לכי גם את הביתה". כשהלכה, פרץ המגיד עצמו בבכי, נשא עינו לשמים ואמר: "ריבונו של עולם, אתה הסתרת מאיתנו, כמו שכתוב "ואנכי הסתר אסתיר", חשבת שנבוא לחפש אותך, אבל אנחנו בעוונותינו אפילו איננו מחפשים. מה אתה עושה אפוא ריבונו של עולם, אתה עומד ובוכה, כמו שירמיהו אמר [י"ג - י"ז] "במסתרים תבכה נפשי", אבל אבא, למרות שלא מגיע לנו, ועל אף שאיננו ראויים לרחמך, בכל אופן אנו עומדים ומתחננים, אנא ממך, אל תמתין עד שנבוא לחפש אחריך, אנא בוא לביתך לירושלים עיר הקודש".

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (ל"א - י"ט)

כתב ה"חפץ חיים", מצוה זו של כתיבת ספר תורה היא המצווה האחרונה בתורה, והציווי נאמר לאחר שנאמר בפסוק הקודם "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא", ללמדנו, שאפילו בזמן "הסתר פנים", גדול כוחה של התורה הקדושה להגין ולהציל מכל צרה ויגון, כמו בדורנו אנו, דור של "הסתר פנים", מ"מ התורה מפיצה את אורה, למען נדע את הדרך בה נלך, כמו שמשלו הז"ל במסכת סוטה על הפסוק "כי נר מצוה ותורה אור", שעל ידי אור התורה ניצל מן הפחים והבורות וכל המכשולות של חשכת הגלות. ומסיים החפץ חיים את דבריו ואומר: וביחוד בעת צרה ויגון כזו שעם ישראל נמצא בתוכה, שמחוץ

כתבו רבותינו בעלי התוספות, זהו דרך חיבה כדאם שחטא לו בנו, ואומר לרבו להלקותו, והוא אינו יכול לראות בצרת בנו, שרחמיו עליו, ומסתיר פניו שלא יראה בהכאת בנו.

"ומצאוהו רעות רבות וצרות" (ל"א - י"ח)

כתב בספר "נחל אליהו", "רעות" בגימטריה תרע"ו, אז היתה מלחמת העולם הראשונה, ו"צרות" בגימטריה תש"ב, אז החלה ההשמדה במלחמת העולם השנייה. וכעין זה כותב ששמעתי על הפסוק ב"שיר השירים" "איכה תרעה איכה תרביץ בצהריים", "איכה" מרמז על הפורענות וה"צהריים" מרמז על סוף הגלות ו"תרעה" בגימטריה תרע"ה "תרביץ" בגימטריה תש"ב.

"ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה" (ל"א - י"ח)

בהקדמה לסרו "אבי עזרי" על הרמב"ם לסדר נשים נזיקין, שואל הרב שך, הרי הפסוק מתחיל על "רעות רבות וצרות", ואילו בסופו כתוב "מצאוני הרעות האלה", לאן נעלמו הצרות? ומתריץ, "רעה" היא גוף הרעה עצמה, ו"צרה" היא מלשון "צר", וכמו שהתרגום אונקלוס מפרש "ועקן" לשון "מועקה" המכבידה על האדם בבוא עליו צרה עד שעולנו חשך בעדו, חוץ מהייסורים שיש לו. למצב זה הגיע אדם המחוסר באמונה בקב"ה, אבל למי שיש יראת שמים ומאמין בהשגחה פרטית, אז הרעות אינן צרות, ואין שום דבר המעיק עליו, וכמו שאמר דוד המלך [תהילים כ"ג - ד] "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירע רע כי אתה עמדי". ולכן, מכיון שהאדם אמר "הלא כי אין אלוקי בקרבי", ממילא בטלו ממנו הצרות והמועקות, ונשאר רק עם הרעות, לכן כתוב "מצאוני הרעות האלה".

"ואמר ביום ההוא הלא כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה" (ל"א - י"ח)

כותב השפת אמת בשם הרבי ר' בונים, עצם האמירה שאין אלוקי בקרבי, היא אש, היא חטא ומסבב את הרעות, כי צריך כל איש מישראל להאמין שהקב"ה בקרבו, שכשייש הרעות שכינה לא תיתכן כל פגיעה רעה, כמו שכתוב "וראו כל עמי כי שם ה' נקרא עליך ויקראו ממך". אבל כשאדם מאבד מבטחו בקב"ה ואומר כי אין אלוקי בקרבו, על ידי זה מצאוני הרעות, ולכן צריך האדם להתאזר בבטחון בה', ולהאמין כי הוא גר תמיד בתוכנו - "כי לא יטוש ה' את עמו ונחלתו לא יעזוב".

"ואמר ביום ההוא הלא כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה" (ל"א - י"ח)

שואל ה"כתב סופר", אם הוא חדור אמונה בהשגחה הפרטית ומאמין שכל הרעות האלה מצאוהו על כי אין אלוק בקרבו, למה שהקב"ה לא ימחל לו, ומדוע מגיע לו עונש כבר "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה"? ומתריץ, אין זאת כי הוא אומר את הדברים "ביום ההוא" בלבד, ביום שבאה אליו הרעה, אבל משנחלץ ממנה הריהו שוכח מה שקרה לו אתמול ומה שהוא הבטיח.

"מצאוני הרעות האלה" (ל"א - י"ח)

בחשכת הגלות סובלים היהודים מצרות וגזרות הניתכות עליהם חדשים לבקרים, והרעות הרבות מכבידות עליהן את עולן. מסופר, אל ר' מאיר שמחה מדווינסק הגיע אורח, ובדרכם לבית הכנסת עברו ליד בית מפואר. של מי הבית

תשכל חרב ומחדרים אימה, עלינו להחזיק במעוז התורה ביותנו, ולהאיר החשכה והעלטה שבאה בעקבות הסתר פנים שאין כמוהו.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (ל"א - י"ט)

השפת אמת כותב: שיטת הרמב"ם בהלכות ספר תורה [פ"ז - הל"א] שיש מצוה על כל אחד ואחד לכתוב ספר תורה לעצמו, שכתוב "ועתה כתבו לכם את השירה", והטור בורה דעה [סימן ע"ה] כתב בשם אביו הרא"ש, שדין זה לא נאמר אלא בדורות הראשונים שכתבו ספר תורה והיו לומדים בה, אבל כיום שכותבים ומניחים אותה בארון הקודש, מצוות עשה לקנות ספרים וללמוד בהם, כי מצוות כתיבת ספר תורה היא בשביל לעמוד בה, ועל ידי הגמרא ופירושה ידע פירוש המצוות והדינים על בוריים, עיי"ש. כותב ה"שפת אמת", אולי זה מרמזו כאן, **"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת"**, עכשיו אתם צריכים לכתוב את השירה הזאת, שזוהי תורה שבכתב, אבל בזמנים מאורחים, במצבים שונים, מצוה יותר לכתוב תורה שבעל פה.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (ל"א - י"ט)

הגמרא בסנהדרין [כ"א:] אומרת, אמר רבה, אע"פ שהניחו לו אבותיו ספר תורה, מצוה לכתוב משלו, שנאמר "ועתה כתבו לכם את השירה". כותב ה"כתב סופר", רמז רמזו לנו אבותינו, שלא תהיה התורה אצל האדם כמצוות אנשים מלומדה, אלא כל אחד ואחד יקבלה על עצמו מחדש, כאילו עומד הוא בהר סיני, לכן מצווה היא שיכתוב ספר תורה משלו דווקא. וכן נרמז כאן, שהאדם לא יסתפק בתורה שקיבל ממוריו ורבותיו, אלא יחדש בה משלו, כי לכל אחד ואחד חלק בתורה, ומקום הניחו לו להתגדר בה, כמו שאמרה המשנה באבות: והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (ל"א - י"ט)

הגמ' בסוטה [ל"ה:] אומרת, מפני מה נענש דוד, מפני שקרא לדברי התורה "זמירות". שואל הגאון, מה היה חטאו שקרא לדברי התורה "זמירות", הלא התורה עצמה קוראת לתורה "שירה"? אלא, יש הבדל בין "זמירות" ל"שירה", זמירות הן דבר קצוב ומוגבל של מילים, אבל "שירה" היא הבעה והשתפכות הנפש, ללא גבול וקצבה, לכן קרויה התורה "שירה".

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (ל"א - י"ט)

שואל הרב שך, אם הכוונה לכתוב התורה, מדוע לא נאמר במפורש "כתבו לכם את התורה הזאת"? ומתוך, לאחר התוכחה הנוראה שבפרשת "כי תבוא", ואנו רואים את מצבינו כיום, לכאורה אין מקום לומר שירה עד ביאת הגואל, אבל שירה אחת עדיין נשארה לנו, והיא שירת התורה, כי התורה היא השירה שלנו והיא החזיקה אותנו גם במצבים הקשים ביותר.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל" (ל"א - י"ט)

את התורה צריכים ללמוד. אומר הגאון מוילנא: כתוב [קהלת ג'] שלמה המלך מפרט את כל ה"עתיים", כולם כתובים עם ל' כמו "עת ללדת ועת למות", חוץ מאשר מקומות בודדים, "עת ספוד ועת רקוד" [ג' - ד']. האות ל' מסמלת את התורה, לימוד. בתורה הייבים ללמוד כל הזמן, אבל הגמ' בכתובות [ע"ט:] שואלת "כיצד מרקדין לפני הכלה", מבטלים תורה כדי לשמח חתן וכלה. האבל גם הוא פטור. לכן, "עת ספוד ועת רקוד" כתובים ללא למד. בפסוק ה' כתוב "ועתה כנוס

אבנים", כנוס אבנים" הכוונה שהוא אוסר מובות. אבל כתוב ברש"י, לא נמצאת התורה לא בסחרנים ולא בתגרנים", ולכן כתוב ללא למד. "עת מלחמה ועת שלום" [פסוק ה:], "עת מלחמה", כתוב כי המלאך בא אל יהושע ואמר לו: למה לא למדתם תורה בלילה, אבל על הזמן שנלחמו, על זה המלאך לא היתה שאלה, סימן שבזמן מלחמה פטורים מהלימוד. "ועת שלום", התקינו שיהא אדם שואל את חברו בשם, שנאמר שבועו אמר לקוצרים "ה' עמכם" [רות ב' - ד'], ואומר "עת לעשות לה' הפרו תורתך" [תהילים ק"ט - קנ"ו], לכן "ועת שלום" ללא למד, כי "הפרו תורתך".

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל" (ל"א - י"ט)

בספר יהושע [ה' - י"ג:] כתוב "ויהי בהיות יהושע ביריחו (יחד עם בני ישראל) וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו וילך יהושע ויאמר לו הלנו אתה אם לצרינו ויאמר לו כי אני שר צבא ה' עתה באתי". מדוע בא המלאך עם חרב שלופה ליהושע, ומה היה המושא ומתן? מסבירה הגמרא [בבלי ג:], המלאך האשים אותם בשני דברים, ראשית: אתמול ביטלתם קרבן התמיד של בין הערביים, ושנית: עכשיו בלילה אתם לא נלחמים, והיה לכם א"כ לעסוק בתורה. שאל אותו, על איזה מהם באת? ענה לו המלאך "עתה באתי", על העוון של עכשיו, ביטול תורה. וקשה, איך משמע מהפסוק כל המושא ומתן שהגמרא למדה? מסביר התוספות, המילה "לנו" היא קיצור הפסוק "תורה ציווה לנו", וזה ששאלו יהושע, האם באת "לנו", על ביטול תורה, "אם לצרינו", או האם באת על זה שלא הקרבנו קרבן התמיד שמציל אותנו מצרינו. ענה לו המלאך "עתה באתי", על ביטול תורה הנרמזת במילים "עתה", כמו שכתוב בפרשתנו "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת". עד כאן דברי התוספות. שואל הרב מפוניבז', אם בשאלה רמז ל"לימוד התורה" בפסוק "תורה ציווה לנו מורשה", למה א"כ בתשובה רמז את לימוד התורה בפסוק אחר "ועתה כתבו לכם"? ותירץ, המלאך ענה ליהושע, לא רק שבאתי לרמז לכם על ביטול התורה, אלא באתי לרמז לכם איך הגעתם לכך? למצב הזה: נכון שאם אתם מסתכלים על התורה בתור ציווה, תורה ציווה לנו משה, אז יכול להיות שיש לכם קשיים ותירוצים של מלחמה, אבל אם אתם הייתם מסתכלים על התורה כמו "שירה" - "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", כשזוהי שירה ועונג, לא מבטלים מהתורה, אין שום קשיים, זה תענוג.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם" (ל"א - י"ט)

בספר "ליקוטי בתר ליקוטי" כתב: אפשר לומר בדרך צחות, "כתבו לכם", כי על פי הרוב, כתיבת ספר תורה היא על ידי עשירים, אבל את קיום התורה והלימוד עוזבים עבור עניים, כאילו שהם פטורים מזה. ולכן מזהירה התורה "ועתה כתבו לכם", כלומר, עבורכם ולמענכם, למען תקיימו ותלמדו גם אתם את התורה, לתכלית זו כתבו, לא רק עבור עניים.

"ועתה כתבו לכם את השירה הזאת וכו' למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל" (ל"א - י"ט)

מצאו פעם באמצע השדה ספר תורה שהיה מושלך בביזיון, והסתפקו בו מי כתב אותו, גוי או מין שדינו שיגנו או ישרף, כמבואר בשו"ע יור"ד [רפ"א], או ישראל וכשר הוא. שאלו את ר' עקיבא איגר, וענה בחוכמתו, כידוע, מנהג ישראל תורה היא, והמנהג, שבהכנסת ספר תורה מכבדים הרבה אנשים בכתיבת האותיות האחרונות בפרשת "וזאת הברכה", וכשהרבה אנשים

כותבים, האותיות אינן דומות אחת לשניה, ולכן צריכים להסתכל על השורות האחרונות, אם הם לא דומות סימן שישראל כתבו והוא כשר, ואם הן דומות, וכן לכתב שבכל הספר, יש לחשוש שגוי או מין כתבו ויגנו. לפי"ז הסביר ר' שלמה מרדכי מביאן את הפסוק לפנינו "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", שישתדלו לזכות במצוות כתיבת האותיות בהכנסת ספר תורה "למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל", שע"י כך שהאותיות ב"שירה", בשורות האחרונות יהיו כתובים מהרבה בני אדם, וממילא לא יהיו דומות זה לזה, אזי יהיה סימן בדבר שהספר נכתב בכשרות ע"י ישראל.

"ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם" (ל"א - י"ט)

בברכות התורה אנו מברכים "וחיי עולם נטע בתוכנו", מהו הלשון "נטע"? בספר "בהיות הבוקר" כותב, הדבר בא ללמדנו, שעיקר גדול הבנים הוא על ידי שמשגיחים עליהם בקטנותם ובנערותם, כמו שכתוב במשלי [י"ב-ו] "חנוך לנער על פי דרכו", ואז מובטח שגם "כי יזקין לא יסור ממנה". דומה הדבר לנוטע אילן, שבתחילתו הוא חלוש וכל רוח קלה באה ועוקרתו, וכדי לחזקו ולשומרו, מציבים בצידו עצים. כעבור זמן, כשהאילן מתחזק ושורשיו העמיקו בארץ, מוציאים את העצים שבצידו והוא "ניצב על תילו" ללא סמיכה. והוה שמברכים "וחיי עולם נטע בתוכנו", שהאדם הוא כמו בנטיעה, ואם נשגיח על הילדים בצעירותם, כשה"נטיעות רכות", נזכה לחיי העולם הבא.

"ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם" (ל"א - י"ט)

הרב דסלר כותב: משל למה הדבר דומה, אדם בריא לא צריך להאכיל אותו, אבל מי שהא קטן או חלש, זקוק לאחרים שיאכילוהו, אבל גם הם, ביכולתם רק לשים את המאכל בפיו, אבל לבלוע אותו, צריך הוא בעצמו. כך אחרי מתן תורה, שלח הקב"ה את משה רבנו לתת לבני ישראל ללמדה "שימה בפיהם", אבל לבלוע אותה לתוך ליבנו ולנשמתנו, זה תלוי רק בנו.

"למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל" (ל"א - י"ט)

שואל המלבי"ם, מדוע התורה כותבת "למען תהיה לי השירה הזאת לעד", וכי זקוק הקב"ה לעדויות, והרי עדות זו כלפי ישראל מכוונת? ומתריך במשל, מלך ששיחרר את עבדו מבית הסוהר לאחר ישוב שם בעוון גניבה, ומינהו לשמור על אוצרותיו, אך מכיון שהכיר המלך טיבו של עבד זה שהיה גנב בתחילה, והיה יסוד להניח כי יכשל שוב בגניבה ויתחייב מיתה, כתב לזיכרון בספריו כי העבד הזה היה גנב. האנשים חשבו כי המלך כתב זאת כדי להתרות בעבד, שאם יחזור ויגנוב יענש בכפלים, אבל האמת, המלך כתב את זה לעצמו כדי לזכור שלא להעניש את העבד בעונש חמור אם יגנוב, משום שהרי ידע מלכתחילה כי גנב הוא מטבעו, ואם בכל זאת בחר בו לשמור על אוצרותיו, אין הוא יכול לבוא בטענות רק לעצמו אם ימצא אותו גונב.

כיוצא בזה, הקב"ה כתב את השירה לעדות בשביל עצמו, לְעַד שלא יגיע להם עונש חמור אם יחטאו, כי הרי מלכתחילה ידע שסופם לחטוא - "כי ידעתי את יצרו", ואם בכל זאת בחר בהם להיות לו לעם סגולה, אין הוא יכול לבוא אליהם בטענות חמורות.

"והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות" (ל"א - ב"א)

הגמ' בחגיגה [ה:] אומר, ר' יוחנן, כשהיה מגיע לפסוק זה היה בוכה, "והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות", אמר: עבד שרבו ממציא לו רעות וצרות, וכי

תקנה יש לו. שואל ר' מאיר שפי"א מ' מדוע ר' יוחנן בכה דווקא בפסוק זה? ועוד קשה, הרי יש תקנה לעבד שרבו מייסרו, שיוצא בשן ועין, וא"כ יש באמת תקנה בייסורין? ומתריך, הגמ' מתכוונת לדברי ר' יוחנן בברכות [ה:] "יסורין ממרקין עוונותיו של אדם ק"ו משן ועין" שעבד יוצא בהן לחירות, שהרי כשהאדון מוציא לעבדו שן ועין והעבד תובע אותו לבית הדין, הרי בוודאי שיפסקו הדיינים שהעבד יוצא לחירות, אבל אם העבד יספר שהשן נפלה לו כי נתקל בעץ, ברור שטענה זו לא תשחרר אותו. לכן טען ר' יוחנן שעוונות ממרקים רק אם הוא מכיר שהייסורין מגיעים אליו מהשמים כדי למרק עוונותיו, אבל אם תולה את יסוריו במקרה כי נתקל בעץ ולכן באה לו הצרה הזאת, ודאי לא יטהרוהו הייסורין מחטאיו. ולכן בכה ר' יוחנן דווקא, "עבד שרבו ממציא לו יסורין", אם מודה העבד שרבו הוא שמייסרו, "כלום תקנה יש לו", היינו בוודאי יש לו תקנה (לשון "כלום יש לו" משמעותה אין ספק שיש לו תקנה), אבל אם תולה הצרות במקרה ולא מאיתו יתברך, הרי מתייסר הוא בחינם.

"והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות" (ל"א - ב"א)

רבי מנדל מרינוב אמר: רבש"ע, אל תמליח יותר מידי! יותר מידי מלח מקלקל את הבשר, ויותר מידי ייסורים לא ייטיבו אותנו, רחם נא אפוא ואל תמליח יותר מידי.

וסנגורם של ישראל, רבי לוי יצחק מברדיצ'ב היה רגיל לומר, רבש"ע! גאל את עמך ישראל כל זמן שהם יהודים, ואם לאו, תצטרך לגאלם כשהיו חלילה גויים.

"והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפנינו לעד" (ל"א - ב"א)

אומר על כך המלבי"ם, התורה מייעצת עצה לישראל איך הם ילמדו על עצמם סגוריה כשהקב"ה מענישם על חטאיהם. "והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות", בשעה שייבואו לא עלינו צרות על עם ישראל, "וענתה השירה הזאת לפנינו לעד", יבאו נא כעדות וכלימוד זכות "את השירה הזאת" שבפרשת האזינו, "כי לא תשכח מפי זרעו", ואל נא ישכחו לטעון "כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום בטרם אביאנו אל הארץ", שאף על פי שהקב"ה ידע שבני ישראל עתידים לחטוא לפניו, עם כל זאת הסכים להביאם לארץ ישראל, ואם כן, הרי שהבטחה שנתן קיימת ועומדת ועליו להחזירם ולהביאם לשם.

הרבי ר' בונים לימד סגוריה על עם ישראל, וכך אמר: הבטחת לנו ע"י רבותינו ש"אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב", והרי גלוי וידוע לפניך שאם נצטרך לחכות ל"כולו זכאי" מי יודע אם אי פעם נגיע לכך! ובכן, ברי שבסופו של דבר על כורחה תבוא הגאולה בדרך האחרת, ב"דור שכולו חייב", וגם אף דרך זו מתמשכת כל כך, הרי זה ודאי משום שעוד מצויים בכל עיר כמה יהודים יראים ושלמים שלא הגיעו חלילה למדרגה של "כולו חייב" ובגללם הגאולה מתעכבת. ושואל אני ממך, ריבוננו של עולם: מה איכפת לך שעדיין מצויים כמה יהודים יראי שמים, ומפני מה היה מעכב בגללם את הגאולה.

"והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפנינו לעד" (ל"א - ב"א)

לכאורה הלשון "והיה" אינה מתאימה כאן, שהרי חז"ל אומרים אין "והיה" אלא לשן שמחה, מה שמחה יש כשתמצאנה אותו רעות רבות וצרות? בשם ר' יצחק ידידיה פרנקל, רבה של תל אביב, מובא פנינה מופלאה על פי המובא בפתיחה לאיכה רבה: אמר אברהם לפני הקב"ה, רבש"ע, מפני מה הגלית את

בניך ומסרתן בידי האומות והרגום בכל מיני מיתות משונות, והחדרת את בית המקדש, מקום שהעליתי את יצחק בני עולה לפניך? אמר לו הקב"ה לאברהם, בניך חטאו ועברו על כל התורה, ועל כ"ב אותיות שבה. אמר אברהם לפני הקב"ה, ריבונו של עולם, מי מעיד בהם בישראל שעברו את תורתך? אמר לו, תבוא תורה ותעיד בהם בישראל. מיד באה תורה להעיד בהם: אמר לה אברהם, בתי, את באה להעיד בהם בישראל שעברו על מצוותיך ואין לך בושת פנים מפני, זכרי יום שהחזירך הקב"ה על כל אומה ולשון ולא רצו לקבלך, עד שבאו בני להר סיני וקיבלו אותך וכיבדוך, ועכשיו את באה להעיד בהם ביום צרתם. כיון ששמעה תורה כך, עמדה לצד אחד ולא העידה בהן. אמר לו הקב"ה לאברהם, יבואו כ"ב אותיות, ויעידו בהן בישראל. מיד באו כ"ב אותיות, באה א' להעיד שעברו על התורה, אמר לה אברהם, א', את ראש לכל האותיות ובאת להעיד לישראל ביום צרתם? זכרי יום שנגלה הקב"ה על הר סיני ופתח בך "אנכי ה' אלקיך" ולא קיבלוך אומה ולשון אלא בני ישראל, ואת באת להעיד בבני? מיד עמדה א' לצד אחד ולא העידה בהן.

"כי ידעתי את יצרו" (ל"א - כ"א)
 שלמה המלך בקהלת [ד' - י"ג] מננה את היצר הרע "מלך זקן וכסיל", לכאורה היצר הרע רחוק מכסיל, אדרבה, בכוחו ללכוד ברשתו אף את החכם הגדול ביותר, שהרי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא? אומר החפץ חיים, הוא קרוי כסיל בגלל "אומנותו", כשם שהסנדלר נקרא כך על שם מלאכתו ה"סנדלרות", וכן החייט המתעסק בחייטות, כך היצר הרע קרוי כסיל על שם מלאכתו שהיא ה"כסילות", לגרום לבני אדם להשתטות בחטא הכסילים.

"ויכתוב משה את השירה הזאת ביום ההוא" (ל"א - כ"ב)
 כותב האלשיך - בחז"ל מבואר שבאותו יום כתב משה רבנו את כל התורה כולה מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל", ויש שאמרו כי י"ג ספרי תורה כתב ביום זה. שואל האלשיך, לשם מה היה צורך בנס הגדול הזה, לכתוב את התורה כולה ביום אחד? ומתריך, משה רבנו רצה למנוע מהם פתחון פה, שיגידו: על מה אתה מוכיח אותנו שאנו עוברים על דברי תורה, והרי אין לנו אלא עשרת הדברות שנכתבו ב"אצבע אלקים", או לחילופין, יאמרו שאין חיוב שאר המצוות דומה לעשרת הדברות. לכן כתב משה רבנו לעיניהם את כל התורה כולה ביום אחד, בדרך נס ופלא, כדי שייבנו כי התורה כולה "מכתב אלקים" היא, שהרי אין בכח אנוש לכותבה כולה ביום אחד, אלא כולה מהקב"ה נכתבה, וכשם שבלוחות הגם שנראה היה כאילו משה רבנו כותבם, אך באמת מעשה אלקים הן, כך גם כל התורה כולה.

"ויהי ככלת משה לכתוב את דברי התורה הזאת על ספר עד תומם" (ל"א - כ"ג)
 כותב ה"שפתי כהן", יש בפסוק זה שתים עשרה תיבות, כנגד שנים עשר ספרי תורה שכתב משה, חוץ מהספר השלוש עשרה שהונח בקודש הקדשים. גם הגימטריה הקנה של "תמם" עולה למספר י"ב - ת' = ארבע, מ' = ארבע.

"עד תמם" (ל"א - כ"ד)
 "תמם" בגימטריה "תלמוד", לרמז לדברי חז"ל שהקב"ה נתן למשה בהר סיני את התורה כולה, שבכתב ושבעל פה וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש.

"ויצו משה את הלויים נושאי ארון ברית ה'" (ל"א - כ"ה)
 מחלוקת גדולה נחלקו רבותינו הראשונים על מי הוטלה מצוות נשיאת הארון. ממשמעות בפרשיות בפרשת במדבר ונשא נראה לכאורה בפשטות, כי המצוה הוטלה על בני לוי. אך הרמב"ם בספר המצוות [עשה ל"ד] כותב, שמצוה זו הוטלה על הכהנים, ומה שמצינו בפרשת במדבר ונשא שהיא מוטלת על הלויים, כי מספר הכהנים היו מועט באותו זמן, לכן הוטלה באופן זמני המצווה על הלויים,

בניך ומסרתן בידי האומות והרגום בכל מיני מיתות משונות, והחדרת את בית המקדש, מקום שהעליתי את יצחק בני עולה לפניך? אמר לו הקב"ה לאברהם, בניך חטאו ועברו על כל התורה, ועל כ"ב אותיות שבה. אמר אברהם לפני הקב"ה, ריבונו של עולם, מי מעיד בהם בישראל שעברו את תורתך? אמר לו, תבוא תורה ותעיד בהם בישראל. מיד באה תורה להעיד בהם: אמר לה אברהם, בתי, את באה להעיד בהם בישראל שעברו על מצוותיך ואין לך בושת פנים מפני, זכרי יום שהחזירך הקב"ה על כל אומה ולשון ולא רצו לקבלך, עד שבאו בני להר סיני וקיבלו אותך וכיבדוך, ועכשיו את באה להעיד בהם ביום צרתם. כיון ששמעה תורה כך, עמדה לצד אחד ולא העידה בהן. אמר לו הקב"ה לאברהם, יבואו כ"ב אותיות, ויעידו בהן בישראל. מיד באו כ"ב אותיות, באה א' להעיד שעברו על התורה, אמר לה אברהם, א', את ראש לכל האותיות ובאת להעיד לישראל ביום צרתם? זכרי יום שנגלה הקב"ה על הר סיני ופתח בך "אנכי ה' אלקיך" ולא קיבלוך אומה ולשון אלא בני ישראל, ואת באת להעיד בבני? מיד עמדה א' לצד אחד ולא העידה בהן.

באה האות ג' להעיד, אמר לה אברהם: ג', את באת להעיד בבני שעברו על התורה, כלום יש אומה שמקיימת מצות ציצית שאת נתונה בראש? אלא בני! זה מה שכתוב "גדילים תעשה לך", מיד עמדה ג' לצד אחד ולא העידה כלום. כיון שראו כל האותיות שהשתקן אברהם, נתביישו ועמדו בעצמן ולא העידו בישראל. זוהי אם כן ה"והיה", זו השמחה, שהתורה תבוא ותעיד שאנו היחידים שהסכימו לקבל אותה בהר סיני, אנחנו היחידים שקיימנו מצוות ציצית, וזהו "וענתה השירה הזאת לפניו לעד".

"והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו" (ל"א - כ"א)

מסביר המגיד מדובנא במשל, לעת ערב, כשהרוכל עומד עם סליו בשוק, וכבר מכר את רוב סחורתו ולא נותרו לו אלא השאריות בלבד, והוא ממחר לביתו, הרי הוא לוקח את מעט האגסים שבסל אחד, ואת מעט השזיפים שבסל השני, ואת מעט התפוחים שבסל השלישי, מערבבם יחד, נותנם בערמה אחת ומוכרם בחצי מחיר, כיון שהוא רוצה להיפטר מהם ככל האפשר. ולפיכך "והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות", כשאתה רואה ערבויה של צרות שונות ומשונות באות ויורדות על ישראל, סימן הוא שכבר כלתה כל הסחורה, "וענתה השירה הזאת לפניו לעד" וכבר מגיעים אל השאריות, וזה הקץ ממש, עקבתא דמשיחא, וכבר נחפזים לחזור הביתה "כי לא תשכח מפי זרעו".

"וענתה השירה הזאת לעד וכו' כי ידעתי את יצרו" (ל"א - כ"א)
 הכח שברא לנו הקב"ה כנגד היצר הרע, הינו התורה הקדושה, כי הגמ' אומרת בקידושין [פ:] "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבליו". בהקשר לכך, מפורסמת התבטאותו החריפה של ה"שפת אמת": "היצר הרע אינו מפחד לא מ"חובת הלבבות" ולא מ"ראשית חכמה", גם הוא מכיר אותם. אבל עם גמרא הוא לא מתמודד, הגמרא דורשת עיון, הגמ' חבויה ומכוסה". בהזדמנות אחרת אמר, כי תורה וקדושה תלויים וקשורים זה בזה: כפי מה שאדם זוכה לתורה, כך הוא יכול להישמר בקדושה, וכפי שהוא זוכה לקדושה, כך הוא זוכה לתורה.

"כי לא תשכח מפי זרעו" (ל"א - כ"א)

אבל כאשר התרבו הכהנים, חזרה המצוה למקומה, לכהנים. הרמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות להרמב"ם [שרש שלישי] כתב, שהמצוה הוטלה על הלויים חוץ משלושה מקומות, בירדן, בהקפת יריחו ובשעת הכנסתו לבית קדשי הקדשים. לעומתם, ר' יוסף בכור שור מבאר את הפסוק כדעת הרמב"ן, שהנושאים תמיד הם הלויים, ומה שכתוב לעיל [פסוק ט'] "ויתנה אל הכהנים הנשאים את ארון ברית ה'", מפני שהציווי של הנשיאה בירדן, היה ציווי מיוחד על הכהנים כנוכח בדברי הרמב"ן.

"לקח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה'" (ל"א - כ"ו)

כותב רבי עזריאל הילדסהיימר, כדי לשמור שלא יבוא מי שיבוא וישנה את התורה שאך זה נכתבה, ושעדיין לא נחרתה בזכרוננו של העם, העמידה בקודש הקדשים, שאין בו דריסת רגל לאדם, ומלבד הכהן הגדול אחת בשנה, אסור לאיש להיכנס בתוכו.

"והיה שם בך לעד" (ל"א - כ"ו)

שואל השפתי כהן, הרי משה רבנו הניח את ספר התורה השלוש עשרה בקדש הקדשים, כדי שלא יבוא אדם לזייף את התורה, ואם ירצה לעשות כן, יהיה ספר זה לעד כי מה ששינה הוא זיפן. וא"כ, משה חושד בכשרים היה, למה לו לחשוך בכך? ומתוך, התורה עצמה כתבה להלך, שכך אמר להם משה, החשש שיקום מישהו וינסה לזייף את התורה, הוא לא מופקע ואינו חשד רחוק, "כי אנכי ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם עם ה' ואף כי אחרי מותי".

"לקח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' אלקיכם והיה שם בך לעד" (ל"א - כ"ו)

נחלקו בזה חכמי ישראל, בגמרא בבבא בתרא [ד"ה] יש מהם אומרים דף היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח ויש אומרים, מצד הלוחות היה מונח בתוך הארון [ר"ש].

כותב האדמו"ר רבי יששכר דב מבעלז, בדברי רש"י יש רמז נפלא, כידוע, כתבו המקובלים שישנם עבירות קשות שחלק מהכפרה עליהם היא להתענות פ"ד תעניות, אבל תיקון זה יתכן היה בדורות הקודמים, אבל בדורות שלנו שנחלשו הכוחות ותקפו הצרות, א"א להתענות, אין לנו שיוור אלא התורה הזאת, והתיקון הוא על ידי "דף" גמרא, עסק התורה, וסימן לדבר "דף" אותיות פ"ד. וזהו הרמז בדברי רש"י, נחלקו בו חכמי ישראל "בבבא בתרא" = "בדורות האחרונים" ישנם חילוקי דעות אך צריכים להתנהג, יש אומרים "דף" היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח ספר התורה, שהתיקון דווקא ע"י פ"ד תעניות כמו בדורות הראשונים, כי ענין הנחת ספר תורה "מבחוץ" רומז על שאין תיקון על ידי התורה. "ויש אומרים מצד הלוחות היה מונח ספר התורה בתוך הארון", היינו שהתיקון הוא על ידי עסק התורה, דהיינו דף גמרא, דזהו ענין הנחת ספר התורה מבפנים "מצד הלוחות", רמז לתיקון הנעשה ע"י התורה.

"הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם עם ה' ואף כי אחרי מותי" (ל"א - כ"ו)

שואל ה"שואל ומשיב", מה הק"ו שעשה משה רבנו, הרי הגמ' בסנהדרין [ל"ה] מספרת על אותם בריונים שהיו שכניו של ר' זירא וחזרו בתשובה לאחר שנפטרו, כשאמרו: עד היום הגן עלינו ר' זירא במעשיו, אבל משמת מי יגן עלינו, א"כ, מה הק"ו שאמר משה רבנו, כי אם בחייו המרו את פי השי"ת, בוודאי שכך יעשו לאחר מותו, אדרבה, כל זמן שחי משה רבנו, עוד יכלו לסמוך על כך

שאפילו אם יחטאו בקש הוא רחמים עין ייענשו, אבל אחרי מותו על מי יוכלו לסמוך? ומתוך, אותם בריונים, שכניו של ר' זירא, האמינו בשכר ועונש, אבל התאוה גברה עליהם, ומשמת ר' זירא התעוררו לחזור בתשובה, אבל הרשע אומר שלית דין ולית דיין, אין שום דרך שיחזור למוטב. לכן אומר משה רבנו, אם בחיי "ממרים הייתם עם ה'", כשאמרו לית דין ולית דיין, ק"ו שכך תעשו אחרי מותי.

בספר "בית יצחק" מסביר, משה רבנו הבין איך יתנהגו לאחר מותו ממצעה העגל, כי הרי אחרי שמושה בושש לרדת מההר והעם היו מסופקים אם הוא מת, היה עליהם לפנות לאהרון וחור ולשאול איך להתנהג, כי הרי כך הורה להם משה רבנו לפני שעלה להר סיני, "והנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אליהם" [שמות כ"ד - י"ד], ועם כל זאת, ברגע שחשבו שמושה רבנו איננו בחיים, מיד עשו את העגל, ומכאן הסיק משה רבנו ק"ו, כי בוודאי ינהגו כך לאחר שימות באמת. זהו שאמר להם משה "הן בעודני חי עמכם היום", היינו במעשה העגל אשר באמת הייתם חי עמכם כמו היום, ואתם כיון שהייתם מסופקים בדבר, מיד "ממרים הייתם עם ה'" ועשייתם את העגל, ק"ו לאחר מותי, כשתדעו שאני וודאי מת, בוודאי תחטאו.

רבי צבי בורנשטיין מלבוש מתוך תירוץ שלישי, יש שני סוגי עברניים, א', שכופר בתורה ואינו מאמין בקדושתה. ב', שמחדש היתר בתורה עצמה, כופר בשולחן ערוך ואומר שכוונת משה רבנו היתה כך וכך, ואילו היה משה עדיין חי היה מתיר הרבה דברים שאוסר השולחן ערוך. א"כ, בחייו של משה רבנו לא היה מקום לפירושים מסוג ב', שהרי היה אפשר לשאול את משה רבנו, והיו רק עבריינים מסוג א'. טען משה רבנו, "הן בעודני חי וכו' ממרים הייתם עם ה'", היתה כפירה מסוג א', קל חומר אחרי מותי, שימצאו גם כאלה שאומרים שכוונתי היתה אחרת ושחכמי התלמוד והשו"ע בדו הכל מליכם.

ואשר להסביר הסבר רביעי, ההדגשה הוא על עם ה' - "ממרים הייתם עם ה'", חטאם לא היה שהמרו את פי ה', כי באמת חשבו שמקיימים בזה את דברי ה', אלא שגילו פנים בתורה שלא כהלכה, ולא שמעו להסבריו של משה ששמעם מפי הגבורה. וזה המובן: "הן בעודני חי", שהרבי היה חי אתכם, "ממרים הייתם עם ה' ואף כי אחרי מותי", בוודאי תכניסו בדברי התורה דרשות של דופי.

ובשם הגאון הסבר חמישי - יש שני סוגי הנהגות של הורים כלפי ילדיהם. יש הורים המענישים על כל דבר, ויש הורים שמחכים להזדמנות נאותה לענוש. ההבדל בין שני הדרכים, שבדרך הראשונה, הילד מבין שהוא נתון לפיקוח תמידי, ולכן משתדל להטיב דרכו, ובמשך הזמן גם מתרגל להתנהג כרצון הוריו, אבל ילד שרואה שהוריו לא מענישים אותו, הוא לעולם לא יתחנך, ואם יקבל את עונשו בסוף, הוא לא יבין על מה נענש. בימי דור המדבר, היתה הנהגת הקב"ה עם עם ישראל להענישם מיד אחרי שחטאו, כך היה בחטא העגל, במתאווננים, בקברות התאוה, במעשה קורח. אבל אחרי שמושה רבנו נפטר, השתנתה הנהגה, והעונש הגיע לעיתים רחוקות, רק כאשר הגדישו את הסאה. לכן אומר משה רבנו לעם, "הן בעודני חי עמכם היום" ועונשכם היה מידי, עם כל זאת "ממרים הייתם עם ה'", הרי בוודאי קל וחומר הוא "אף כי אחרי מותי", כאשר העונש לא יהיה סמוך לחטא, "כי השחת תשחיתון", זאת מכיון "וקראת אתכם הרעה באחרית הימים", בריחוק מן העונש.

"כי ידעתי אחרי מותי" (ל"א - כ"ו)

כותב רבי שמשון מאסטרופולי, כל מקום שנאמר "אהרי", מופלג, כי כל ימי התורה הקדושה, וכידוע, הרבה מניגוניו נוצרו תוך כדי לימוד ועיון בעמקה של הלכה, משנתייבשה הסוגיה על בוריה ונתחווה כל צרכה היו הדברים שמחים ומאירים כנינתם מסיני, וניגון שכולו שמחת התורה ודבקות לנותן התורה פריץ מתוככי נשמתו, כל תירוץ וניגונו עמו. ופעם אמר, כי כמה חבל שחכמת ה"מוזיקה" שבויה בידי הגויים, ואמר, כי הגאון מוילנא רומם את ענין הנגינה, עד שאמר כי עולם הנגינה גבוה מאוד. והוסיף הראש ישיבה, כי הנאת המוזיקה היא הנאה רוחנית ואין לגוף שום שייכות לזה, כי כולו שייך לנשמת האדם. והוסיף לפרש בשם החפץ חיים, שזו כוונת הפסוק "שירו לו זמרו לו" [תהלים ק"ה - ב], שצריך לכוון ולהפנות ענין נשגב רוחני זה של שירה וזמרה אך ורק לשמו יתברך.

הושע והזקנים לא חטאו, כידוע.
"את דברי השירה הזאת" (ל"א - ל')
 בספר "ניחוחה של תורה" מביא מהגר"א מוילנא, כל החכמות נצרכות לתורתנו הקדושה וכלולות בה הגאון מוילנא עצמו ידע את כולם והזכירן ושיבחן, כגון חכמת האלגרה וחכמת המוזיקה, וכן שאר החכמות. הוא היה אומר, כי רוב טעמי התורה וסודות תיקוני הזוהר, אי אפשר לדעת אותם בלעדי חכמת המוזיקה, ועל ידה יכולים בני אדם למות בכלות נפשם מנעימותיה, ויכולים להחיות המתים בסודותיה הגנוזים בתורה. הוא אמר, כמה ניגונים וכמה מידות הביא משה רבנו מהר סיני, והשאר מורכבים. הרב וולבא היה אומר, כי שיריו

אִשֶׁת חַיִל מִי יִמְצָא וְרַחֵק מִפְּנִינִים מִכָּרָה: בְּטַח בָּהּ לֵב בְּעֵלָה וְשֶׁלֶל לֹא יִחָסֵר: גְּמַלְתָּהּ טוֹב וְלֹא רָע כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ: דְּרָשָׁה צָמְרָה וּפְשָׁתִים וְתַעֲשֶׂה בַחֲפִץ כַּפְּיָה: הֲיִתְּהָ כְּאֵנִיּוֹת סוֹחֵר מִמְּרַחֵק תָּבִיא לַחֲמָה: וְתִקֵּם בְּעוֹד לֵילָה וְתַתֵּן טָרֶף לְבֵיתָהּ וְחֵק לְנַעֲרֹתֶיהָ: זָמְמָה שָׂדֵה וְתַקְחָהּ מִפְּרֵי כַּפְּיָה נִטְעָה פָּרִם: הֲנִגְרָה בְּעוֹז מְתַנְיָה וְתִצְמִץ וְרַעוּתֶיהָ: טְעַמָּה כִּי טוֹב סִחְרָה לֹא יִכְבָּה בְּלֵילָה נְרָה: יָדִיהָ שֶׁלְּחָה בְּפִישׁוֹר וְכַפְּיָה תִּמְכּוּ פְּלֹךְ: כִּפְּהָ פָּרְשָׁה לְעֵנִי וְיָדֶיהָ שֶׁלְּחָה לְאַבְיּוֹן: לֹא תִירָא לְבֵיתָהּ מִשְׁלֵג כִּי כָל בֵּיתָהּ לְבַשׁ שָׁנִים: מְרַבְּדִים עֲשֵׂתָהּ לָהּ שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁה: נוֹדַע בְּשַׁעֲרִים בְּעֵלָה בְּשִׁבְתָּו עַם זְקֵנֵי אֶרֶץ: סִדִּין עֲשֵׂתָהּ וְתִמְכֹר וְחָגוֹר נָתַנָּה לְכַנְעֵנִי: עֹז וְהִדְרָה לְבוּשָׁה וְתִשָּׁחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן: פִּיָּה פִתְחָה בְּחִכְמָה וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָה: צוֹפְיָה הִלִּיכוֹת בֵּיתָהּ וְלָחֵם עֲצָלוֹת לֹא תֹאכַל: קָמוּ בְנֵיהָ וַיֵּאֲשְׁרוּהָ בְּעֵלָה וַיַּהֲלֵלָהּ: רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חַיִל וְאֵת עֲלִית עַל פְּלָנָה: שִׁקְרָה חַח וְהִבֵּל הִיפִי אִשָּׁה יָרָאתָ ה' הִיא תִתְהַלֵּל: תִּגְנוּ לָהּ מִפְּרֵי יָדֶיהָ וַיַּהֲלֵלוּהָ בְּשַׁעֲרֵי מַעֲשֵׂיהָ:

לע"נ הצדקת זוהרה צברי אשת סבא קדישא חסידא רבי עמרם צברי זצ"ל בת הגה"צ רבי חסן דאוד זצ"ל שנפטרה בשיבה טובה ומופלגת י"ח באלול תשע"ז

נערך לדפוס לע"נ המחנך
רבי דוד בן רבי חיים הכהן עדני זצ"ל
גלב"ע כ"ח בניסן תשע"ד.

לרפואת רעייתו הרבנית
סגולה בת שרה זוהרה תחי'

ולע"נ אחיו בעל-הייסורים
ראש ישיבת נתיב השבים באר-שבע
הגה"צ רבי שלום בן רבי חיים הכהן עדני זצ"ל
גלב"ע כ"ו בניסן תשע"ו.

הזכויות שמורות למחבר
הרב יוסף זריצקי שליט"א

דרוש חכם לב
 היודע את ערך זיכוי הרבים בלימוד התורה ומוכן לתרום את הוצאת הספר "מדשן ביתך" המלא וגדוש יותר מרובה פנינים ורעיונות נפלאים ומתוקים המיועדים לדרשנים, מגידי שיעורים, מרצים ושאר מזכי הרבים וכמובן לכל אוהבי תורה ומבקשיה

ניתן לפנות בטלפון 054/8484044